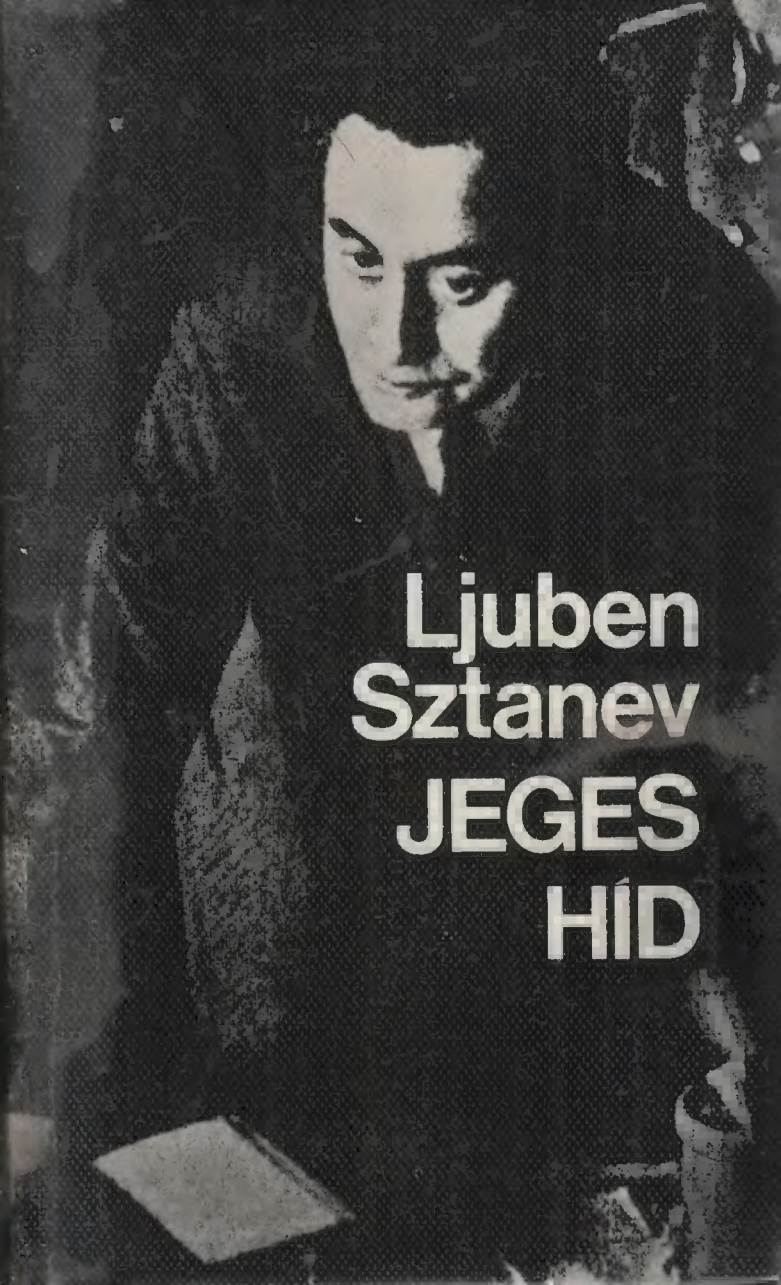

Ljuben Sztanev

JEGES HÍD

LJUBEN SZTANEV
JEGES HÍD

FORDÍTOTTA
KARIG SÁRA

LJUBEN SZTANEV

JEGES HÍD

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
1972

I

Becsapódott az ajtó, a kulcs élesen kattant, Dimitrov magára maradt. A falnak támaszkodott, szemét becsukta. Igen, ez a cellája! Nem kellett körülnéznie, hogy megismerje. Két órával azelőtt hagyta el, remélve, hogy soha többé nem lépi át küszöbét. Most újra visszatért, mintha semmi sem változott volna.

Leült a keskeny priccsre, végigsimította arcát. Fáradtnak, kimerültnek érezte magát, annyi ereje sem volt, hogy felöltőjét levesse. Néhány másodpercig ült így, keze csüggedten lógott térde között. A cellában csönd volt, akár egy kőkút mélyén. Fülében csengett az üresség, és ez csak növelte végtelen magányosságának érzését. A fogság hosszú hónapjaiban ez az érzés sohasem volt ennyire érzékelhető... Lassan fölemelte a fejét, és körülnézett. Ajkán halvány mosoly ült. Ócska táskája a közelében hevert, látszott, hogy meg van tömve; a fal mellett két csomag könyv állt, gondosan átkötve. Ez volt minden holmija, amit előre elkészített, mivel tudta, hogy fölmentik.

Dimitrov végiggondolta a villámgyorsan pergő eseményeket. Egy órával ezelőtt valóban fölmentették,

bár csupán bizonyíték hiányában. Ebben az aljas megfogalmazásban rejlett a fasiszták tehetetlen dühe. De nemcsak ebben... Még nem halt el a teremből fürgén kisiető bíró lépéseinek zaja, és meg sem ölelhette édesanyját, amikor két rendőr állta útját, akik felszólították, kövesse őket társaival együtt a szomszéd szobába. Ott, a Führer arcképe alatt, egy szigorú hivatalnok komor hangon felolvasta nekik a lipcsei rendőrfőnök parancsát, amelynek értelmében haladéktalanul letartóztatják őket további rendelkezésig az 1933 februári különleges törvény alapján. Dimitrov tiltakozni akart, de a hivatalnok intésére a rendőrök kivezették őket. A törvényszék hátsó udvarán a rabszállító kocsi várt rájuk, amelyen három hónapon át utaztak a börtönből a városba. Felszálltak a kocsiba, és az végigságuldott a karácsonyfákkal díszített utcákon. Fél óra múlva megálltak a régi börtön széles kapuja előtt, és a börtönőrök visszavezették őket cellájukba, mintha semmi sem történt volna, és a per még folytatódnék.

Újra kézitáskájára nézett, és eszébe jutott, milyen buzgalommal csomagolta be ebéd után; emlékezett arra, hogy mielőtt a bíróságra indultak, már a meleg szállodai szobáról álmodozott, látta magát barátaitól és szeretteitől körülvéve, és most még keserűbben mosolygott. Valóban elhitte, hogy szabadlábra helyezik? Vajon azt remélte, hogy a hírhedt per után megengedik neki, hogy felálljon helyéről, és a nagyközönséggel együtt elhagyja a termet?... Megborzongott, és önkéntelenül a fűtőtest felé nyúlt. Amint várható volt, elzárták még azt a siralmas gőzfűtést is.

Bizonyára úgy döntöttek, hogy aki már nem vádlott, annak nem kötelesek biztosítani az orvosi előírásnak megfelelő hét fokot, amelynél a rabok csak fagyoskodnak, de nem fagynak meg.

Mellében szúrást érzett; éles, makacs köhögés rázta meg testét. Voltaképpen az orvosok tévedtek betegségének minősítésében – hiszen légcsőhurutja már tizenöt napja kínozta... „Persze, ez aligha akadályozná meg a miniszterelnököt abban, hogy még napfölkelte előtt a másvilágra küldjön bennünket!" – futott át az agyán, de ki tudja, miért, ez a gondolat csupán tompán és közömbösen visszhangzott lelkében. „Beteg vagyok!" – gondolta, és a következő pillanatban maga előtt látta Tanev és Popov megnyúlt arcát, amelyet megvilágított az utcai lámpák fénye... Úgy ültek együtt, mint máskor – ő középen, Tanev a bal, Popov a jobb oldalán. Velük szemben ült a rendőr, aki elkísérte őket, és minden olyannak látszott, mint a per idején, amikor a bírósági tárgyalásról visszatértek a börtönbe. Olyan volt, ugyanakkor mégsem volt olyan. Bár néhány szónál többet nem váltottak, nyomasztó bizonytalanság lebegett fölöttük, és egyre nőtt szívükben a sötét aggodalom. Amikor a fények odakint ritkultak, és a gépkocsi tovább imbolygott a hepehupás úton, Tanev nem tudta magát türtőztetni, és megjegyezte, rosszul leplezett izgalommal hangjában:

– Kissé korán értünk ki a városból.

– Korán? – csodálkozott Popov. – Nekem meg úgy tetszett, mintha nagyon is sokáig kanyarogtunk volna a város utcáin.

Várták, hogy ő is megszólal, de amikor nem hallották a hangját, Tanev folytatta:

– Ez nem a börtönhöz vezető út.

– Hanem hova?

– Azt csak az ördög tudja!

Popov idegesen fészkelődött a padon.

– Azt gondolod, hogy elvisznek?...

Nem fejezte be a kérdést. Újra csönd támadt. Akkor Dimitrov megérintette kezüket a sötétben, és így szólt:

– A börtönbe visznek. Bizonyára a tömeg miatt kerültük ki a fő útvonalakat.

Föllélegeztek – Dimitrov érezte ezt az ujjain keresztül –, és abban a szempillantásban rádöbbent, hogy nincs joga félrevezetni társait, hazug illúziókat táplálni bennük.

– Egyébként nem lehetetlen, hogy éjszaka elvisznek bennünket – tette hozzá csöndesen, de rögtön meg is bánta.

Tanev és Popov elhallgatott, nyilvánvalóan szavaitól megdöbbenve. Úgyszólván egy szót sem váltottak, amíg a börtönhöz nem értek, csak néha fel-felnyögtek, mintha betegek volnának. Amikor az üres folyosóra léptek, és cipőjük kopogása nyugtalanítóan visszhangzott az éjszakai csöndben, Tanev Dimitrov mellé lépett, és a fülébe súgta:

– Számítunk rád, Georgi! Bármi történik is, legalább együtt legyünk!

„Nem kellett volna őket megrémítenem! – gondolta Dimitrov az üres asztal előtt ülve, és fejét tenyerébe hajtotta. – Különösen azért nem, mert tudom,

milyen kevéssé számíthatnak rám, mennyire megváltoztam az utóbbi időben!"

A szokatlan és ismeretlen állapot első tünetei öt-hat nappal azelőtt jelentkeztek. Míg a per egész ideje alatt vidámnak és erősnek érezte magát, és semmi mással nem foglalkozott, csak az ügy menetével, a záróülés szünetében váratlanul rádöbbent, hogy gondolatai egyre makacsabban térnek vissza a múltba. Lusta, kusza és szétszórt emlékek éledtek föl lelkében a nem létező, elszomorító dolgokról, az emberekről, akiknek nem volt fontos szerepük az életében, de szívében mégis szomorúságot és szánalmat ébresztettek. El akarta űzni ezt a látomást, de visszajöttek, és egyre erőszakosabban hatalmukba kerítették, különösen éjszaka, amikor kínozta a láz az elhanyagolt légcsőhuruttól. Meg akart szabadulni ezektől a fölösleges emlékektől, de ugyanakkor hagyta, hogy becézzék, és jólesett neki, mint a tiltott, édes semmittevés... Az utolsó éjszaka Ljubát látta álmában. És meglepetésére nem érezte az ismerős fájdalmat, az állandóan maró, megbánással vegyes érzést, amely mindig elfogta, ha eszébe jutott halott felesége, hanem csöndes, egyenletes szomorúság lepte meg, mintha mindez másra tartozna, nem rá, vagy mintha az egész már régen, nagyon régen történt volna.

Dimitrov megropogtatta a vállát. A cella hideg kopársága még csak növelte magányosságát és kétségbeesését... Ha az asztalon könyvek volnának, vagy legalább a tolla ott heverne előtte, bizonyára mást érezne. Szerette volna kinyitni kézitáskáját és elővenni néhány holmiját, de nem volt ereje felállni...

Az embernek bizonyára korlátozott az ellenállóképessége, mint ahogyan a vitamintartaléka is meghatározott, amely tavaszig kimerül, és akkor jön a levertség, fáradtság és tehetetlenség... „De lehet, hogy ez a feszültség a szervezet valamiféle reakciója, a szervezet természetes védekezése, és hamarosan elmúlik" – igyekezett meggyőzni önmagát, de ez a vigasz tudatán kívül lebegett valahol, és úgy szállt el mellette lustán, akár az álom. Hirtelen rádöbbent, hogy voltaképpen még az életét fenyegető veszély sem zökkentette ki közömbösségéből, bármennyire reálisnak tartotta is azt. Teljesen világos volt számára, hogy ha Göring valóban teljesíti fenyegetését, ennél az éjszakánál nem talál alkalmasabb időt arra, hogy valóra váltsa. Elképzelt magának egy sűrű, határ menti erdőt, ahova elviszik őket azzal az ürüggyel, hogy kiutasítják az országból, és ahol váratlanul lövések hangzanak el. De mint ahogyan minden gondolat az utóbbi időben, ezek a föltevések is valahogyan távol álltak tőle, mintha idegen emberekre vonatkoznának, akiket ő hidegvérűen, messziről szemlél csupán...

„Beteg vagyok!" – gondolta újra magában, és bágyadtan körülnézett. Már maga a cella látványa, a sivár környezet képe fölkeverte a gyomrát. Lehajtotta a fejét, szakállát mellére ejtette. Csönd volt, sehonnan nem hallatszott egy hang sem, semmi sem mozdult körülötte, mintha az élet örökre megállt volna.

S egyszer csak a feneketlen szakadékból, ebből a pusztaságból egy szilárd pont bukkant elő. Nem volt látható, hang volt csupán, szapora, eleven lüktetés.

Dimitrov csodálkozva nyitotta ki a szemét, mintha

először hallaná ezt a hangot. Mellényzsebébe nyúlt, és elővette kerek, török óráját. Most felerősödött a ketyegése, és mintha élénkebb volna. Levette az órát a láncáról, és a csupasz asztalra tette. Majd végigdőlt az ágyán. Összehúzta magát, beburkolózott felöltőjébe; rázta a hideg. A láza felszökkent, feje lángolt, de mindennek ellenére az volt az érzése, hogy már nincs egyedül a gyűlölt cellában.

2

Az éjszakát mély álomban töltötte, mint akit letaglóztak; kimerülten, megkínzottan ébredt föl, mintha egy pillanatra sem hunyta volna le a szemét.

A napvilág mégis észrevétlenül homályos örömöt lopott szívébe. Fölkelt, járkált, kicsomagolta táskáját, elővette könyveit. Nem akart még semmire sem gondolni, megkísérelte, hogy a testi munkával elfoglalja magát, és elűzze a homályos, aggodalommal telt kérdéseket. Csak azt tudta, hogy nem szabad elveszítenie türelmét, erőt kell gyűjtenie az új megpróbáltatásokhoz, amelyek esetleg még súlyosabbak, veszélyesebbek és tartósabbak lesznek az eddigieknél. Igyekezett ezt agyába vésni, de ugyanakkor keserű kétségek gyötörték. Lelke mélyén nem hitte, hogy le bírja győzni a halálos fáradtságot, és újra olyan lesz, mint volt alig egy héttel azelőtt...

Kattant az ajtó kémlelőnyílása; a résen ismeretlen börtönőr arca jelent meg (régi őrük bizonyára szabad-

ságot kapott a karácsonyi ünnepekre). A reggelivel együtt vékony, hosszúkás csomagot rakott az asztalra. Dimitrov ráméredt, s szíve hirtelen feldobogott. Újságok voltak, szovjet lapok! Megpillantotta a *Pravda* fejlécét, és orrát megütötte a nyomdafesték alig érezhető szaga. Bizonytalan hangon kérdezte meg az őrt, hogy ki küldte az újságokat. A fiatal férfi megmagyarázta, hogy rokonai hozták, akik látni szerették volna, de nem találtak senkit, aki engedélyezte volna a látogatást.

Dimitrov izgatottan vette kezébe az újságokat, és még mindig alig akart hinni a szemének. Mennyit küzdött értük hónapokon keresztül, és amikor végre kezében tartotta őket, mintha teljesen elveszítette volna a képességet az örömre... Tekintete a szinte fájóan ismert betűkre tévedt, találomra elolvasott egy-két rövid közleményt, valamelyik villamosmegálló áthelyezéséről és az ismert moszkvai színész jutalomjátékáról, aztán váratlanul összehúzta szemöldökét. A lap közepén a tárgyalóterem képét pillantotta meg; fölötte, vastag betűkkel, az ő neve állt. Zavarodottan és csodálkozva kapta fel és nyitotta ki a többi újságot is. Mindhárom lapszám nagy helyet szentelt a pernek. Közölték a Göring tanúvallomásáról készült jegyzőkönyvet, a Göringhez intézett kérdéseit, valamint a törvényszéki elnökkel folytatott éles vitáját. Volt a lapokban külföldi tudósítás is, az ügy visszhangja és az olvasók levelei.

Dimitrov homlokát kiverte a verejték. Sohasem gondolt arra, hogy milyen visszhangot kelt viselkedése a dolgozók széles tömegeiben, és milyen hangon

bírálja el magatartását a sajtó. S most egyszer csak látta ezt az értékelést a világ legmegbízhatóbb újságjának hasábjain!

A röstelkedés és a zavar hulláma öntötte el, amely összekeveredett a repeső hálával. Miközben olvasta a nagy, oroszosan bőkezű dicséreteket, amelyeket a bíróság előtti magatartásával érdemelt ki, furcsa érzés töltötte el, mintha álmodna. Volt valami elképesztő abban, hogy az újságokat megtöltötték a perről szóló hírek, tudósítások és megjegyzések, miközben ő semmiről sem tudott. Mintha hónapokon át csak tapogatózva haladt volna a vaksötétben, és amikor kivilágosodott, váratlanul fölfedezte, hogy a helyes irányban tartott. Most már tudta, hogy így van ez – a *Pravda* három száma meggyőzte őt erről.

Egész nap ünnepi, emelkedett hangulat töltötte el, szerette volna valakivel megosztani örömét és elégedettségét. Majd fokozatosan, a kora téli este beálltával, nyugtalanság fogta el. Kezdetben nem értette maga sem, honnan ered ez az érzés. Furcsának és megmagyarázhatatlannak látszott, hogy éppen egy ilyen rendkívüli és szokatlan napnak a végén jelentkezik. Hamarosan azonban ráébredt, hogy ez nem véletlen. Csupán ma, miután elolvasta a három szovjet újság minden betűjét, az elsőtől az utolsóig, érezte meg a maga valójában, hogy a világ közvéleménye milyen jelentősnek tartja a lipcsei pert. Mintha csupán most kapott volna valóságos képet arról, amit ő maga hajtott végre az elmúlt hónapokban. És minél világosabban látta ezt, annál valószínűtlenebbnek tetszett, hogy elég ereje volt kiállni ezt a nehéz küzdel-

met, hogy győztesként tudott kikerülni belőle. Az őszinte csodálkozáson kívül egyre növekvő aggodalom is elfogta. Igazságos-e az ő viselkedésének és magatartásának lelkes méltatása? Nem tulajdonítottak-e túlzott jelentőséget védekezésének, amelyet sokan mások is elmondtak volna hasonló helyzetben és nem kisebb sikerrel? És mindebből nem alkottak-e valótlan és pontatlan képet az ő tehetségéről és képességeiről, és a közeljövő nem cáfolja-e meg kegyetlenül ezt az elképzelést?

Elképzelte magában, hogyan viselkedne és mit mondana, ha kijut a börtönből, és zavara csak még jobban erősödött. Tudta, hogy mindenki azt a tüzet és fáradhatatlan energiát keresné, ami benne égett a per idején. Aligha gyaníthatja bárki is, mennyire összetört a valóságban... Amikor emlékezetébe idézte az ügyész elleni tüzes támadásait, az elnökkel és a tanúkkal folytatott heves vitáit, az volt az érzése, hogy azt más ember tette – annyira távolinak és érthetetlennek érzett már mindent! Úgy tetszett neki, hogy most a cellában egy megrokkant férfi ül, az öregség küszöbén, aki elveszítette legközelebbi barátját, egészsége tönkrement, a szíve kiürült. Mit adhatna egy ilyen ember a világnak, a szomorúságán és csüggedésén kívül?

Nehezen múlt el az éjszaka. Örömtelen gondolatai csak még kínzóbbak és vigasztalanabbak lettek a hidegtől és a láztól, rémképei egyre makacsabbul tértek vissza. A lidérces álom, amely az utóbbi időben oly gyakran gyötörte, újra szeme elé idézte azt a különös, szinte valószerűtlen szeptemberi éjszakát, amikor el-

hagyta Bulgáriát. Újra látta a hatalmas, vérvörös holdat, amely az égnek meredő hegycsúcsok fölé emelkedett, hallotta lépéseik egyenletes neszét. Majd szeme előtt felbukkant a kis erdei tisztás, amelyen megálltak pihenni. Ott jelentette ki, hogy nem akar, hogy nem tud külföldre menni, hogy vissza kell mennie az emberek közé. Emlékei arról az éjszakáról itt megszakadtak, kínlódva igyekezett felidézni az éjszaka folytatását, de valami mindig megakadályozta abban, hogy a vezető arcát megpillantsa. A lázálom újabb hullámai lepték el: újabb és újabb emberek arca, akik elégtek a szeptemberi felkelés tüzében és az 1925-ös év őrült, áprilisi éjszakáiban. De annak az öreg parasztnak az arcát még most sem tudta felidézni, bármennyire igyekezett is. Talán a meddő kísérletek miatt, vagy mert kínzó álmaiban gyakran meglátogatta őt Ljuba is, úrrá lett rajta az a makacs érzés, hogy eddigi élete tévedések és vereségek láncolata, hogy valami nagyon fontos dolgot kellett volna csinálnia, de mindig éppen azt nem végezte el, és ez sokaknak okozott szenvedést. Egész éjjel azon kínlódott, hogy rájöjjön, mit mulasztott el, de az egyre eltűnt előle, akárcsak az öreg szeptemberi felkelő arca, és a reggel sápadtan és kimerülten virradt rá a kemény priccsen.

Megpróbált fölkelni, de nem tudott. Egész teste fájt, rázta a remegés, mihelyt megmozdult a vékony takaró alatt.

Összekuporodva maradt a takaró alatt, nehéz, zavaros volt a feje, és mellében éles szúrást érzett. Időnként az asztalra nézett. Ott hevert a három szovjet újság, és arra gondolt a szédítő, kínzó lázban, hogy

mégiscsak jó az, hogy az újságok ott vannak nem messze tőle.

Azután egyszer csak, mintha újra alámerült volna az álomba, távoli harangszót hallott. Csodálkozva nyitotta ki a szemét, de a következő pillanatban eszébe jutott, hogy aznap karácsony van. Hallotta a lassú, ünnepélyes hangokat, és édes szomorúsággal gondolt az édesanyjára. Tudta, hogy valahol a közelben van, maga előtt látta apró, de mindent kibíró alakját, hófehér haját, mélyen ülő okos szemét, és ez észrevétlenül megnyugvást hozott lelkébe, csillapította fájdalmait, és gondolatai kitisztultak.

S eközben a város felől egyre szálltak felé a harangok tiszta, dallamos és ünnepi hangjai.

3

Wolf Diels ellentmondó érzésekkel utazott Münchenbe.

Elhatározta, hogy a karácsonyi ünnepeket Hannoverben tölti, a szüleinél, bár ez a kilátás nem töltötte el valami nagy lelkesedéssel. Apja az évek múlásával egyre lobbanékonyabb lett, és Hitler hatalomra jutása óta szüntelenül szidta a bárgyú őrvezetők világát. Diels tudta, hogy az öreg egész idő alatt megint morogni fog, az orra alá dörzsöli, hogy a „hátát tartotta egy maroknyi csibésznek". És ha mégis rászánta magát, hogy Hannoverbe utazzon, azt csak az anyja kedvéért tette. Forrón szerette anyját, gyakran vá-

gyott utána, korához és jelleméhez egyáltalában nem illő hevességgel. Éppen amikor véglegesen elhatározta, hogy Hannoverbe megy, parancsot kapott, hogy azonnal utazzon Münchenbe.

Diels először dühöngött. Tizenöt éves hivatali pályafutása alatt ilyen esetre nem is emlékezett: a miniszter az ország másik végéről hívja őt, és ráadásul karácsony előtt. Ha nem ismerné elég jól Göringet, minden alapja megvolna arra, hogy azt higgye: a valószerűtlen parancs oka legalábbis kormányellenes összeesküvés. A közös munka tíz hónapja alatt azonban Diels már alaposan megismerte főnöke jellemét és lelkivilágát, és most fogadni mert volna, hogy Göring teljesen jelentéktelen ügyben hívja őt a villájába, ahol a karácsonyi ünnepeket tölti; például meg akarja beszélni vele áthelyezését a titkosrendőrséghez. Ez a gondolat a vadászaton juthatott eszébe, vagy miközben a napos teraszon feküdt. Éppen ez bosszantotta és dühítette az első pillanatban Dielst.

Hamarosan azonban más megvilágításban látta a dolgot. A formaságot nélkülöző, és az első pillanatban otrombának látszó utasításban újra megmutatkozott Göring jóindulata. Diels megértette, hogy bár ez az intézkedés egy elefánt gyöngédségére és tapintatára vall, a *Gömböc* nem csupán hivatali bizalmát, hanem személyes rokonszenvét is teljes mértékben kifejezésre juttatja vele. És ha a dolgok fény- és árnyoldalát mérlegre teszi, akkor meggyőződhet arról, hogy müncheni útjának esetleges haszna sokkal jelentősebb a hosszú és voltaképpen megalázó utazás kényelmetlenségénél.

V 4650 1964

Dielsnek még egy oka volt, ami arra késztette, hogy könnyebben beletörődjön a nem várt utasításba. Két nappal azelőtt Martha telefonon közölte vele, hogy a karácsonyi ünnepeket Thüringiában tölti; rögtön eszébe jutott, hogy Münchenből visszatérve Erfurton keresztül utazhatna, és megkereshetné az amerikai nagykövet leányát a szép thüringiai hegyek valamelyik szállodájában vagy menedékházában.

Egyedül utazott a hálókocsiban. Miután megborotválkozott és megmosta a haját, mint ahogyan minden reggel megtette kényelmes legénylakásában a Kurfürstendammon, kiállt a folyosóra, felfrissülten és vidáman, angol szövetből készült, kitűnően szabott öltönyében, divatos nyakkendővel és a beleszúrt drága gyöngyházlűvel. Egy elvirágzott szőke nő, túlságosan rövid pongyolában, kétszer is elment mellette a folyosón, és amikor melléje ért, kissé erősebben simult hozzá, mint amennyire szükséges lett volna. Azután a nő fülkéjéből azonnal kijött egy másik nő is – fekete szemű és jóval fiatalabb, aki olyan átható tekintettel és annyi érdeklődéssel nézett Dielsre, mintha éppen az imént közölték volna vele, hogy a folyosón egy világsztár áll személyesen.

Diels a sötét ablakhoz fordult, és látta az ablaküvegben a téli naptól lesült arcát, a kardvágás nyomát arcának jobb oldalán, és szemének ragyogását. „A maga zöld szeme elől nem tud elrejtőzni az ember... és nem is akar!" – mondta neki egyszer Martha.

A müncheni pályaudvar peronján barna egyenruhás fiatalember fogadta, és átadta neki a miniszterelnök úr meghívását, hogy menjen utána a székesegyházba.

Diels elcsodálkozott. Már felkészült arra, hogy családi környezetben találkozzon főnökével, és most pedig a templomba hívják.

A hatalmas templomhajó zsúfolásig megtelt. Kékes félhomály borította a hosszú padokat, amelyekben jól öltözött férfiak és nők ültek. Diels megállt a bejáratnál; tekintete a templom mélyében levő emelvényre tévedt. Messze előtte, néhány padsorban nem ültek imádkozó emberek. Az első üres sorban teljesen egyedül ült egy testes férfi tábornoki díszegyenruhában. Hermann Göring volt az, a miniszterelnök és Poroszország belügyminisztere.

A mögötte levő két sorban fiatal, civil ruhás férfiak ültek, összeérő válluk azonnal elárulta feladatukat. Ezek a férfiak szemmel láthatólag a náci vezetőt őrizték, elválasztva őt München többi közönséges halandójától.

Diels végigment a szőnyegen, lakkcipője halkan nyikorgott. Futólag látta, hogy mindkét oldalról feléje fordulnak a nők, arcuk a vadászkutyák nemes vonásait mutatja; a férfiak is, akik fekete öltönyt viseltek, feléje fordultak, meg a magas rangú katonatisztek is, mellükön rendszalagokkal és kitüntetésekkel. Amikor az első sorhoz ért, megállt és köhintett egyet. Tudta, hogy már őt nézi a város minden előkelősége; élvezte.

Göring hátrafordította rövid nyakát – bizonyára a vadászatok közben tökéletesedett jó reflexei voltak, meglátta őt, és közvetlenül magához intette. És még mielőtt Diels beült volna a padba, arrább mozdította hatalmas törzsét, és a szokásosnál halkabban dörmögte oda:

– Kitűnő a szertartás. Nem bánja meg, hogy eljött.

Diels elmosolyodott. Ismerte főnökének ezt az átlátszó szokását, amellyel bűntudatát leplezte.

– Remélem! – felelte, és lassan kigombolta felöltőjét.

A karácsonyi mise valóban csodálatos volt. Az alacsony emelvényen három pap állt félig elfordulva, arannyal hímzett kereszttel a hátukon, amely ragyogott a félhomályban. Énekeltek zengő bariton hangon, egyedül, majd kettesben, félbeszakították egymást, majd együtt folytatták, átvéve a dallamot újra, és az embernek az volt az érzése, hogy hangjuk egyre erősebb és részegítőbb. Diels elgondolkozott azon, hogy a templomi ének varázslata voltaképpen éppen ebben a versenyben és váltogatásban rejlik, az egyes énekesek és az egész csoport állandó csatlakozásában. A hangok erősödése ellenére az előadásból hiányzott a feszültség, a fokozás inkább elvont és nyugtató hatással volt a hivőkre. Ezt az érzést növelte a tisztán csengő gyermekkórus, amelynek hangjai időnként felhangzottak az emelvénnyel szemközti karzatról. Néhány tucat hosszú fehér ruhás fiú állt ott, körvonaluk kiemelkedett a félhomályból. És mind fölött ott zúgott az orgona sűrű és nehéz hangja – Németország egyik legrégibb és legnagyobb orgonája, amelyen valamikor Beethoven és Gustav Mahler is játszott.

Diels kényelmesen hátradőlt az ülésen, és érdeklődéssel figyelte szomszédját. Göring tekintete nyitott imakönyvére meredt, és nagy figyelemmel követte a szöveget. Húsos mutatóujja lassan mozgott a könyv vékony, selyempapírszerű lapjain, és a kezén levő

gyűrűk meg-megcsillantak. Erős, makacs ajka szintén mozgott, de a hangját alig lehetett hallani, fejét kissé oldalt hajtotta, másik kezét áhítatosan szorította kidüllesztett és érdemrendekkel teleaggatott mellére.

Diels szemében alig észrevehető gúnyos mosoly bujkált. Lehetséges-e, hogy Göring őszinte ebben a pillanatban, vagy itt is, az imában elmerülő emberek között sem feledkezik meg arról, hogy színészkedjen, hogy magára vonja környezete figyelmét, hogy az embereket lelkesedésre és hódolatra ösztönözze? Nehéz volna erre a kérdésre válaszolni. Mint mindig, most is mintha tudata kettéhasadna a határtalan hiúság és természete túláradó és érzelgős megnyilvánulásai között. Egy időben még Diels sem volt biztos benne, nem lát-e főnöke szemében igazi könnycseppeket ragyogni.

Göring furcsa viselkedésétől, a zene szüntelenül lenyűgöző viharától és a körös-körül szinte megelevenedő titokzatos félhomálytól Dielst lassan, észrevétlenül kellemes izgalom fogta el, jókedve támadt, fölébredt érdeklődése, és felsőbbrendűnek érezte magát a körülötte árnyékban elmerülő embereknél. Volt valami lelkesítő és kihívó abban, hogy ő, Wolf Alexander Diels, az egykori szocialista tanító fia – aki ifjúkorában maga is tagja volt a szocialista pártnak, és évekig dolgozott a szocialista Sewering minisztériumában, most a híres müncheni székesegyház első sorában ül, a birodalom második embere mellett, és őt is, vele együtt, őrzik a mindhalálig hűséges gárdisták.

Diels figyelmesen hátrafordult – hirtelen meg akart győződni arról, hogy ez valóban így van-e, és mindez

nem képzelődés-e. És amikor megpillantotta a hatalmas terem félhomályát maga mögött, szemében gunyoros szikrák ragyogtak, amelyeket senki sem láthatott.

4

A mise után beszálltak a nagy fekete Mercedesbe, és elindultak a város népes utcáin.

Göring lelkes hangulatban volt, a vallási szertartások nemesítő, de egyben tevékenységre serkentő hatásáról beszélt, a lenyűgöző székesegyházak, a megrendítő orgonák és férfikórusok szükségességéről, amelyeknek lelkesíteniük kell a német nemzetet, hogy megvalósítsa történelmi hivatását a földön.

Hirtelen nyugtalanul körülnézett, kinézett a kocsi ablakán, leengedte a kocsit két részre választó üveget, és ujjával megbökte a sofőr hátát.

– Megint elfelejtkezett róla, hogy ezt az utat javítják. Forduljon be a felső útra!

Azután váratlanul szomorúan bámult maga elé, hatalmas combját szétvetette, és elfoglalta az ülés kétharmadát.

– A katolikus valláson kívül melyik képes mindezt elérni? Vajon az ostoba és nevetséges pogány szokások, amelyeket a múlt porából ástak elő, hatással lehetnek-e fiatalságunkra, a mai Németország férfiaira és nőire?

Dielsnek eszébe jutott, hogy bizonyára a Führer szándékára gondol, aki Wotan isten ógermán vallását

akarta az országban felújítani. Ettől a célzástól, és attól, hogy főnöke elfelejtette felhúzni maga előtt az ablaküveget, és a sofőr hallhatta beszélgetésüket, egy kissé kényelmetlenül érezte magát. Engedélyt kért, hogy rágyújthasson, és figyelmesen felnyitotta a hamutartó fényes fedelét.

Csönd támadt. Csak a motor egyenletes búgása hallatszott, amely letompult, és valahogyan lágyabban hangzott a magas, hóval borított fenyőfaerdőben. Már kiértek a városból, és a keskeny, havas országúton kapaszkodtak föl a hegyekbe.

Diels mohón leszívta cigarettája füstjét, figyelmesen verte le a hamut a fémdobozba, mintha nagyon fontos volna, hogy egy szem hamu se hulljon a tarka szőnyegre. Valójában érzékszervei rendkívül éberek voltak, és mindent felfogtak. Még nem tudta, hogy Göring bevezetése miként folytatódik, és azt sem, hogy miért hívta ennyire sürgősen magához, de kellemes volt látnia, hogyan halad a kocsi egyre messzebb a hallgatag téli tájban. Ebben a nesztelen suhanásban a fák között, egyre messzebb minden emberi tekintettől, volt valami cinkos titokzatosság, ami felvillanyozta és felfokozta reményeit.

Megérkeztek Göring szép vadászkastélyához, és néhány perc múlva alacsony asztal mellett ültek a hatalmas kandalló előtt, amelyben magasra csaptak a lángok. A tágas hall falait teleaggatták vadásztrófeákkal, fegyverekkel és drága képekkel.

Göring konyakkal telt nehéz kristálypoharat tett vendége elé, és miközben poharát magasra emelte, „Isten hoztá"-val üdvözölte. Majd szivarra gyúj-

tott, és halk, szokatlanul aggodalmas hangon tette hozzá:

– Meg kell bocsátania nekem, hogy elrontottam a karácsonyát, Diels, de komoly dologról van szó, nem lehet halogatni... Bizonyára értesült arról, hogy tegnapelőtt véget ért a lipcsei per. Pártunk és népünk nagy többsége elégedetlen az ítélettel, és sohasem törődik bele abba, hogy Németország nyílt ellenségét fölmentették.

Diels nyugtalanul mocorgott az alacsony, puha karosszékben. Tegnap rádión hallotta a per befejezését, de egy pillanatra sem jutott eszébe, hogy Göring ezzel kapcsolatban hívta magához. Valójában még most sem értette, mit akarhat tőle a főnöke. A per előkészítésével és lebonyolításával Göring személyesen foglalkozott, a berlini rohamosztagok vezetőjével, von Helldorf gróffal együtt. Dielst ebben az ügyben mellőzték, talán azért, mert pártonkívüli volt, és a nácik az első hónapokban nem nagyon bíztak benne. Később, amikor Göring pártfogásába vette, néhányszor emlegette neki a pert, sőt miután Göringet tanúként kihallgatták, hosszasan dicsekedett, hogyan szorította falhoz az arcátlan és műveletlen Dimitrovot. Ez volt minden, amit a perről tudott. És most, amikor az egész már lezajlott, Göringnek váratlanul eszébe jutott Diels.

Diels kortyintott konyakjából.

– Ha jól értettem, a vádlottakat további intézkedésig Lipcsében tartják börtönben! – jegyezte meg óvatosan.

Göring elégedetlenül nézett rá.

– Természetesen. Még csak az hiányzik, hogy kien-

gedjék őket!... A Führer véleménye voltaképpen az volt, hogy Dimitrovot a per után mi vegyük ellenőrzésünk alá Berlinben, és mi döntsünk sorsáról. Ki is adtam a szükséges parancsot, mielőtt szabadságra mentem. Most sajnálom, hogy nem önhöz fordultam, hanem Helldorf és Hebbe kezében hagytam az ügyet... Tegnap közölte velem a birodalmi külügyminisztérium titkára az új döntést, amelyet a kormány ülésén hoztak. Később megértettem, hogy nem is tartottak semmiféle ülést, hanem igen tisztelt miniszterünk, von Neurath báró egyszerűen fölkereste a Führert, és rábeszélte, hogy változtassa meg előző tervét valamiféle külpolitikai meggondolások érdekében. – Fújt egyet, majd dühösen folytatta. – Elég, ha az ember két napra kiteszi Berlinből a lábát, ezek a Neurathok máris befolyásolják a Führert hóbortos ötleteikkel!

– Azt hiszem – mondta Diels mosolyogva néhány pillanatnyi hallgatás után –, egy kissé eltúlozza a dolog jelentőségét, miniszterelnök úr. Dimitrov elvégre még Németországban van, és szerény tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy hamarosan nem is utasíthatják ki. Ami pedig Helldorfot és Hebbét illeti, nem látom be, mi mást tehettek volna ebben a bonyolult helyzetben.

– Ugyan már, hagyja a diplomáciát, Diels! – szakította félbe Göring idegesen. – Ez a Weimari Köztársaság idején volt divatban. Most nem Helldorfról vagy Hebbéről van szó, hanem sokkal jelentősebb és sorsdöntőbb dolgokról!... Egyébként, ön régen ismeri Neurathot. Mi a véleménye róla?

Diels zavartan hunyorgott.

– Azt hiszem, hogy lojális – felelte, de maga sem tudta, hogy miért éppen ez jutott az eszébe.

Göring elkomorodott.

– Gyűlölöm ezt a szót. Rendszerünk már egy éve hatalmon van, és ma már nem elegendő a lojalitás... Vagy talán nem ért velem egyet?

Diels félrenézett, és fokozatosan visszanyerte önuralmát.

– Nem mindenki egyszerre jut el a lojalitástól a teljes odaadásig, miniszterelnök úr! Ez a föltételektől függ.

– A hétköznapi emberek esetében igen, de ha a külügyminiszterről van szó... De egészen el is felejtettem, hiszen ön együtt dolgozott vele a Weimari Köztársaságban, és bizonyára azért védelmezi.

– Egyáltalán nem védelmezem, miniszterelnök úr!

– Annyira elfajultak a dolgok, hogy ha januárban nem vesszük át a hatalmat, egy szép napon arra ébredtünk volna, hogy vörös csizmák dübörögnek az utcákon!

Diels nem túlságosan tapintatosan köhécselt.

– Egyszer már megemlítettem önnek, hogy amíg az I. Ügyosztály vezetésem alatt állt, ez nem történhetett volna meg!

– Ó, úgy látszik, önből nem hiányzik az önérzet – nézett rá Göring kutató tekintettel. – Lehetséges, hogy igaza van. De hiszen azért csináltam önből főnököt a Gestapónál, és azért hívtam most el Berlinből... De hagyjuk a múltat, Diels, és térjünk vissza ehhez a szörnyű Dimitrovhoz! Mindenki számára nyilvánvaló, és remélem, hogy az ön számára is, hogy

ez az ember Németországnak olyan hatalmas kárt okozott, hogy megbocsáthatatlan tévedést követünk el, ha egyszerűen elengedjük... Neurath minden külpolitikai meggondolása ellenére! Az én tervem egyszerű. Kezdetben nem törődünk Dimitrovval. A közvélemény észrevétlenül elfelejti. Ezt a folyamatot mi minden eszközzel elősegítjük. Segítségünkre vannak az állampolgárságával, kiutasításával és egyéb ilyesmivel kapcsolatos objektív nehézségek is. Amikor elül az első napok izgalma, észrevétlenül Berlinbe vitetjük. Onnan már könnyű a koncentrációs táborba jutni... Milyennek találja ezt a tervet, Diels?

– Kitűnő! Úgy vélem, hogy egyelőre jobbat nem is lehet kitalálni.

– Örülök. Ettől a perctől kezdve ön felel a végrehajtásáért, valamint mindenért, ami Dimitrovval kapcsolatban van. Ebéd után tollba mondok önnek néhány fontos argumentumot Dimitrov ártalmatlanná tételének szükségességéről. Ezt ön levél formájában elküldi a kormány legbefolyásosabb tagjainak, hogy előkészítse őket az elkövetkező lépésekre... A levél végén említse meg, hogy a javasolt intézkedések egybeesnek az én kifejezett és egyértelmű kívánságommal.

– Értem, miniszterelnök úr! – bólintott Diels.

A drága francia konyak átjárta a testét, és kellemes ernyedtséget idézett elő. De mint máskor is, ez az állapot nemhogy eltompította volna Diels éberségét, hanem ellenkezőleg – kiélezte érzékeit, fokozta sokoldalú képességét, hogy a szavak és mozdulatok legkisebb árnyalatát is felfogja, hogy kitalálja tévedhe

tetlenül és ravaszul a rejtett szándékokat. Most eszébe jutott az egyre inkább terjedő híresztelés, miszerint a kihallgatás idején Göring tanúként nem állta meg a helyét Dimitrov gyilkos logikájával szemben, és elveszítette lélekjelenlétét. Nem ez volt-e a miniszterelnök jelenlegi tevékenységének valódi oka? Göring sohasem bocsátja meg a bolgárnak azt a keserű falatot, amelyet több millió rádióhallgató előtt le kellett nyelnie. Diels érezte, hogy ez van a dolgok mélyén, de élvezetet okozott neki az, hogy együgyűnek tetette magát, mint aki őszintén hisz Göring komoly államférfiúi következtetéseiben. Élvezetének kettős forrása volt. Egyrészről bizonyos kárörömet érzett amiatt, hogy a főnöke, ha későn is, mégis rászorult az ő segítségére, és emlékezett végre arra, hogy Diels tíz éve vezeti a kommunizmus elleni harc ügyosztályát. Másrészről újra örült annak, hogy legalább eddig megkímélték mindattól a fejfájástól és aggodalomtól, ami ezzel a perrel függött össze, mellőzve őt az ügyetlenül összefércelt per irányításánál.

Idős lakáj lépett be, és jelentette, hogy tálalva van.

Göring fürgén felugrott a karosszékből.

– Gyerünk, Diels! Most abban az élvezetben lesz része, hogy megkóstolhatja életének legfinomabb karácsonyi pulykáját!

5

– Sóhajtson!... Köhögjön!... Tartsa vissza a lélegzetét!... Felöltözhet.

Dr. Steiner kivette füléből a sztetoszkópját, és rácsavarta a gumicsövet a fémfogantyúra. Dimitrov inge után nyúlt.

A cella világos és aránylag meleg volt. Már elérkezett az ebédidő, amikor egy darabig a nap besütött az ablak felső sarkánál, és behatolt a komor helyiségbe. A nap megvilágított egy sűrű poroszlopot az ablak és az ajtó között, és abba most beleömlött Steiner cigarettájának sűrű, alaktalan, kék füstje.

– A légcsőhurutja még rosszabb lett – mondta az orvos, és a gyufát a padlóra dobta. – De nemcsak az a baj. Az idegei sincsenek rendben.

Az orvos mintegy harmincöt éves, nagydarab, esetlen férfi volt, himlőhelyes arcú. Szája egészségtelen, vértelen színű, sarkánál a ráncok rózsaszínben játszottak, mint a cukorbeteg embereké.

– Szüksége van állandó és rendszeres orvosi kezelésre.

Dimitrov leült az ágyára, lassan begombolta ingét.

Steiner leplezett kíváncsisággal nézte.

– Persze, ki tehet róla? A saját éles nyelvét okolja ezért!

– Ez olyasmi, amivel születik az ember – mosolygott Dimitrov. – Mint a szemölcs vagy a májfolt... Nem ért velem egyet?

Az orvos nem felelt, tekintete váratlanul az asztalra

meredt, és vöröses szemöldökét kíváncsian húzta fel. Az orra előtt, a könyvek tetején hevert a három szovjet újság. Steiner fölemelte az egyiket. Apró, színtelen szeme felragyogott, néhányszor elhúzta a száját szokásos fintorgásával, majd azt mormolta, anélkül hogy fejét fölemelte volna:

– Nem panaszkodhat a börtönünkre.

– Igen, majdnem egyévi várakozás után, végre kaptam három múlt havi újságot.

– Addig a napig vádlott volt!

Dimitrov elhallgatott, és amikor látta, hogy Steiner kíváncsian mered a szövegre, megkérdezte:

– Ért oroszul?

– Annyira igen, hogy megállapítsam: híresség lett önből! – felelte az orvos, és ujjával az újsághalapra bökött.

Dimitrov egy kissé zavartan hunyorgott.

– Csupán tegnap értettem meg, milyen sokat írt a szovjet sajtó a perről.

Steiner bizalmatlanul nézett rá.

– Ha sikerül kijutnia Németországból, dicsőségben és jólétben lesz része! – vetette oda. – Csakhogy én nem hiszek abban, hogy kijut.

Dimitrov csodálkozva nézett rá.

– Köszönöm az őszinteségét!

Steiner az ajtóhoz indult.

– Küldök önnek néhány port. Ne igyon hideg vizet... Azt pedig, hogy nem tudja, milyen híres lett, azt mesélje másnak!

Dimitrov magára maradt. Ott állt a cella közepén, az ajtóra bámult, arcán tűnődő mosoly ült. Voltaképp-

pen nem volt oka a csodálkozásra, hiszen ismerte az orvos határtalan szkepticizmusát. Steiner vízvezeték-szerelő fia volt, nélkülözések között nőtt fel, az élet megkeserítette, és mindenkihez goromba, udvariatlan volt. Dimitrovhoz különösen. Gyakran vitatkoztak és veszekedtek, de ki tudja, miért, Dimitrov nem haragudott meg rá.

Most eszébe jutott az orvos utolsó megjegyzése, és a mosoly lassan lefagyott arcáról... Az ablakhoz lépett, egy kissé kinyitotta egyik szárnyát. Majd újra le-föl járt a cellában, de már valamivel élénkebben.

Az első nap volt, amikor kissé jobban érezte magát. És amint a börtönön kívül is gyakran megtörténik, az orvos éppen aznap reggel állított be, bár már két nappal azelőtt kérte, hogy vizsgálja meg.

Dimitrov már úgy vélte, hogy nincs különösebb szüksége rá. Egész délelőtt a könyvek fölé hajolva ült. Időről időre átfutott az agyán a jövővel kapcsolatos sok terve, mint valami távoli és homályos sejtés, és eszébe jutott a tiltakozás és határozott kérés egy-egy részlete, amit meg kell írnia.

Egyre erősebben fogta el a vágy, hogy nyugodtan gondolja végig a dolgokat, és egyidejűleg újra és makacsul feltámadt benne az utóbbi időben eltompult kívánság, hogy szembenézzen a tényekkel, fontossági sorrendben számba vegye őket, és felderítse eredetüket. Milyen volt a jelenlegi pillanatban a valódi helyzete? Vajon azért mentették föl, mert egyszerűen lehetetlen volt bármelyiküket is elítélni? Ez azonban nem jelenti azt, hogy könnyen kiengedik a kezükből. Az előzetes letartóztatási parancsot meg sem okolták,

bizonyára azért, mert gyorsan hozták a határozatot, az utolsó pillanatban, és Göring, valamint az emberei, semmiféle megalapozott okot nem tudtak addig kitalálni. Meg fogják találni – ebben Dimitrov nem kételkedett. Elegendő, ha zavaros állampolgárságára hivatkoznak, vagy ha eszükbe jutnak a bulgáriai ítéletek, amelyek már egymagukban is nyomós okot szolgáltathatnak arra, hogy hónapokig elhúzzák az ügyet... Innen kellene elindulnia – újra és újra, egyre makacsabbul kérnie kell a berlini bolgár követségtől útlevelét és vízumot Bulgáriába. Bizonyára hivatalosan nem fosztották meg bolgár állampolgárságától, annak ellenére, hogy már több mint tíz éve elhagyta az országot. Ugyanakkor, az esetleges elutasításra számítva, lépéseket kellene tennie, hogy befogadják valamely más országba, Csehszlovákiába, Hollandiába vagy Franciaországba, ahonnan nyugodtabban folytathatnák a harcot hazatérésükért.

De mindenesetre el kell érnie, hogy anyjával és húgával találkozhasson... Éppen készült följegyzést készíteni a börtön igazgatójának, amikor az orvos betoppant.

Nyakát hideg csapta meg. A nap már túljutott a cella ablakán, és a rideg helyiségbe újra nyirkos homály áradt.

Dimitrov megint az ablakhoz lépett, és mielőtt becsukta volna az ablakszárnyat, mélyet lélegzett. A hideg szinte megütötte, élesen vágott beteg tüdejébe, mintha karmait vájná bele. Beburkolózott felöltőjébe, és visszament az asztalhoz... „A légcsőhurutja még rosszabb lett. Szüksége van állandó és rendszeres or-

vosi kezelésre" – mondta Steiner. Ez az orvos tisztában van egészségi állapotával, ezt nem lehet tőle elvitatni, mint ahogyan egyenes őszinteségét sem lehet kétségbe vonni!

Eszébe jutott az orvos őszinte véleménye az ő jövőjéről, és maga sem vette észre, hogy újra elindult a cellában szokásos sétájára. Steiner bizonyára ezzel kapcsolatban is közel járt az igazsághoz, hiszen kiválóan ismerhette Göring és társai felfogását.

Dimitrov elmosolyodott, amikor eszébe jutottak az előző éjszaka furcsa és kínzó gondolatai. Most nevetségesnek és értelmetlennek látta a félelmét az emberekkel való találkozástól és a csalódástól, amely őket érheti – hiszen senki sem tudhatja, vajon egyáltalában kijut-e valaha is a börtönből. Steiner jellemző cinizmusával voltaképpen ki is mondta, hogy az ő kijutása Németországból egészen bizonytalan.

Megállt az asztalnál, beletúrt könyveibe... „Majd meglátjuk, majd meglátjuk, ezt még senki sem tudhatja!" – futott át az agyán. Váratlanul felélénkült, eltöltötte őt az ismerős vágy, hogy legyűrje az akadályokat, hogy küzdjön az erős és csalárd ellenfelekkel. Mint ahogyan a jeges levegő hirtelen belemart tüdejébe, az orvos kihívó, határozott szavai erős és eredményes szerként hatottak rá. Dimitrov gyorsan előhúzta a széket, és odaült az asztal mellé, íráshoz fogott.

Munkájába elmerülve meg sem hallotta, hogy a kulcs kattant a zárban, és a cellába az idős, alacsony börtönőr lépett be. Ételt hozott, és miután csöndesen köszönt, az asztalhoz lépett.

Dimitrov fölemelte a fejét.

– Ó, maga az, Kluge úr? Hogy van? Hogy töltötte az ünnepeket?

– Köszönöm – felelte az öreg, és néhány port vett elő a zsebéből, durva szürke papírba csomagolva. – A doktor úr küldi ezeket; evés után egyet-egyet vegyen be.

Dimitrov szívélyesen nézett az öregre, majd a porokra tévedt tekintete, és hamiskásan mosolygott. „Nagyon hálás vagyok önnek, doktor úr! – gondolta. – És nem is annyira a porokért, inkább azokért a szavakért és az ön hóbortos viselkedéséért!" Amikor észrevette, hogy Kluge alig leplezett kíváncsisággal néz rá, tréfás hangon jegyezte meg:

– Nem várta, ugye, hogy újra itt lát? Túlbecsültük mi önnel, Kluge úr, a birodalmi igazságszolgáltatást, és korán vettünk búcsút.

– Kérem, ne beszéljen olyan hangosan, Dimitrov úr. Tudja, hogy tilos.

– De hiszen fel vagyok mentve, Kluge úr – nevetett Dimitrov. – Bizonyára hallott róla maga is. Látja, még orosz újságokat is engedélyeztek nekem. Mondja, volt már ilyen eset a maga gyakorlatában? A bíróság fölmentett valakit, és újra visszavitték a börtönbe.

A börtönőr lehajtotta a fejét.

– Hiszen tudja, hogy nemrég óta vagyok itt.

Hangjában alig észrevehető szemrehányás bujkált; Dimitrov megbánta szavait. Az öreg igazat mondott. Alig egy éve lett börtönőr, nem is a saját jószántából. Alacsony ember volt, ritkás bajuszt hordott, apró szemének tiszta volt a tekintete – ez gyermekien tisztává és jóhiszeművé tette arcát. Valójában Kluge már

benne járt a korban, sok nehéz évet élt át, nemrégiben vesztette el a feleségét, és béna leányával rengeteg gondja-baja volt.

– Bocsásson meg! – szólt Dimitrov, és megérintette az öreg férfi vállát. – Nem akartam megbántani... Hogy van Renata? Örült-e az ajándékoknak?

A börtönőr arcán felragyogott a leplezetlen öröm, és hozzáfogott, hogy elmesélje részletesen a karácsonyestét.

Amikor kisvártatva elmenni készült, Dimitrov visszatartotta.

– Kérhetek magától egy szívességet, Kluge úr? Megírtam ezeket a leveleket... Egyet a... – nem bírta befejezni a mondatot, testét váratlan heves köhögés rázta meg.

Arcába szökött a vér, szeme kidülledt, lihegett, hullámzott a melle, levegő után kapkodott. A rohamok egymást követték, egyre nehezebben lélegzett. Belekapaszkodott az asztal szélébe, ujjai elfehéredtek az erőlködéstől. Kínlódott a heves köhögéstől, és kétségbeesetten hajtotta le a fejét.

Kluge néhány pillanatig részvéttel nézte, majd karon fogta, és óvatosan az ágyához vezette.

– Jöjjön, Dimitrov úr, feküdjön le... Rögtön hozok vizet.

6

Később kiment a cellából, és az ügyeletes tiszt szobájába sietett. Elfogadta Dimitrov megbízását, bár nem minden lelki vívódás nélkül.

Kluge három nappal azelőtt búcsúzott el Dimitrovtól, ellentmondásos érzések közepette. Egyrészt tudta, hogy a válás a veszélyes kommunistától nyugodtabb napokat jelent számára. Másrészt azonban el is szomorodott, amikor sok szerencsét kívánt Dimitrovnak, és indulni készülődött. Eszébe jutott, hogy talán soha többé nem találkozik ezzel az indulatos, nem fiatal, de erőtől és energiától duzzadó férfival, aki nem félt attól, hogy az állam legelső embereinek szemébe olvassa a keserű igazságot. Kluge nem helyeselte teljesen Dimitrov viselkedését, sőt zavarta is az, hogy egy tekintélyes és intelligens férfi ötvenéves korában börtönbe került a tolvajokkal és gyilkosokkal együtt. Mégis rosszul esett neki, hogy el kell válnia tőle.

Ugyanilyen ellentmondó érzésekkel fogadta előző nap a hírt, hogy Dimitrovot bajtársaival együtt újra letartóztatták. Hallotta rádión, hogy fölmentették őket, és nem számított arra, hogy megint itt találkozik velük. A hír elhangzása után még meg is jegyezte a leányának, hogy az a rab, az idegen, akit több mint egy hónapja ismert, bizonyára már el is hagyta a börtönt, és ha istenhivő, akkor már régen a templomban imádkozik, és köszönetet mond Istennek, hogy éppen karácsonyra szabadította ki. Renata nagy szemet me-

resztett apjára. „Mintha imádsággal rendbe lehetne hozni valamit is!" – a szeme ezt mondta némán, és apja megtörten hajtotta le a fejét.

Alig két héttel azelőtt a legnagyobb berlini professzor közölte megfellebbezhetetlen véleményét, hogy Renata bénulása gyógyíthatatlan, és a leány élete végéig ágyhoz lesz kötve. Voltaképpen Kluge a lelke mélyén tudta a kegyetlen igazságot, és már bele is törődött. Amíg felesége élt, és kis asztalosműhelyében jól ment a munka, nem aggasztotta a jövő. Barbara halála után azonban, és különösen amióta a gazdasági válság tönkretette kis műhelyét, Kluge egészen megzavarodott. Mi történik a leánnyal, ha ő is összeroppan? Mit hagyhat rá, és kire bízhatja, amikor búcsút kell vennie ettől a bűnös és mélységesen igaztalan világtól? Az öreg sokáig gondolkozott, és végül elhatározta, hogy állást vállal a börtönben. Sok évre volt szüksége a nyugdíj eléréséig, de egyre reménykedett, ha állami szolgálatban van, számíthat valami segélyre a leány is. A remény ismét feltámadt benne, és elvitte leányát a berlini professzorhoz. Kapcsolatot keresett hozzá, és megmutatta Renatát a specialistának. A híres orvos szavai a reménység és hit utolsó szikráit oltották ki szívében.

Néhány napig úgy járt-kelt, mint a beteg. Egy este, amikor Dimitrov cellájába lépett, hogy üres edényét elvigye, a bolgár férfi váratlanul megkérte, hogy maradjon még egy keveset, kikérdezte, mi van vele, miért olyan töprengő az utóbbi időben. Kluge meglepődött; nem várta, hogy valaki is észreveszi hangulatát. Önkéntelenül is kiborult belőle minden bá-

nata – a szolgálat, az ügyelet, a fizetés miatt. Az öreg ugyan eleinte tartózkodóan beszélt, de később Dimitrov szóra bírta:

– Bocsásson meg a kíváncsiságomért, Kluge úr, de egyre készülök, hogy valamit megkérdezzek magától. Becsületes embernek látszik, és nem értem, miért vállalta ezt a hálátlan, sőt – megbocsát – nem egészen tisztességes munkát.

Kluge összerezzent, szeretett volna azonnal kimenni a cellából, de talán a szívélyes szavak tartották vissza, vagy az, hogy nehéz volt a szíve, és nem volt kivel megosztania bánatát, önkéntelenül fölengedett tartózkodása, és sok mindent elmondott magáról – a háborúról, házasságáról, a kis műhelyről, amelyet a gazdasági válság elsöpört. Végül nem tudta magát türtőztetni, és elsírta legnagyobb bánatát, Renata betegségét.

Dimitrov figyelmesen hallgatta, megértéssel. Kissé szégyenkezve nézett rá.

– Bocsásson meg, nem tudtam, milyen nehéz sora van. Biztos voltam benne, hogy nem az egyenruha szeretete hozta ide, hanem sok bajban volt része a háborúban is. Egyébként az a baj, Kluge úr, hogy ez nem megoldás a becsületes és öntudatos emberek számára. Soha egy pillanatra nem szabad elfelejtenie, hogy bár kényszerűségből, mégiscsak olyan rendszer támogatója lett, amely sok bajt zúdít a nép nyakába.

A börtönőr aggodalmasan nézett körül, és amidőn az ajtóhoz indult, szükségtelenül hangosan mondta:

– Kérem, ne folytasson velem politikai tárgyú beszélgetéseket, Dimitrov úr. Állandóan váltogatják a

börtönőröket, és ön egyáltalában nem hajlandó ezt tudomásul venni.

S ekkor csöndes, jóízű nevetés ütötte meg a fülét.

– Kluge úr, akarja, hogy beismerjek valamit? A maga főnökei nem valami okosan járnak el, amikor olyan gyakran leváltják a börtönfelügyelőket. Így fennáll az a veszély, hogy amíg itt vagyok, a börtön minden alacsonyabb beosztottját megnyerem a kommunizmus ügyének.

Kluge hátrafordult, döbbenten és megrémülve, de Dimitrov arca újra elkomorult. Az öreghez lépett, és közvetlen közelében átható pillantást vetett rá nagy, sötét szemével.

– Ez magára nem vonatkozik. Hiszen maga kitűnően megért sok mindent, és nincs semmi szükség arra, hogy befolyásoljam.

Az öreg ismét le volt fegyverezve, és furcsa módon meghatották őt ezek a szavak. Nem emlékezett, mennyi időt töltött a cellában, miről beszélgettek még, de amikor kiment, szívében bizalom és melegség maradt.

Walter hadnagy szobájához érve, halkan kopogott.

Egy pillanatig ott állt, majd belépett a fiatal, pirospozsgás arcú hadnagyhoz, aki göndör haját rövidre vágatta. Most valami irattartót tanulmányozott éppen az egyszerű íróasztal mellett. Az asztalon a telefirkált itatóson ott hevert fényes, fekete derékszíja, revolverével.

– Nos, öreg, éppen magára van szükségem! – szólalt meg a hadnagy. – Majd belegebedek a munkába ma délelőtt. Annyi az új utasítás, és ez magára is vo-

natkozik... Mi az? – kérdezte, észrevéve az öreg kezében levő leveleket.

– A negyvenhetes cella foglya küldi ezeket.

– Kicsoda? – hajolt előre a hadnagy. – A negyvenhetes? Az a... gyújtogató?

Kluge lesütötte a szemét.

– Fölmentették, hadnagy úr. Bemondták a rádióban.

Walter rámeredt, arcára veszett kifejezés ült. Fölkelt az íróasztaltól, derekára csatolta övét és végigment a szobán, kezét lovaglónadrágja zsebébe dugva.

– Fölmentették! A magához hasonló emberek csak arra várnak, hogy mindjárt higgyenek is a legnagyobb gazemberek ártatlanságában! Ne siesse el a dolgot, barátocskám! Ebben a kérdésben még nem mondták ki az utolsó szót! – Felágaskodott lábujjhegyre, és bal kezével félreérthetetlen mozdulattal fejezte ki véleményét. – Egyébként éppen ma reggel kaptunk parancsot a rendőrfőnöktől, hogy Dimitrovot különlegesen szigorú bánásmódban részesítsük. Maga meg azt meséli, hogy fölmentették! Még beszélnünk kell magával néhány kérdésről, úgy látszik, a maga politikai érzéke kissé sántít. Nos, adja csak ide azokat a leveleket! Kinek szólnak, mondja csak!

– Az egyik a törvényszék elnökének, a másik...

A hadnagy megvetően lebiggyesztette a száját.

– És a Führernek nem írt?

Újra az íróasztalhoz ült, kinyitotta a borítékokat, és hanyagul félredobta őket.

– Hm... akarja hallani, hogy mit ír a maga barátja? – mormolta Walter, és elkomorodva nézte az egyik

levelet. – Hallgassa meg csak! „Igen tisztelt Elnök Úr! Emlékeztetni szeretném 1933. december 25-i levelemre, amelyben megkértem, rendelje el a szóbeli ítéletnek számomra írásban való kiadatását (beleértve az indokolást is). Ha másképpen nem lehetséges, kérem, írassa le azt az én költségemre. Tisztelettel: G. Dimitrov." Hallotta? – emelte fel a hadnagy a fejét. Az uraság pontos másolatot kér az ítéletről, beleértve az indokolást is. Ehelyett, nem meglepő, majd új vádiratot nyomnak a kezébe!

Belerakta a levelet az irattartóba, összecsukta, és rácsapott a tenyerével.

– Kezdetnek nem rossz! Éppen most készítettem el a kalitkát, és az első madárka, íme, bele is repült! Azt hiszi, hogy a levelei elmennek, de azok az irattartóban maradnak. Ez az új rendelkezés, amit most, vegye úgy, közöltem is magával.

Kluge kényelmetlenül mocorgott. Nem értette, miféle vádiratról beszélt a hadnagy, és csak nem bírta levenni a szemét a barna irattartóról, amelyben a két levél eltűnt. Hiszen azért írta meg, hogy elküldjék, és most itt maradtak. Az öreg önkéntelenül is azt kérdezte magától, vajon mi volt a második levélben, majd eszébe jutott Dimitrov kérése, és elszomorodott. Hiszen ez volt az első kívánsága. S milyen határozottan, nyugodtan fejezte ki magát – úgy, ahogyan mindenkivel és mindenütt viselkedett –, egyidejűleg udvariasan és hajthatatlanul. Kluge ismét látta lelki szeme előtt: ott ül a keskeny asztalnál, felöltőjébe burkolózva, elmélyülten nézi a papírlapot maga előtt; és valami azt súgta Klugénak, hogy a második levélnek

bizonyára hasonló volt a tartalma. Lehetetlennek tartotta, hogy Dimitrov bármilyen személyes ügyben írjon, hogy valamit is saját magának kérjen. És ugyanakkor átfutott az agyán, hogy Walter szavai bizonyára nemcsak erre a két levélre vonatkoztak, hanem azokra is, amelyeket Dimitrov ezután ír meg. Homályos aggodalom töltötte el az öreg szívét. Hogyan nézzen holnap a bolgár szemébe? Tudta, hogy Dimitrov megkérdezi, és szerette volna megmondani neki az igazságot, figyelmeztetni őt, de azt is tudta, hogy nem lesz hozzá bátorsága, és ez fokozta rossz közérzetét.

Hangos szuszogás zökkentette őt vissza a jelenbe. A hadnagy nyújtózkodott, kezét feje fölé emelte.

– Átkozott ünnepek! – nyögött fel Walter. – Az ember erejét kiszívják az utolsó cseppig! Nem tudom, maga hogyan vélekedik róla, öreg, de engem az efféle ünnepek mindig fogékonyabbá tesznek a női nem iránt!

Kluge elvörösödött, még kényelmetlenebbül érezte magát.

– Ó, igen, elfelejtettem, hogy maga mélyen vallásos! – jegyezte meg a hadnagy gúnyosan. – Bocsásson meg, ha megbántottam. Egyet azonban nem értek, kedves Kluge. Hogyan egyezteti össze a vallásosságát a hivatali beosztásával? Egyébként a maga értelmi szintjén... Most elmehet!

És mivel a börtönőr egy-két pillanatig tétovázott, mielőtt elindult volna, enyhén bosszankodva megkérdezte tőle:

– Van még valami?

– Igenis. A fogoly megkért arra is, hogy vegyek számára levélpapírt és tintát.

– Miféle levélpapírt?

– Írni akar – felelte Kluge szárazon. – Elfogyott a levélpapírja.

– Vegyen neki! – legyintett Walter. – Csak írjon, ha még nem unta meg! Majd ha egész levélhegyek összegyűlnek, és tengernyi tintát elhasznált, megérti, hogy a kezünkben van, és a Führertől függ, kijuthat-e külföldre, vagy itt rothad el a börtönben. Ez világos?

Kluge lehajtotta a fejét, de semmit sem szólt. Akkor a hadnagy melléje lépett, és néhányszor lábujjhegyre emelkedve, foga között sziszegte:

– Azt tanácsolom, öreg, hogy ne bolonduljon meg! Nem tetszik nekem a maga szamaritánus együttérzése ezzel a vörös gyújtogatóval. Úgy hallom, nagyon gyakran megfordul a cellájában.

Kluge még vagy két-három másodpercig állt ott, feszengve, majd összevágta bokáját, megfordult, és görnyedten az ajtó felé tartott.

7

Mihelyt megpillantotta, Martha mindjárt észrevette, hogy valami fontos dolog történt vele. Diels mintha lefogyott volna, szeme beesett, a leány úgy látta, hogy még az arca sincs olyan simára borotválva, mint máskor.

Csodálkozását gyorsan elrejtve, átadta magát az örömnek, a férfi megérkezése jólesett neki.

– Ó, milyen csodálatos, hogy eszébe jutottam, Wolf! – szólt a leány, és nem engedte el a kezét.

A másik kezében fehér, magas szárú cipőre erősített korcsolyáját lóbálta. Rövid szoknyát viselt, amely alól kilátszott karcsú, formás lába. Nem kerülte el figyelmét, hogy Diels kíváncsian bámulja combját – a férfi első ízben látja őt ilyen rövid szoknyában. „Azt hiszem, tetszem neki!" – villant át az agyán.

A szálloda bejárata előtt találkoztak, és még ott álltak, útjában a járókelőknek. Tíz órára járt az idő. A közelben levő befagyott tótól fiatalok csoportja jött lármásan, oldalt pedig az idősebbek egy széles teraszon telepedtek le a nyugágyakra, könyvvel a kezükben. A vakító napfényben körös-körül csillogott a hó.

– Könnyen megtalált, Wolf? És voltaképpen honnan jött? Nem látom a kocsiját.

– Mindent el fogok mondani – mosolygott rá a férfi elnézően. – De nem gondolja, hogy ez máshol is megtörténhetne?

A leány a homlokára csapott, majd gyorsan kézen fogta a férfit, és maga után húzta.

– Jöjjön!

– Nem szeretném megfosztani a korcsolyázástól, Martha!

A leány maga elé meredt. Gondolatban végigsorolta a férfi megérkezésével kapcsolatos gyakorlati következményeket. Apjára és anyjára gondolt, meg arra a New York-i ügyvédre, aki a per miatt érkezett, meg

Pierre-re. Az ismerősök és családtagok közül leginkább Pierre okozott neki gondot. Pierre ismerte Dielst, és senki sem jövendölhette meg, hogyan viselkedik vele. Marthának eszébe jutott, hogy találkozót beszélt meg vele a jégen, és ezért azon nyomban elhatározta, hogy Dielst az étterembe vezeti. Így akarta elkerülni legalább ebédig a Pierre-rel való találkozást.

A hatalmas oszlopos terem oldalát tükrök borították. Most úgyszólván üresen tátongott. A pincér, aki a reggelinél felszolgált asztaluknál, nem csodálkozott azon, hogy a kisasszony egy ismeretlen és elegánsan öltözött úrral jött vissza.

Martha megkérdezte Dielst, mit akar inni, megelőzve őt a rendelésben.

– Ma az én vendégem, és mindenben én gondoskodom magáról.

– Jól van, konyakot kérek. Vajon ez nem botránkoztatja meg?

– Egyáltalán nem! Sőt, ellenkezőleg, én is magával tartok!

Martha felhúzta szemöldökét, és ajkát úgy bigygyesztette, mint egy kislány, aki elszólta magát, vagy valami illetlen dolgot tett.

Diels elmosolyodott, ugyanolyan elnézően, mint az előbb, de semmit sem szólt. Martha szemben ült vele, és szomjas tekintettel nézte őt. „Kimerült, szeme alatt árnyékok vannak. Bizonyára ilyenek a férfiak viharos szerelmi kalandok után. De talán nem olyan arcátlan, hogy idejöjjön hozzám, ha más nőnél volt eddig? Nem, nem, az utazás merítette ki. És ugyanolyan jó-

képű, sőt még szebb férfi, mint máskor. Szeretném megérinteni arcán a forradást."

Kortyolt egyet konyakjából, és érezte, hogy még kellemesebb hangulata támad az italtól. Diels növekvő érdeklődéssel nézte a nőt.

– Úgy látszik, hogy távollétemben nem valami erényes társaságban mozgott – jegyezte meg.

Martha szeme tágra nyílt, lassan csóválta a fejét.

– Szörnyűek! Válogatott alkoholisták!

– És az apja?

– Ugyan, az apám! Talán nem ismeri? Ő volt a szesztilalom egyik legnagyobb ellenzője, és nem csupán elméleti szempontok miatt! Ezenkívül elfeledkezik arról, hogy már tizennyolc éves vagyok, Standartenführer úr! Ez az az életkor, amikor a biológia tudománya szerint a leány már teljesen képes arra, hogy gyermekeket hozzon a világra, hogy szavazzon, és maga válassza ki barátait és káros szenvedélyeit.

– És kit ér ez a magas megtiszteltetés?

– A káros szenvedélyekre gondol?

– Jobban érdekelnek azok, akik arra oktatták.

– Milyen szempontból, ha szabad kérdeznem: hivatalos vagy emberi szempontból?

A férfi nem válaszolt azonnal. Csak nézte a leányt, és Martha érezte, hogy a férfi nézésétől elernyed a térde.

– Mit gondolt, amikor megpillantott engem itt, Berlintől háromszáz kilométerre? – kérdezte Diels végül csöndesen, de szemét nem vette le a leányról.

Martha lehajtotta fejét, nem talált szavakat a válaszhoz... Mindig ezen a félig komoly, félig tréfás

hangon beszéltek egymással, mintha a férfi nem tartaná őt elég okosnak és egyenrangú beszélgetőtársnak. Martha gyakran megfogadta, hogy véget vet ennek a buta tehetetlenségnek, és végre komolyan, józanul viselkedik Dielsszel, úgy mint Pierre-rel vagy más barátaival. Mihelyt megpillantotta azonban a férfit, feladta elhatározását, újra elragadta őt a tréfás ugratások és kétértelmű megjegyzések játéka, miközben lehetősége nyílt, hogy megérintse a férfi arcát, gyengédséget és becézést lopjon magának, mintha ártatlanul birkóznának a fűben.

Így folyt ez közöttük ismeretségük első percétől kezdve, attól a „sörös" vacsorától fogva, amelyen együtt vettek részt von Papen alkancellárnál, amikor mindketten őszintén szórakoztak, kinevetve a jelenlevő diplomatákat és magas állású nácikat. Marthának már akkor megtetszett a férfi, és meg is hívta egy koktélra a nagykövetségre. Azután együtt jártak hangversenyekre, operába, s a férfi sokat feljárt hozzájuk. S mindig beszélgetett a szüleivel is és vendégeikkel is, teljesen komoly hangon, Marthával azonban csak kötekedett és tréfálkozott, mintha kiskorú gyermek volna. Sőt, amikor a leány véleményt akart mondani valami fontos dologról, Diels mindent tréfára fordított, és gyorsan odasúgott valami kedves butaságot, ami egyszerre megteremtette közöttük a közvetlen és meghitt hangulatot.

Most csodálkozva fedezte föl, hogy az üres kötekedés első ízben nem szerez neki semmiféle örömet. Valami furcsa vágyat érzett a vég nélküli politikai viták és töprengések után, amelyeknek tanúja volt az

utóbbi napokban Pierre és újságíró barátai társaságában. Amikor eszébe jutottak, hirtelen hiányoztak neki, és ezt a hiányérzést homályos bűntudat kísérte.

– Délben majd találkozik velük – felelte álmodozó mosollyal. – Biztos vagyok benne, hogy megnyerik tetszését.

S ebben a pillanatban elkapta a férfi döbbent és egyáltalában nem valami nyugodt tekintetét, és a szíve hevesen feldobogott. „Nem esett jól neki – futott át az agyán. – Bármennyire tapasztalt és jó modorú, mégsem tudja elrejteni érzéseit!"

Látható élvezettel kortyolt újra a konyakjából, és körülnézett. Az étterem teljesen üres volt. A széles ablakokon át bőségesen és valahogyan jóindulatúan ömlött be a ragyogó, hegyvidéki napfény, és Martha boldognak érezte magát attól, hogy kettesben vannak itt, és hogy ebédig még sok idő van hátra.

– Itt marad estére, Wolf? – kérdezte gyöngéden, miközben közelebb hajolt a férfihoz.

– Sajnos, ez lehetetlen – felelte a férfi, és valami hosszú, unalmas magyarázatba vágott bele.

Martha szórakozottan hallgatta – a legfontosabbat megértette –, hogy kora délután elutazik. Nézte a férfi napbarnította arcát, a szépen formált érzéki szájat, és önkéntelenül is összehasonlította őt azokkal a fiatal férfiakkal, akik az utóbbi időben körülötte nyüzsögtek. Egyik sem vette fel vele a versenyt, mindnél vonzóbb és férfiasabb. Újra úgy látta, hogy Wolf lefogyott, és valahogyan megkínzott; hirtelen, minden bevezetés nélkül félbeszakította:

– Valami történt magával, Wolf, valami fontos és

váratlan dolog. Mondja meg, mi az! Hiszen megígérte, hogy mindent elmond nekem!

A férfi cigarettájáért nyúlt.

– Semmi különös, Martha. Ha nem számítjuk azt, hogy egy unalmas hivatalos kiszállásra kellett mennem Münchenbe, és ez alkalmat nyújtott arra, hogy magát viszontláthassam.

A leány újra érezte, hogy átfut rajta a kellemes meleg hullám. Nem hitte volna, hogy ilyen érzékeny a férfi minden kedvességére; csak most értette meg, mennyire hiányzott neki a férfi az elmúlt tizenöt napban, amíg nem találkoztak. Valójában az ilyen hosszabb elválások idején derülnek ki az igazi érzések. Vajon az ő érzései már kiderültek? A szíve hevesen dobogott, egy pillanatra megrémült, hogy a férfi esetleg olvasni tud a gondolataiban is, de azután önmagán mosolyogva, azt gondolta: „Mintha nem árulnád el magad minden mozdulattal és tekintettel, hogy a gondolataidból kelljen olvasnia!" Elhatározta, hogy tartózkodóbb és hűvösebb lesz, nehogy a férfi könnyű győzelemre gondoljon.

– Egyébként maga is akart valami érdekeset mondani nekem – szakította félbe gondolatait a férfi meleg hangja, és arcába csapott drága cigarettájának illata. – Vagy már elfelejtette, hogy mit mondott a telefonban?

– Nem, nem felejtettem el – felelte a leány, még mindig elgondolkozva. – Valóban nagy élmény volt számomra, és örökre emlékezni fogok rá. Tudja, részt vettem a lipcsei per utolsó ülésén.

A férfi döbbenten nézett rá.

– Maga? A lipcsei peren? De miért, az istenért?

Csodálkozása annyira őszinte és természetes volt, hogy a leány nem érezte sértve magát.

– Apa belépőt szerzett nekem, és elmentem. Nagyon sajnálom, hogy nem voltam ott kezdettől fogva. De az, amit a végén hallottam, elég volt nekem.

Rövid csönd támadt. Mindketten hallgattak. Diels felhajtotta a konyakját, igen körülményesen, azután érdeklődve nézett Marthára.

– Nos, és milyen volt?

– Nem tudom pontosan elismételni, de az nem is fontos. Számomra sokkal érdekesebb volt maga az ember, mint az, amit mondott. Arról a bolgárról beszélek... Dimitrovról. Ismeri őt, Wolf?

– Nem. Honnan ismerném?

– Kár! Rendkívüli ember. Soha nem tételeztem volna fel, hogy napjainkban vannak még férfiak, akik ilyen lelkesedésre és ilyen bátor tettekre képesek. Miközben hallgattam, hogyan beszél minden teketória nélkül a hatalmon levők és a nácik ellen... Bocsásson meg, Wolf, de maga még most sem lépett be a pártba, ugye?... És milyen finoman gúnyolódik az ügyésszel és a törvényszék elnökével, többször is maga jutott eszembe... igen, igen, ha akarja, elhiheti nekem. Úgy tetszett nekem, hogy maga hasonlít ahhoz a bolgárhoz, Wolf, hasonlít hozzá a bátorsága, amellyel szokatlan és környezete számára kellemetlen véleményét elmondja – és a férfi megdöbbent tekintetét látva, lehajtotta a fejét, majd zavartan hozzátette: – Nem felejtem el azt, amit Göringnek mondott, zavart beosztottjai jelenlétében, amikor közölte magával, hogy a rendőrség vezetőjének nevezte ki.

Igen, a leány valóban gyakran gondolt arra az esetre, amit másoktól tudott meg, és ami nagy hatást tett rá. Élénken elképzelte az új porosz miniszterelnök hatalmas dolgozószobáját, látta a nácik tömegét, akik szinte a falhoz lapultak szolgalelkűségükben, és látta Dielst magát, elegáns civil öltönyében, aki hanyagul áll az íróasztal előtt, talán cigarettával kezében. Göring közölte vele új magas beosztását, és egy pillanaton belül megjegyezte szokásos cinizmusával:

– Tudom, hogy mire gondol most, Diels: arra, hogy én vagyok az ötödik belügyminiszter, akit túlél. Ugye, ez jutott eszébe?

És akkor a hatalmas terem visszhangzó csöndjében elhangzott Diels rövid és nyugodt válasza:

– Körülbelül.

Martha hátán mindig kellemes borzongás futott végig, amikor erre gondolt.

– Az az ember, aki magát elbűvölte, és akivel engem hasonlít össze, kommunista, Martha – rezzentette ki gondolataiból a férfi hangja.

A leány egy kissé csodálkozva nézett rá, és értetlenül vont vállat.

– Van ennek valami jelentősége? Dimitrov mindenekelőtt bátor ember, aki kész a halállal is szembenézni a szabadság és az igazság nevében.

És egyre lelkesebben mesélt a perről. Eszébe jutottak egyes mondatok Dimitrov beszédéből, leírta részletesen a törvényszék elnökének dühtől vörös arcát, költői hasonlatokkal ecsetelte annak a „tűzhányó" bolgárnak parázsló szemét és lelkes, ihletett homlokát.

Majd elhallgatott, és tekintetét Dielsre vetette. Egy

pillanatra úgy tetszett neki, hogy a férfi szemében feszült és aggodalmas kifejezés ül, amely azonban gyorsan eltűnt. Voltaképpen mi értelme annak, hogy a férfit élményeivel és elragadtatásával foglalkoztassa, amiben nem kis része volt Pierre-nek és barátainak? Bizonyára ez az egész Dimitrov körüli história annyira idegen számára, hogy csupán udvariasságból hallgatja, és elrejti bosszankodását.

– Unja, Wolf? – mosolygott Martha bűntudatosan.

Diels megmozdult.

– Nem, ellenkezőleg, érdekesnek tartottam a történetet... És ami a legkülönösebb, és ami a legjobban érdekelt, az, hogy mennyire kedvesnek tartom magát, Martha. Szinte irigylem azt a... Dimitrovot.

A leány hálás tekintetet vetett rá, és érezte, hogy elpirul.

– Meg kell vallanom, hogy ha maga nem volna... egyszóval, abba az emberbe valóban minden nő beleszerethet.

Hirtelen elhallgatott, és mérges volt magára az ostoba vallomásért. Maga elé nézett, és nem látta, inkább csak megérezte, hogy a férfi óvatosan és gyöngéden megérinti csuklóját.

– Nem akar inkább valami másról beszélni? – kérdezte Diels csöndes hangon, majd gondolkozás nélkül megszorította kezét, felemelte arcához.

Mozdulatát azonban nem fejezte be. A leány hirtelen hátrahúzódott, és szemét a vendéglő mélyébe szegezte. Az asztalok között egy sovány, alacsony, III. Napóleon-szakállú fiatalember közeledett, fekete sínadrágban és magas nyakú, fekete pulóverben. Pierre volt.

8

A legelső gondolata az volt, hogy ettől a perctől kezdve bizonyára nem maradhatnak kettesben Wolffal, és most voltaképpen haragudnia kellene Pierre-re, amiért megzavarja ezt a gyöngéd és szép valamit, ami éppen most kezdődött közöttük.

– Halló, Pierre! Engem keres? – fogadta a fiatalembert nem éppen a legtermészetesebb élénkséggel. – Ismerkedjenek meg. Ez Wolf.

Maga sem tudta, miért nevezi meg csupán Diels keresztnevét, de homályosan érezte, hogy akaratlanul is telibe talált. A fiatalember kidülledő szeme éles és nyíltan ellenséges érdeklődéssel tekintett Diels arcára, és ádámcsutkája megmozdult – Pierre-nek szokása volt, hogy gyakran és hangosan nyeldesett –, most kezet nyújtott:

– Boulanger!

Diels épp hogy csak felemelkedett székéről:

– Francia?

– Igen, ő Pierre, a *Dimanche* tudósítója – magyarázta Martha.

– És az úr a Gestapo főnöke, ugye? – jegyezte meg nem túlzottan helyes németséggel Pierre, és a leányra nézett.

– Ismer engem?

„Még csak az hiányzik, hogy elmondja, hogy én meséltem róla!" – gondolta Martha magában, és nyugtalanul várta Pierre válaszát.

– Sok kollégám ismeri önt, anélkül hogy gyaní-

taná – felelte Pierre. – Azt hiszem, hogy a mi foglalkozásunkban kevés dolog marad titokban. A nyíltság az érintkezés legjobb formája.

Diels mosolygott.

– Igaza van, bár éppen a maguk foglalkozása nem nyújt soha biztosítékot az inkognitóra.

– A személyes ismeretségre gondoltam, nem a nyilvántartásokra, Diels úr!

– Akkor egyetértek önnel – válaszolta Diels, kissé gunyorosan mosolyogva. – Nem iszik meg egy konyakot velünk?

Pierre mintha csak most vette volna észre az üres poharakat az asztalon.

– Köszönöm, nem azért jöttem, hanem feladatot teljesítek: Martha, a szüleid nem tudják, hol vagy. Talán jó volna, ha megkeresnéd őket!

Martha megkönnyebbülten felsóhajtott, és kérdőleg nézett Dielsre.

– Ha kívánja, elmehetünk – felelte a férfi, és körülnézett a pincér után.

Kínos csönd támadt. Pierre nem hagyta őket magukra, hanem ott téblábolt az asztal mellett, mintha már el is felejtette volna, milyen barátságtalanul nézett az előbb Dielsre. Martha érezte, hogy ingerültsége egyre növekszik. Hirtelen eszébe jutottak újdonsült barátainak nem éppen hízelgő kijelentései a berlini titkosrendőrség vezetőjéről. Bár Pierre maga ritkán kelt ki Diels ellen, a leány érezte, hogy a kollégái szavai mögött voltaképpen az ő véleménye rejlik.

Martha és Pierre az egyik berlini jégpályán ismerkedtek meg. Pierre már összebarátkozott Martha

bátyjával, akinek gyöngéje volt minden, ami francia. Martha már az első napon tisztában volt azzal, hogy a csúnya párizsi tudósító fülig beleszeretett. Az idő tájt Martha már elhidegült Németország új rendszerétől, még inkább a náci rendszer fanatikus ifjú támogatóitól, akik eleinte fölkeltették bámulatát határtalan hitükkel és összetartásukkal. Pierre és barátai hamarosan hatottak rá, megnyerve őt saját felfogásuknak és elképzeléseiknek. Együtt jártak el szórakozni, meghívták őket a követségre, amelynek ajtaját apja, a volt chicagói egyetemi tanár, szokása szerint nyitva tartotta a fiatalok előtt. Látszott, hogyan nő Pierre vonzalma napról napra, de Martha nem viszonozta érzelmét, mert minden gondolatát lekötötte Diels iránti egyre növekvő szenvedélye.

Most a két férfi egyszerre állt előtte, és ki tudja, miért érzett Martha különös bűntudatot? Igyekezett mindkettőjük iránt elfogulatlan lenni, de hiába küzdött érzelmei ellen, rokonszenve Diels iránt erősebb volt. Úgy érezte, hogy Diels húzza a rövidebbet a Pierre-rel való összehasonlításban. Pierre nem titkolta Diels iránti elfogultságát és ridegségét, Diels azonban teljesen nyugodtan viselkedett. E pillanatban csak a pincérrel foglalkozott, fizetni akart, Martha viszont szerette volna hatásos, és Pierre számára váratlan módon megvédeni őt. Ráemelte szemét ifjú barátjára, és alig leplezett izgalommal jegyezte meg:

– Tudod-e, Pierre, hogy Wolffal hosszan beszélgettünk a Dimitrov-perről. Wolf nincs tájékozva, de együtt érez a letartóztatottakkal, és kész segíteni... – Martha elhallgatott, érezve, hogy ezúttal úgy össze-

kuszálja a dolgokat, hogy senkinek sem lesz belőle haszna, és hirtelen Dielshez fordult: – Mi a véleménye, Wolf, mi vár a három bolgárra? Hisz abban, hogy Göring szabadlábra helyezi őket?

– Ezt nem merném állítani – felelte Diels udvariasan, de kissé hidegen. – Ha az *Angriff* vezércikkére gondolok, meg kell mondanom, hogy a párt vezetősége nincs túlságosan elragadtatva az ítélettől.

Halk köhécselés hallatszott; Martha Pierre-re nézett, aki szkeptikusan húzta fel fekete szemöldökét.

– De talán maga beszélhetne Göringgel, ugye? – fordult Martha újra Dielshez, hangjában kétségbeesés is bujkált. – Göring tiszteli magát, tudom... Pierre, ugye, te is hallottál arról, hogy Wolfnak nagy befolyása van Poroszország miniszterelnökére?

Ezúttal senki sem válaszolt neki, és a leány megértette, hogy zavarában a társalgást zátonyra vitte. Ekkor eszébe jutott a New York-i ügyvéd, aki szüleivel együtt érkezett, hogy az ünnepeket itt töltse.

– Egyébként van egy ötletem... Pierre, mit szólnál ahhoz, ha Wolfot összeismertetnénk Gallagher úrral?

S ezzel máris Dielshez fordult, és egy kissé sietve megmagyarázta, hogy az amerikai a lipcsei per vádlottainak újólagos letartóztatása miatt érkezett Németországba.

Diels arca még jobban elkomorult. Pierre pedig szokása szerint vállat vont, és gunyoros hangon megjegyezte.

– Nem kívánsz te túlságosan sokat Diels úrtól, Martha? Bizonyára inkognitóban jött ide, hogy az ünnepeket itt töltse, te meg a politikával untatod.

– Egész életemben politikával foglalkoztam, Boulanger úr! – felelte Diels. – Ha szolgálatára lehetek Gallagher úrnak, szívesen segítek.

Martha győzelmes pillantást vetett Pierre-re, de az egy-két pillanatig hallgatott, ahogyan mondani szerette, „némán célzott", majd fejét egy kissé félrefordítva, így szólt:

– Azt hiszem, a leghasznosabb szolgálatot akkor tenné, ha egyáltalában nem találkozna vele, Diels úr... Itt a pincér! Fizetni akart, ugye?

Diels szeme elsötétedett, ajka megvonaglott, Martha pedig elrémült. Ebben a pillanatban gyűlölte Pierre-t, elátkozta azt a percet, amelyben közölte vele, hogy a karácsonyt Thüringiában tölti. Diels azonban gyorsan úrrá lett érzésein, és ujjával csettintve a pincérnek, előhúzta bőrtárcáját. Marthának eszébe jutott, hogy ő hívta meg, de gyorsan észrevette, hogy most nem szabad ezt a kérdést feszegetnie.

– Elkísérem a kisasszonyt a szüleihez – közölte Diels gyilkos nyugalommal hangjában, és elnézett Pierre feje fölött.

A következő pillanatban Pierre árnyéka élesen elmozdult, és Martha megkönnyebbülve vette tudomásul, hogy ifjú kínzója végre távozik.

9

Egy dologban Pierre-nek igaza volt. Diels valóban azért jött Thüringiába, hogy elmeneküljön a politikai viták elől, hogy legalább rövid időre lerázza válláról az éppen most kapott feladat súlyát.

Az első meglepetést Martha okozta neki. Az elmúlt két hétben, amíg nem találkoztak, a leányban észrevehető változás ment végbe. Diels megértette, kinek a hatása alá került a leány, de bizonyára nem nyugtalankodott és idegeskedett volna ennyire miatta, ha nem tudja meg, miben rejlik a változás közvetlen oka. A Münchenben töltött órák után, amelyek a perről és Dimitrovról szóló beszélgetéssel teltek el, Diels bizonyos volt abban, hogy, legalábbis, amíg Marthával van, nem kell a titokzatos bolgárral foglalkoznia. Azt hitte, ha visszatér Berlinbe, és ha ott átnéz néhány jegyzőkönyvet, nyomozási és bírósági iratokat, sokkal pontosabb elképzelése lesz Dimitrovról... De most, alighogy betette a lábát a hegyi szállóba, máris belebotlott Dimitrov nevébe. Ráadásul az a lény ejtette ki ezt a nevet előtte, akitől eddig csak kötekedést és tréfálkozást hallott, félig kimondott vallomásokat, és időről időre – de az utóbbi időben egyre ritkábban – fellengzős lelkesedést a mai német ifjúság erejéről és szelleméről. Még kellemetlenebbül hatott rá Pierre ellenségeskedése, amelyet Martha iránti alig leplezett szerelmével kapcsolt össze. Ezt csak súlyosbította a leány viselkedése, amelyből kétségtelenül kiderült, milyen komolyan vonzódik Dielshez.

Voltaképpen Diels már régen észrevette, hogy Martha igen vonzódik hozzá. Szeptemberben ismerkedtek meg, a leány visszatérése után. Kezdetben Diels nem törődött a leánnyal – Martha nem vonta azonnal magára a férfiak figyelmét. De egy „sörös" vacsorán von Papennél, egyszer csak fölfedezte, hogy a leány szerénysége és jelentéktelensége mögött vele született báj rejlik, kifinomult humorérzék és valami kedves, tiszta érzelmi fogékonyság. Gyorsan megtalálták a közös nyelvet, és Diels hamarosan állandó vendége lett az amerikai követségnek. Bizonyára Martha hatására a család többi tagjai is rokonszenvvel fogadták. A nagykövet bizalmasan elmondott neki híreket és véleményeket, amelyek már-már diplomáciai titoknak számítottak, Dodd asszony pedig azzal a kissé tolakodó és családias gondoskodással vette körül a férfit, amellyel az idősebb amerikai nők a nekik tetsző, de náluk sokkal fiatalabb férfiakat kényeztetik, Martha bátyja, ifjú William Dodd pedig valósággal beleszeretett a Gestapo főnök eleganciájába és jó modorába; különösen az tetszett neki, hogy a magas beosztása ellenére gyakran bírálja a náci rendszert.

Dielsnek hízelgett a Dodd családdal létrejött egyre barátibb kapcsolata, melyet nemcsak kellemesnek és izgalmasnak talált, hanem távolabbi jövőjére nézve nagyon hasznosnak is. Ennek ellenére sohasem felejtkezett meg az óvatosságról. Iparkodott leplezni a barátság meghitt jellegét. Bizonyára azért nem lépte át a tiszta barátság határát Marthával szemben sem, mivel nem merte megtenni az utolsó döntő lépéseket. A politikai elgondolásokon kívül persze ebben sze-

repe volt az öregedő agglegény félelmének is, hogy sorsát egy nálánál annyival fiatalabb leánnyal fűzze össze. Mindenesetre Diels két héttel ezelőtt még elégedett volt a dolgok alakulásával, és nem hitte volna, hogy Martha iránti érzéseiben lényeges változás történhet. Most rádöbbent, hogy becsapta magát. Ez megörvendeztette és fel is izgatta, ugyanakkor azonban homályos nyugtalanságot is ébresztett szívében.

Kiléptek az étteremből, és egy pillanatra megálltak az üres folyosón.

– Nem ragaszkodom ahhoz, hogy elkísérjen a szüleimhez! – suttogta Martha, és közvetlen közelről a férfira emelte világos szemét.

Diels látta, hogy a leány keble gyorsan emelkedik a pulóver alatt, tekintete rátévedt a rövid szoknyára, a félhomályban elővillanó combjára, és hirtelen elfogta a vágy, hogy karjába vegye. Szinte sohasem nézett rá eddig a férfi szemével, és nem gyanította, hogy törékeny kis termete ilyen érzéki vágyat ébresztheti vérében. Vajon azért, mert eddig sohasem látta a combját? Diels elmosolyodott, majd elégedetten megállapította: csupán tőle függ, hogy a leány még ma az övé legyen, és általa egész élete új irányba terelődjön. Egy arasznyira állt tőle, arcán érezte a leány meleg leheletét; eddig soha nem érzett tétovázás fogta el, nem tudta, mitévő legyen.

– Jöjjön, Wolf, elviszem egy csodálatosan szép helyre! Ott elrejtőzhetünk az emberi tekintetek elől – tette hozzá suttogva Martha, és még jobban hozzásimult.

Dielsben valami hirtelen elpattant. Átfutott az

agyán, hogy Pierre bizonyára már mindenhol kikürtölte érkezését. Elképzelte a kétértelmű megjegyzéseket és tekinteteket, amelyekkel hirtelen eltűnésüket fogadnák. Veszélyes kihívás volna ez az ő részéről, egy esetet kivéve, ha megteszi az utolsó lépést is, és még aznap megkéri Martha kezét. Vajon belsőleg felkészült-e erre?

– Nem, nem szabad, Martha – ragadta meg a leány ujjait és ajkához emelte. – Legyünk okosak! Szülei nyugtalankodnának... és egyébként is maga indítványozta, hogy ismerkedjem meg azzal az ügyvéddel, aki...

Martha arcán a csodálkozás és csalódás könnyű árnyéka futott át.

– Igen, igen – rebegte, fejét lehajtva. – Igaza van... Menjünk!

Dielst a Dodd családban élénk érdeklődéssel és leplezetlen szívélyességgel fogadták. A nagykövet, ez a majdnem kétméteres óriás, lassú, imbolygó lépésekkel ment eléje. Arcának jellegzetes farmervonásai még élesebbek voltak; a havasi napfénytől rézvörösre lesült. Fehér haja úgy keretezte napbarnította arcát, mintha egy film negatívja volna. Nehéz volt elhinni, hogy ez az egyszerű, hanyagul öltözött óriás az Egyesült Államok egyik legismertebb történésztudósa. Volt benne valami egyenes, nyílt és leplezetlen, és ez különböztette meg őt a többi diplomatától. Egyébként William Dodd sohasem volt diplomáciai szolgálatban, és azt beszélték, csak azért vállalta el a berlini nagykövetség vezetését, mert meghitt, régi barátja, Franklin Roosevelt ragaszkodott hozzá.

Diels kezet csókolt Dodd asszonynak, aki a nyugágyban feküdt, lábán mohairtakaróval. Csontos, sovány arca kipirult, búzavirágkék szeme ragyogott.

– Lefogyott, Diels úr! – jegyezte meg, és aggodalmasan nézett a férfira. – Mikor és honnan jött?

– Münchenből – felelte Diels. – Az utóbbi időben sokat dolgoztam, asszonyom. Hiszen tudja, a munkával vele jár, több cigaretta, kevesebb alvás...

– Igen, igen, az alvás rendkívül fontos, Diels úr – bólintott Dodd asszony, és kék szemének kifejezése még ártatlanabb lett. – Nem mondanám, hogy ez árt a külsejének... – Marthához fordult, és figyelmesen megkérdezte: – Nem korcsolyázol egy keveset, Martha? Azt hiszem, a bátyád a jégen van.

Martha összehúzta szemöldökét, és kisvártatva élénken felelte:

– Igen, anyám, de előbb be szeretném mutatni... Wolfot Gallagher úrnak. Azt hiszem, mindkettőjüknek haszna lesz az ismeretségből.

S elmondta a New York-i ügyvédnek, kicsoda Diels, pontosan megjelölve hivatali beosztását. Majd megjegyezte, de nem nézett Diels szemébe:

– Maga pedig már hallott egyet s mást Gallagher úrról.

Bájosan meghajolt, kislányosan pukedlizett a társaság előtt, és elbűvölő mosollyal fordult el.

Diels alig bírta leplezni csalódását és meglepetését. Dodd észrevette a férfi zavarát, és az ügyvédhez fordult, nagyon komoly hangon kijelentette, hogy Diels szívesen látott vendég a nagykövetségen, és az egész család jó barátja.

Gallagher kíváncsian nézett a német férfira. Az ügyvéd hatvan év körüli, kopaszodó és kövér férfi volt, az orra nagy, a füle elálló, sápadt és ernyedt külseje nem sejtette, hogy néha rendkívül erélyes, éles eszű, és tele van élettel.

Gallagher és Dodd az erkélyen állt, a korlátnak dőlve. Nyugágyukon újságok és gépelt lapok hevertek, bizonyára beszámolók vagy bulletinok. Közelükben három sporthoz öltözött fiatalember állt, akikről Diels föltételezte, hogy Pierre környezetéhez tartoznak. Maga Pierre azonban nem mutatkozott.

Beszélgettek az időről és a szállodai viszonyokról, tréfálkoztak egy felfújt, beképzelt nácin, aki ragaszkodott ahhoz, hogy öt gyermekének a jégpályán külön helyet tartsanak fenn, majd Gallagher Dielsre emelte élénk, fekete szemét.

– Ön az első hivatalos személy, akivel szerencsém van Németországban találkozni. Ha a többiek is önre hasonlítanak, küldetésem sikerrel kecsegtet.

Dodd megmagyarázta, hogy Gallagher képviseli a lipcsei per vádlottjainak megmentésére nemrégiben alakult bizottságot. Diels felfigyelt. „Lám, miféle jómadár ez a tengerentúli vendég. Lehet, hogy középszerű ügyvéd, sőt biztosan az, ha elvállalta az effajta társadalmi bizottság képviseletét, és a kommunisták megmentésén fáradozik." Végigmérte titokban a férfi öltönyét, és megállapította, hogy az alkalomhoz nem illik a csokornyakkendője. Iparkodott szívélyes és barátságos hangon válaszolni:

– Bár nem ismerem a kérdés jogi oldalát, de biztosíthatom uraságodat arról, hogy mindent megteszünk,

amit a törvények megengednek. Elvégre jogállamban élünk, és azt hiszem, éppen a lipcsei per bizonyította be ezt.

– Inkább csak a befejezése, de nem a kezdete! – válaszolta lágy és rendkívül udvarias hangon Gallagher, és meghajolt.

Diels elhallgatott, a fiatalemberek közül az egyik azonban, aki a közelben állt, leplezetlen iróniával jegyezte meg:

– Minden jó, ha a vége jó!

Diels nem törődött a megjegyzéssel, bár egy kissé sértette a fiatalember hangja.

– És ha a vádlottak még most is börtönben vannak – folytatta Diels, Gallagherhez fordulva –, ez nem valami szeszély következménye, hanem főleg azért történik, hogy megóvjuk őket az esetleges, nem kívánatos elemek támadásaitól.

A fiatalemberek érdeklődése fölébredt, és a három idősebb férfi társaságához csatlakoztak. Diels most figyelmesebben megnézhette őket, és rájött, hogy már találkozott velük a nagykövetségen Martha bátyjának társaságában. Gazdag amerikaiak és angolok gyermekei voltak, újságírással foglalkoztak, utazgattak, és bírálták a polgári társadalmat. Szokatlannak és udvariatlannak tartotta, hogy Dodd nem mutatja be neki a fiatalembereket, annál is inkább, hiszen egyikük, eléggé neveletlenül, beleszólt a beszélgetésbe.

– Ez már elcsépelt, ócska fogás, Diels úr – szólalt meg a második szőke, szeplős fiú, akinek csontos orrát vörösre égette a hegyi nap sugara. – Az egyes személyek vagy egész népek elleni önkényességet igen gyak-

ran éppen az illetők állítólagos védelmében hajtják végre.

Dodd asszony nyugtalanul mocorgott nyugágyában.

– Jonny, szeretném, ha az anyja hallaná, amit mond!

– Azt hiszem, hogy anyámnak semmi kedve nem volna hozzá! – felelte az ifjú.

Gallagher csöndesen nevetett, majd Dielshez fordult:

– És nem áll fenn a veszély, hogy ezeknek a nem kívánatos elemeknek a véleménye döntő befolyással lesz Dimitrov sorsára?

– Csupán annyiban, mint ahogyan önöknél, Amerikában is fennáll az a veszély, hogy a lincselés az állam politikájával azonos lesz! – felelte Diels azon nyomban.

Gallagher és Dodd arcán lenéző mosoly jelent meg; összenéztek.

– Ó, az ellen még az olyan demokratikus társadalom sem biztosíthat senkit sem, mint a mienk – mondta Gallagher. – Ugye, így van, professzor úr? Ön történész, és lehetséges, hogy megcáfol?

Dodd széttárta hosszú karját.

– Sajnos, azt hiszem, nem tehetem!

Csönd támadt. Diels érezte, hogy elveszíti önuralmát. Őszintén sajnálta, hogy nem ment el Marthával azt a csodálatos helyet megnézni, ahol senki sem zavarhatná őket. Egyre furcsábbnak és megmagyarázhatatlannak látta Dodd viselkedését. Az utóbbi két hétben, úgy látszik, nemcsak a leánya, hanem az apja

is megváltozott. A nagykövet sajátos egyéni felfogása mindig érdekes volt, de most Diels úgy vélte, hogy túlságosan elhajítja a sulykot. Az a tény, hogy meghívta Gallaghert, és megtűr maga körül ilyen üresfejű fajankókat, eléggé furcsának látszott. Vajon lehetséges, hogy a Dimitrovval kapcsolatos események ilyen hatással voltak rá?

Diels kényszeredetten nézett körül. Az erkély lassan kiürült, de odalent a jégen még sok ember volt. Fiúk és leányok kergetőztek és birkóztak a hóban, tarka ruhájuk ragyogott a hókristályokon visszaverődő fényben, időnként feltűntek közöttük a közeli ugrósáncról lesikló síelők, csengő hangok hallatszottak, síbotok csapásai és éles, fülsértő csikorgás, a váratlanul lefékező sítalpak zenéje. Diels hiába igyekezett, hogy megpillantsa Marthát ebben a sokaságban; ingerültsége egyre nőtt. A leány legalább délelőtt lemondhatott volna a korcsolyázásról. Nem elég, hogy ilyen kellemetlen és haszontalan beszélgetésbe keverte bele, de magára is hagyta, előnyben részesítve szemtelen lovagjait. Egyszer csak az futott át az agyán, hogy voltaképpen ő késztette Marthát erre a lépésre. Eszébe jutott az üres folyosó a szálloda mellett és a leány izgatott viselkedése, és megértette, hogy nincs joga haragudni senkire sem, csupán önmagára.

– Tételezzük fel, hogy valóban ez az elképzelése az ön kormányának – hallotta újra Gallagher lágy, lassú, idegesítően vontatott és határozott hangját, amely valahogyan őt nyelvtanára beszédmodorára emlékeztette. – Ez esetben sokkal fontosabb az: számíthatunk-e arra, ha egy kormány késznek mutatkozik

befogadni a három bolgárt, a német hatóságok megengedik-e haladéktalan távozásukat?

– Azt hiszem, hogy igen! – felelte Diels.

Gallagher csúnya arcára ravasz, önelégült kifejezés ült.

– Már van ilyen kormány, Diels úr – közölte, és hangsúlyozott szívélyességgel nézett rá.

Diels meglepődve húzta fel a szemöldökét.

– Igazán? Nem tudtam. És melyik állam?

– A Szovjetunió. Két nappal ezelőtt értesültem erről a berlini szovjet nagykövettől.

Diels kissé színpadiasan tárta szét a karját.

– Lám, sarokba szorított.

A többiek udvariasan és megkönnyebbülten is nevettek, a fiatalság pedig, mivel semmit sem tudott ezzel kapcsolatban megjegyezni, hamarosan otthagyta őket.

Gallagher ekkor beszámolt a Dimitrov védelmére indult hatalmas méretű harcról, amely az egész világon és különösen széles körben Franciaországban és Angliában folyik. Csöndesen és nyugodtan beszélt, de élénken és kifejezően, idézte a tudomány és a művészet neves képviselőit, akik csatlakoztak a hatalmas nemzetközi küzdelemhez, számokat mondott a tiltakozó nagygyűlések és tüntetések résztvevőivel kapcsolatban. Diels észrevette, hogy Dodd figyelmesen hallgatja az amerikai ügyvédet, és időről időre bólint, miközben felesége az erkély másik végébe vonult, és becsukott szemmel élvezte a nap utolsó sugarait. Diels arra gondolt, hogy az asszony bizonyára nem is figyel a beszélgetésre, és meglepődött, amikor meghallotta Dodd asszony kissé izgatott hangját:

– Szeretnék megismerkedni azzal az emberrel. Biztos, hogy nagy élmény lenne számomra.

Mintha csak erre várt volna, Gallagher lelkes szavakkal ecsetelte az eddig teljesen ismeretlen bolgár rendkívüli tulajdonságait, beszélt ragyogó intelligenciájáról és műveltségéről, önuralmáról és emberi méltóságáról, amely nem csupán barátait, hanem ellenségeit is csodálatba ejtette. „Most mindjárt Göringet fogják emlegetni!" – mondta Diels magában, ingerülten mindattól, ami az erkélyen történt, és különösen attól az ostoba véletlentől, hogy a tegnap kapott feladat és ez a mai beszélgetés annyira egybevág. Gallagher azonban folytatta dicséreteit Dimitrov kiváló tulajdonságairól, és Diels enyhe ingerültséget érzett.

– Valószínűleg régóta ismeri őt? – kérdezte hirtelen.

Gallagher nemet intett.

– Sohasem láttam. Sőt, beismerhetem, mint sokan mások Amerikában és Európában is, még csak nem is gyanítottam, hogy a kommunisták között ilyen jeles emberek vannak. Benyomásaimat főleg a per folyamán szereztem, de elegendőek – és miközben szerényen hunyorgott, mosolyogva tette hozzá. – Egyébként aligha szükséges önt meggyőznöm, hiszen ön is részt vett bizonyára a tárgyalásokon, és közvetlen, élő elképzelése van Dimitrovról.

Diels egy-két pillanatig hallgatott, majd megjegyezte:

– Téved, uram, nem vettem részt a tárgyalásokon.

– I-igen – szólalt meg Dodd, és kissé feszengett. – Ezt a pert másra bízták, Leo. Diels úrnak semmi köze sem volt hozzá.

– Hála istennek! – szólt közbe Dodd asszony, akinek már csak fél arcát sütötte a nap. – Minél kevesebbet szerepel az ember ebben a rendszerben, annál jobb. Azt hiszem, ideje indulnunk, William.

A nap teljesen eltűnt az épület mögött, és az erkélyen lehűlt a levegő. Dodd asszony karjára vette a takaróját, és készült felállni. Diels szórakozottan figyelte, és kissé megkésve ugrott oda, hogy felsegítse. A követ felesége, felegyenesedve, angyali ártatlansággal jegyezte meg:

– Köszönöm, Diels úr! Remélem, nem átkozza még azt a pillanatot, amikor elhatározta, hogy eljön ide. Elvisel még egy ebédet is a társaságunkban?

Dodd jóindulatúan nevetett, Diels azonban erélyesen tiltakozott Dodd asszony feltevése ellen, és kijelentette, hogy a beszélgetés őszinte örömet szerzett neki, és kész bármiben segítségére lenni Gallagher úrnak nemes küldetésében.

– Én meg azt tanácsolnám magának, hogy ne avatkozzon bele a dologba! – szakította félbe Dodd asszony, és szaporán lépkedett mellette a tágas erkélyen.

Diels kora délután elutazott. Martha kikísérte a pályaudvarra. Az ebéd közben Diels tekintete néhányszor találkozott Martha nyugtalan tekintetével, és ez eléggé megdöbbentette. Haragszik még rá a leány? És vajon neheztelés volt-e a leány szemében, vagy valami más, amit nem értett meg?

Az állomásig hallgattak vagy csupán néhány jelentéktelen mondatot váltottak. Amikor a vonat befutott, és az emberek már beszálltak a kis vagonokba, Martha Dielshez simult, és a fülébe súgta:

– Wolf, csodálatos volt... Mindent nagyon köszönök.

A férfi zavartan nézett rá. A mozdony fütyült, és Diels tétovázva mondta:

– Örülök, ha igazán...

Ekkor a leány lábujjhegyre emelkedett, és hevesen szájon csókolta.

– Hívjon fel Berlinben! – vetette oda, és kecsesen megfordult, majd eltűnt a tömegben.

A férfi néhány pillanatig ott állt, mintha földbe gyökerezett volna a lába, bámult a leány után, majd felkapta a fejét, és mosolyogva ugrott fel az első osztályú kocsi lépcsőjére.

IO

A napok unalmasan és gyilkos egyhangúságban teltek. Elmúlt karácsony, de a börtönben még egyre folytatódott az ünnepi hangulat. Senki sem kereste fel Dimitrovot, nem volt postája, késett az elintézése minden kérésének. Néha megkérdezte Klugét, mi történt: vajon megbetegedtek a főnökei, vagy talán szabadságra mentek? De az öreg csak csóválta a fejét határozatlanul, és sietett ki a cellából. Egyszer beállított az orvos is, hogy légcsőhurutját ellenőrizze, és amikor Dimitrov neki is kifejezésre juttatta elégedetlenségét és csodálkozását, Steiner csak legyintett megvetően: újévig minden így megy tovább, ezekben a napokban csak a hozzá hasonló szamarak dolgoz-

nak, az okos emberek a hegyek között, menedékházakban és luxusszállókban pihennek.

S Dimitrov a cellában türelmesen várta az újév megérkezését. Jól tudta, hogy nemcsak az ünnepekről van szó. A hitleristák halogatják a dolgot, mivel még nem döntötték el, mit tegyenek, és az ünnepek közötti szabadságolások csupán ürügyül szolgáltak. Éppen ezért Dimitrov egyre csak írta a leveleket a legkülönfélébb címekre. Továbbra is követelte, hogy hozzátartozóival találkozhasson, és újra szóvá tette, hogy közös cellába akar kerülni Tanevval és Popovval. Még december elején küldött Büngernek egy levelet, ilyen értelemben, de választ nem kapott rá. Írt ismerőseinek és barátainak a Szovjetunióba, Angliába, Franciaországba is, rövid és hosszú leveleket írt, és a Kluge által vásárolt levélpapír lassan szintén elfogyott.

Ez a tevékenység azonban nem töltötte ki egész idejét. Hosszú órákat töltött tétlenül, és akaratlanul is elszakadt a mindennapi gondoktól, és képzelete elcsapongott a múltba.

Az időjárás is kedvezett az emlékező hangulatnak. Karácsony másnapján leesett a hó, és három napon át szüntelenül hullt. S bár az eget hatalmas fehér felhő borította, mely eltakarta a napot, a cella mégis világosabb és meghittebb volt. Aligha fűtöttek jobban, Dimitrov mégsem fázott olyan kegyetlenül, mintha a hó fehér puha takarója beborította és megmelegítette volna fagyos végtagjait.

S talán a szakadatlanul hulló hó látványa vagy a félig hóval beborított ablak régen elfelejtett, otthoni képre emlékeztette; visszagondolt gyermekkorára.

Látta kis házuk udvarát, az ablakok párkányát, amelyet beborított a tiszta, érintetlen hó, emlékezett arra a különös fényre, ami megtöltötte a szobákat télen, a tűzhelyre, a belőle áradó melegre, hallotta testvérei hangját, akik az utcán kergetőztek. A távoli emlékek és benyomások között a legerősebben egy fehér reggel véződött az agyába, a hatalmas hófúvások és a kristálytiszta, csöndes és nyugodt táj, amelyből végtelen jóság áradt.

Egyszer a karácsonyi szünidőben történt, ott állt a konyhában az udvarra néző ablaknál. Apja lépett be, és fél bárányt hozott, vastag rózsaszínű papírba csomagolva. Feleségének nyújtotta, és mielőtt elment, azt mondta tompa, mindig kissé rekedtes hangján: „Kiro szabó ma reggel vért hányt..." A tízéves fiút hirtelen gyöngeség fogta el. Furcsa módon megdöbbent, és ijedten nézett anyjára. És ebben a percben valami történt, amit sohasem felejt el. Anyja ott állt az asztalnál, kezében tartotta a bárányhúst. Apja kiment, de a konyha ajtaja félig nyitva maradt utána; az udvarról hideg levegő tódult be, és a levegővel együtt az a vakító fehér fény is. Georgi nézte anyját, aki a konyha közepén állt a fehér fényben, mélyen elgondolkozva, és homlokán tiszta jóság ragyogott. S ezekben a pillanatokban, e rövid másodpercekben Georgi azt érezte, hogy lelke mélyére lát, és kitalálja tiszta gondolatait. Tágra nyílt szemmel nézte anyját, és különös, szinte testi kapcsolatot érzett anyjával, tudta, hogy ők ketten egyek, hogy az, amit ő érez ebben a pillanatban, azt anyja is érzi, és nincs senki más a földön, aki úgy fogadná az imént hallott hírt, mint

éppen ők ketten. S amikor anyja végre felrezzent és meglátta őt a ládán, semmit sem mondott neki, csak ledobta kötényét, és kivitte a húst; Georgi tudta, hogy anyja a sokgyermekes szegény szabó családjához megy el, és ők csak bablevest meg aszalt szilvából készült kompótot kapnak ebédre.

Azóta negyven év telt el, Dimitrov keresztül-kasul bejárta egész Európát, de valahányszor mély hó borította a földet, és a szobába beáradt a fehér fény, bárhol volt is, mindig arra a tiszta, torkát szorongató élményre emlékezett, az első lelki találkozására anyjával, és szívét megtöltötte a gyöngédség és a gyermeki hála.

És talán azért, hogy ezekben a napokban gyakran gondolt anyjára, s ezer apró, de kedves emlék merült fel benne a múltból, vagy talán azért, mert odakint továbbra is hullt a hó, és önkéntelenül is megfeledkezett arról, hogy távol van Bulgáriától, messze került az Opelcsenszka utcai kis háztól – amikor közölték vele végre, hogy látogatója érkezett, Dimitrov nem lepődött meg, természetesnek tartotta, hogy miután gondolatban olyan sokat volt együtt anyjával, most láthatja és megérintheti kérges kezét.

Mint máskor is, anyja Magdalenával, Dimitrov húgával érkezett. A börtön rideg beszélőjében várták rá, amelyben csupán egy kopott asztal állt, a falon pedig a Führer fényképe, a szobát egy csupasz drótón lógó villanykörte világította be. Egymás mellett álltak, mindketten fekete ruhában, anyja alacsonyabb, fején kopott gyapjúkendőt hordott, hosszú, télikabátján bárányból gallért viselt.

Dimitrov látta kendőjén az olvadó hó gyöngyszemeit, és ismerős izgalom járta át testét. Így volt ez minden találkozásukkor, a novemberi délután óta, amikor először pillantotta meg anyját a hosszú, tízévi távollét után. Már tudta akkor, hogy anyja bejárta Európát, hogy küzdjön fia felmentéséért és kiszabadításáért. Húga elmondott neki egyet-mást ezekről az utazásokról és találkozásokról; anyja sok híres ismert írót és politikust keresett fel Párizsban és Londonban, és részt vett a tiltakozó gyűléseken. Erre büszke volt, és ki tudja miért, nem is csodálkozott rajta. Amikor azonban anyja végre megérkezett Lipcsébe, és találkozott vele, éles fájdalom hasított a szívébe. Anyja nem csupán nagyon és szinte felismerhetetlenül megöregedett, de mintha megtört volna. Átölelte, melléhez szorította; érezte ruháján keresztül, milyen sovány, megütötte az orrát az anyja ruhájából áradó tiszta, ismerős illat, amelyet hosszú évekig nem felejtett el, és amelyre még most is emlékezett. S ekkor az anyjából áradó melegből, és anyja gyors, erős kézszorításából rádöbbent, hogy első benyomása téves volt. Beszédbe elegyedtek, és bár anyja halkabban beszélt, és néha kendője sarkával törölgette szemét, Dimitrov megértette, hogy bármi változás történt is anyjával, a hite az igazságban és bátorsága nem változott.

Most már nem emlékezett pontosan arra, miről beszélgettek, és bizonyára nem is tartott sokáig beszélgetésük, de emlékezett néhány szavára, néhány egyszerű szavára Ljuba haláláról, és különösen agyába vésődtek azok a bölcs és nyugodt, elismerő szavak, amelyeket távozása előtt mondott:

– Semmit sem értettem abból, ami a tárgyaláson elhangzott, de amikor téged hallgattalak, a te szavaidat hallgattam, amelyeket a bíráknak mondtál, megértettem, hogy nem engednek ki. Te választottad ezt az utat, végig kell járnod.

Ezekben a szavakban Dimitrov ugyanolyannak látta anyját, amilyennek ismerte őt, és ahogyan gyermekkora óta emlékezett rá.

Most megint összeszorult a szíve, amikor anyját megpillantotta. Úgy tetszett neki, hogy anyja még jobban lefogyott, és gondterhelt, ráncos arca még jobban beesett.

– Csak nem beteg, anyám? – lépett hozzá Dimitrov, és megérintette hideg kezét.

Anyja elkomorodott.

– Semmi bajom nincs, egészséges vagyok, Georgi. Magaddal törődj! Köhögsz még?

– Semmit sem hozhattunk neked, bátyám – szólt a húga. – Berlinben voltam, sokat költöttem, és most karácsony van, minden üzlet bezárt!

Magdalena csontos arca mindig egészséget sugárzott, de most Dimitrov alighogy rápillantott húga hidegtől kipirult arcára és szomorú arckifejezésére, rádöbbent, hogy bizonyára fontos híreket hoz Berlinből, de nem mondhatja el a börtönőrök jelenlétében, és ezért másról kérdezte anyját:

– Elvittek templomba, anyám?

Paraskeva anyó hunyorgott, mintha meglepné fia kérdése.

– Magam mentem el.

– És hogy tetszett?

Egy-két pillanatig hallgatott, mielőtt felelt volna:

– Szép volt, hatalmas templom, sok dísszel. Nagyon szépen énekeltek.

S amikor fiára vetette sötétkék szemét, csöndesen tette hozzá:

– Köszönöm, fiam, hogy rám gondoltál. Magdalena elmondta, te figyelmeztetted, hogy templomba vigyen.

– Ha megfáztál volna... – mormolta húga egy kissé mérgesen, de Dimitrov nem figyelt rá, hanem mosolyogva bólintott anyjának.

– Örülök, hogy tetszett neked... Az idén két karácsonyt ünnepelhetsz!

– Kinek van ilyen jó dolga! – nevette el magát Paraskeva néni.

– Nem hiszel abban, hogy karácsonyra otthon leszel?

Anyja levette a kendőt a fejéről, és alig hallhatóan felsóhajtott.

– De hiszem, Georgi. Hiszen nem maradt más számunkra, csak a hit; ugye?

És ebből a sóhajból, a gyors tekintetből, amelyet Magdalenával váltott, és különösen a hirtelen támadt csöndből Dimitrov megértette, hogy a Berlinben szerzett értesülések bizonyára nem jók, és a húga valószínűleg azért annyira gondterhelt és kedvetlen. Barátságosan mosolygott húgára, és megkérdezte, mi újság van a fővárosban. Szándékosan könnyedén és gondtalan hangnemben beszélt, hogy húga merevsége és félelme felengedjen, ha valóban kellemetlen híreket hozott volna neki. Magdalena helyett anyja felelt:

– Egy héten belül állítólag kiengednek, Georgi. Így mondták Magdalenának abban a... hivatalban.

– Látod? Nyugodtan hazamehetsz karácsonyra! – szólt Dimitrov.

A húga még jobban elkomorodott.

– Ígérik, csak legyen, aki elhiszi! Nagyon megdühödtek, Georgi, a legszívesebben megöltek volna, mintha kiraboltuk volna őket! És egyre csak azt ismételték, hogy nincsenek megelégedve az ítélettel.

Dimitrov elgondolkozott egy pillanatra, majd szerette volna megtudni, kivel találkozott Magdalena Berlinben, és mit ígértek neki.

– A belügyminisztériumban voltunk Bojannal – válaszolta a húga. – Valamiféle titkárnál, akit dr. Erbének hívnak. Azt mondta, hogy a minisztertanács még nem foglalkozott az ügyeddel, de újév után azonnal döntenek.

– Nincs mit tennünk, várnunk kell – mosolygott Dimitrov. – Úgy látszik, hogy itt karácsony és újév között senki sem dolgozik.

Látta, hogy Magdalena az ő bátorító szavai ellenére sem hajlandó mindent elmondani. Bizonyára még történt valami, és Dimitrov már sejtette, hogy miről van szó.

– Voltatok a követségen is?

Magdalena félrenézett, majd hirtelen bátyjára emelte tekintetét.

– Hidd el, bátyám, soha semmi jót ne várj a mi követségünktől! A meghatalmazott miniszter nem kívánt bennünket fogadni, és az egyik titkár nyíltan megmondta nekem, hogy csak az időnket vesz-

tegetjük. Még nem döntöttek a kérdésben, de úgy látszik, sem útlevelet, sem beutazási vízumot nem adnak neked. – Magdalena izgatottan lélegzett, és a kövér őrmesterre pillantva, aki komoran és fontoskodva ült az íróasztalnál, sietve hozzátette: – Nem kellene-e végre kérned a szovjet állampolgárságot?

S anyjához fordult, mintha szemével tőle kérne támogatást. Ekkor Paraskeva anyó váratlanul ránézett fiára, átható tekintettel, amely szótlanul is mindent elmondott, amit gondolt és érzett. Dimitrov megdöbbent anyja pillantásától. Biztos volt abban, hogy az anyja számára az a legfontosabb, hogy ő kikerüljön a börtönből. Egy pillanat alatt megértette, hogy szíve mélyén nemcsak azt akarta, hogy fia kiszabaduljon, hanem hogy visszatérjen hazájába, és ott éljen vele együtt, és végre hazatérjen az otthonába oly sok vándorév után. Milyen különös az anyai szív! Oly nagy messzeségből, a vastag falakon keresztül és a hóviharokon át felfogta fia álmait és hangulatát, amely már napok óta hatalmában tartotta, és amely voltaképpen még saját maga számára sem volt annyira világos és kialakult. Csupán most, amikor anyja szemébe nézett, látta benne, mint valami tükörben, saját váratlan honvágyát az otthona után, és ismerte fel csodálkozva, hogy milyen erősen és mélyen vágyódik hazája után.

Nem szólt anyjának semmit sem, hanem Magdalenához fordult, és vállára tette kezét.

– Ezt mindig megtehetjük, húgom – ez az utolsó lehetőségünk és a legbiztosabb támaszunk. De most még azt hiszem, várnunk kell, amint már mondtam

neked. Hadd múljanak el az ünnepek, majd azután döntünk.

Szeme sarkából látta, hogy anyja gyorsan bólint, mintha megnyugodott volna, és érezte, hogy ezt a választ várta tőle.

II

Magdalena szavaiban sok igazság volt. Nagyon könnyű volna menedéket kérni a Szovjetuniótól. Letartóztatása előtt hosszabb ideig élt Moszkvában, és bolgár emigránsként ugyanazokat a jogokat élvezte, mint a szovjet állampolgárok. Nem jelentett volna semmiféle nehézséget, ha a szovjet kormányhoz fordul, és kéri, hogy adják meg neki a szovjet állampolgárságot. Biztos volt benne, hogy gyorsan kap kedvező választ. Mégis visszatartotta valami.

Amióta felelős tisztséget vállalt az Internacionálé végrehajtó bizottságában, Dimitrov sohasem tett egyenlőségi jelet a saját tevékenysége és a szovjet kormány között. Az ilyen azonosításban egy sor kellemetlenség rejlett a Szovjetunió és az Internacionálé számára is. Ugyanazon okból külföldi útjain lemondott a szovjet kémelhárítás védelméről is, ügyelve arra, hogy a gyanú legkisebb árnyékát se vesse a nemzetközi kommunista mozgalom tekintélyére. Moszkva nyílt és azonnali beavatkozása az ő sorsába esetleg előnytelen helyzetbe hozhatná a Szovjetuniót.

De nemcsak erről volt szó. Dimitrov valójában

nem tudta, vajon hivatalosan nem fosztották-e meg a bolgár állampolgárságtól, vagy csupán úgy tartják-e számon, mint aki átmenetileg külföldön tartózkodik. Amíg ez a kérdés nem tisztázódik, minden diplomáciai lépést a szovjet kormány részéről megtámadhatnak a nemzetközi jog szempontjából. Ezek a következtetések és elgondolások tartották vissza őt az elhatározó lépéstől, hogy szovjet állampolgárságot kérjen.

És mégis, a legfőbb ok más volt, és Dimitrov erre csupán az anyjával való találkozás után döbbent rá világosan. Csak most értette meg, hogy valójában lelke mélyén elhatározta visszatérését Bulgáriába, és az utóbbi időben csupán erre gondolt.

A hosszú, külföldön töltött évek alatt nemegyszer eszébe jutott a hazája, az otthona, a rokonsága, de a megfeszített munka, az állandó utazás és a nagy felelősség gyorsan elűzték egyre növekvő honvágyát. Az utóbbi napokban érezte, hogy nagy és tartós változás ment végbe a lelkében. Tudatában volt annak, hogy ebben a változásban döntő szerepet kapott a per.

Sohasem gondolta volna, hogy a Bulgária ellen elhangzó rágalom, még ha a gyűlölettől elvakult ellenség szájából hangzik is el, lelkében ilyen fékezhetetlen dühöt és felháborodást kelthet, ilyen mélyen sértheti önérzetét. Mindig bolgárnak nevezte magát, de mindenekelőtt kommunista-internacionalista volt. De elég volt az, hogy valami sértő, igazságtalan szó vagy csupán lenéző megjegyzés hangozzon el a teremben népe és hazája ellen, Dimitrov szeme fellángolt, szá-

jából heves szavak ömlöttek, a védelem és a büszkeség szavai; büszke volt arra, hogy a bolgár nép fia, és indulatosan támadt a rágalmazókra. Amikor józanul átgondolta és értékelte viselkedését a bíróságon, csodálkozott azon, hogy honnan támadt benne ez a nagy hazafias buzgalom. Nem volt nehéz a választ megtalálnia: a számkivetettség hosszú évei alatt szívében hordta szüntelenül Bulgária képét, szenvedett és vágyódott utána, anélkül hogy akár önmagának is számot adott volna róla. A fasiszták arcátlan vádja és emberi és nemzeti méltóságának aljas bemocskolása – ez robbantotta ki rejtett fájdalmát, ez ébresztette fel szívében az addig tudatosan nem érzett vágyat hazája után!

Úgy vélte, hogy a Magdalenától hallott hírek gondolatait a gyakorlati tennivalókra terelik, de tévedett. Csak feküdt a keskeny priccsen, rámeredt az odakint lassan hulló hóra, és megint elmerült a múlt emlékeiben, a régen elszállt esztendők nyomában. Látta kicsiny, düledező házukat, hol vastag hótakaró alatt képzelte el, hol a fák susogó lombjaitól takartan, felidézte emlékezetében gyermeki szívének kedves zugait, rejtekhelyeit és játszótereit, amelyeket csak ő és három bátyja ismert, és amelyeken oly sok édes és felejthetetlen percet töltött. Majd fülét megütötték a zúgó, zajongó hangok, amelyek a házból áradtak – az ajtók és ablakok tavaszi nyikorgása, amikor a veszett meleg szél csapdossa, az ereszcsatorna ütemes éneke a késő őszi esős délutánokon, a vödrök és lapátok vidám csengése a konyhában a nagy ünnepek előtt. Orrában érezte a nedves téglák szagát, amelyek-

kel anyja és nővére a padlót mosták, súrolták, vagy a frissen pirított kenyér illatát a tűzhely felől. Emlékezett arra a meghatározhatatlan, de kellemesen izgató illatra, amely a kora reggeli órákban Ljubából áradt, és egész nap ott lebegett kis szobájukban, amelynek ablaka fölött fecske rakott fészket, és ablakán az udvarról benézett a lila orgona illatos ága.

Legszebb évei abban a házban teltek el. Nemegyszer ment haza örvendezve, de sokszor hagyta ott sietve, üldözötten és rémülten, a szörnyű, kegyetlen leszámolástól félve, és nem tudta, viszontláthatja-e valaha. És milyen különös, hogy amikor az utolsó ízben elhagyta otthonát, egyáltalában nem gondolt arra, hogy a leghosszabb elválás vár rá. Biztos volt benne, hogy újra átlépi küszöbét – és már véglegesen – boldogan és a nagy népi győzelemtől megrészegülve.

Felült priccsén, rágyújtott. Amikor gondolatban eljutott a felkelésig, nyugalma és meghatottsága eltűnt, helyette az ismerős, a soha el nem csituló aggodalom támadt fel szívében. Sokszor és minden szempontból átgondolta a felkelés minden óráját, minden percét, saját tetteit és szavait azokban az emlékezetes napokban, 1923 szeptemberében, gyakran kérdezte magától ébren és álomban is, mi az igazság, joguk volt-e a felkelést megindítani, mi hasznot hajtott ez a szerencsétlenséggel végződő népi megmozdulás, és hogy kit terhel mindezért a felelősség. A marxista forradalmár józan megfontoltságával már régen választ adott önmagának minden égető kérdésre, de mint a felkelés vezetője és mint ember, mindmáig nem tudott megnyugodni. Sajnálta az embereket, akik ott

maradtak a rendőrség és a katonaság börtöneiben, nem tudott megszabadulni attól a gyötrő gondolattól, hogy valami helytelen és jellemével összeegyeztethetetlen dolgot követett el, amikor belement abba, hogy elhagyja Bulgáriát. Az évek múltával ez a tövis egyre mélyebben fúródott bele a szívébe, néha ugyan elfeledkezett róla, megkönnyebbült, de mindig tudta, hogy a tövis ott maradt szívében, és nem lehet mindaddig kihúzni, amíg él.

És valahányszor azokra a tragikus napokra gondolt, szeme előtt felbukkant az utolsó éjszaka. Nyilvánvaló volt már, hogy a felkelés elbukott, hogy leverték őket. Késő este, miután az összekötők elmentek, a főhadiszállás a falu végén egy házban gyűlt össze. Már nem emlékezett, ki hozta először szóba a haladéktalan visszavonulást, és említette az *emigrálás* szót. Ez a szó nehéz kőként zuhant a kis szobába. Süket csönd támadt, a férfiak tekintete rászegeződött. Azután valaki megint kimondta ezt a szót, és hozzátette, hogy még az este át kell menniök Jugoszláviába. Dimitrov látta, hogyan ráncolja össze Kolarov sima homlokát, a két vezető összenézett, és együttesen, egyszerre utasították vissza a javaslatot. Másról beszéltek, és talán minden másként történik, és élete is másképpen alakul, ha éjféltájban nem érkezett volna meg Szófiából a futár, és nem hozza el a Központi Bizottság határozatát. Engedelmeskedniök kellett.

Még aznap éjjel elindultak. Egy öreg, hallgatag falusi felkelő vezette őket. Szótlanul felmásztak a közeli hegyoldalon, majd nekivágtak a hegyhátnak. Telihold volt, és a sűrű erdők fölött lágy, bizonytalan

fény lebegett. Dimitrov nézte a körös-körül elterülő nyugodt erdő szépségét, és azt kérdezte magától, az elégedetlenség egyre növekvő érzésével, hogy hova megy, van-e joga elhagyni helyét. Kimondhatatlanul nehéz teher nyomasztotta, alig bírta emelni a lábát, és minél közelebb értek a határhoz, annál nehezebbé és kínzóbbá vált minden lépése.

Végül is megálltak egy erdei tisztáson pihenni, ott várták be a felkelők másik csoportját, akikkel együtt akartak átjutni a szomszédos országba. És akkor váratlanul kijelentette nekik, hogy nem megy tovább velük, hanem Bulgáriában marad. Minden csöndes volt, csak a szél játszott, motozott a tölgyfaerdő lombjai közt. Felhuhogott a bagoly, és újra súlyos csönd borult a tájra. Senki sem szólt, ezúttal még Kolarov is hallgatott. Dimitrov a falusi felkelőhöz fordult. Már addig is találkoztak, de most a hold ezüstös fényében könyökére támaszkodva ült egy tuskón, lábán bocskor.

– Hallod-e, én innen nem mozdulok! Nem tudok elmenni!

Vezetőjük tovább hallgatott. Dimitrov még közelebb hajolt az öreg arcához.

– Te otthagynád Csiprovcit, még ha a török időknél rosszabb jönne is?

Akkor az öreg megmozdult és lassan felállt:

– Ne rólam végy példát. Mi vagyok én? Egyszerű ember. Ide küldtek, hogy vezesselek benneteket, és semmi több. De egyet mondok neked: a halottakat nem támaszthatod fel, de az életben maradtak mindent tőletek várnak. Gyerünk, menjünk a többiekhez, mert hamarosan megvirrad.

Nem mondott többet, és Dimitrov is elhallgatott, váratlanul megnyugtatták és lecsillapították őt az öreg felkelő egyszerű és vitathatatlan szavai.

Az elmúlt években az öreg felkelő arcvonásai elmosódtak emlékezetében, de szavai, és ahogyan mondta őket, amikor felállt a tuskóról, örökre bevésődtek agyába. Vajon mi történt később a keménykötésű öregemberrel? Nemegyszer érdeklődött utána és a sok száz férfi és ifjú után, akiknek arca szintén emlékezetébe vésődött azokban a viharos napokban. Összeszorult szívvel tudott csak rájuk gondolni a száműzetés hosszú éveiben, sorsuk nem hagyta nyugodni.

És most a néma, havas csöndben, amikor úgy érezte magát, mintha betemette volna őt is a mély hófúvás, újra maga körül látta arcukat, és a régi, behegedt seb ismét felfakadt szívében. De talán attól, hogy megtöltötték lelkét az otthoni emlékek, vagy csupán a per változtatta meg őt, ez a mai fájdalom már nem olyan volt, mint a régi. Újra elővették a gyötrő kérdések azzal kapcsolatban, hogy joga volt-e megindítani a felkelést, újra nyomasztotta a felelősség, de ugyanakkor különös, türelmetlen vágyat is érzett arra, hogy hangosan beszélhessen a felkelésről és mindenről, ami akkor történt, és ha későn is, de nyilvánosan magára vállalja a felelősséget a súlyos, bár elkerülhetetlen áldozatokért.

Felállt, ide-oda topogott a szűk helyiségben, megropogtatta a hidegtől megmerevedett vállát. Eszébe jutott, hogyan nézett rá az anyja, várakozással és remegő reménységgel, és hogyan mosolygott. „Hazamegyek, anyám! – futott át az agyán. – Érted, de

mindenkiért is, aki örökre ott pihen az Iszkra és Ogoszta partjain. Megérdemlik, hogy emléküket megtisztítsák a bizalmatlanság és értetlenség utolsó árnyékaitól is. Nincs senki más, aki ezt elvégezhetné!"

Leült az asztalhoz, és elővett egy üres papírlapot. Néhány pillanatig ült ott, figyelmesen maga elé nézett, összehúzta szemöldökét, majd vette a tollat, és nagy betűivel a következő sorokat írta:

„N. Musanov miniszterelnök úrnak, Szófia.
Mivel szándékomban áll visszatérni hazámba és ott politikai tevékenységet folytatni, megismétlem a német bíróság előtt elhangzott nyilvános kérésemet, mégpedig azt, hogy amint a Reichstag felgyújtásával kapcsolatos per befejeződik, visszatérhessek Bulgáriába, hogy ott az 1923. szeptemberi felkelés miatt ellenem hozott ítélet eltörléséért harcoljak. Ezért kérek szabad beutazást, személyes biztonságot és nyilvános bírósági tárgyalást. Kérem a kormány döntését.
G. Dimitrov."

Miután a táviratot befejezte, hátradőlt. Nincs joguk megtagadni ezt a kérést, meg kell adniok a lehetőséget, hogy megvédje nemcsak a felkelés becsületét, hanem azt a súlyos tanulságot is, amelyet abból mindenkinek le kell vonnia. Teljesen nyíltan kell beszélnie – önmagát sem kímélheti! (Erre éppen a most lezajlott per tanította meg!) Utána megerősíthetik az ítéletet, sőt még fokozhatják is a múltban elhangzott ítéleteket. Az a fontos, hogy az emberek megtudják az igazságot.

Órájára nézett. Közeledett a vacsora ideje, és Kluge hamarosan megérkezik. „Megkérem, hogy adja fel – gondolta Dimitrov. – Holnap már Szófiában lesz a távirat, és a kormánynak döntenie kell!"

Az ablakhoz lépett, kinyitotta, és óvatosan beszívta tüdejébe a hideg levegőt. Most csak enyhe fájdalmat érzett mellében – nem úgy, mint három nappal azelőtt –, és hálával gondolt az orvos figyelmére és gyógyító poraira.

12

Mihelyt Berlinbe ért, Diels megírta és elküldte a levelet a Göring által megjelölt címekre, a kormány tagjainak. Biztos volt abban, hogy a minisztertanács már az új év első ülésén elfogadja a javaslatot, hogy Dimitrovot vigyék át a koncentrációs táborba, és ezzel az ő munkája véget ér.

A dolgok azonban nem úgy történtek, ahogy elképzelte, teljesen váratlan fordulatot vettek.

Először is Hindenburg újévi fogadásán a szovjet nagykövet megerősítette azt, amit Diels Gallaghertől már hallott: Oroszország készséggel ad beutazási vízumot a három bolgárnak, ha a német kormány szabadlábra helyezi őket. Diels Neurath külügyminisztertől tudta meg ezt a hírt. Báró Neurath egyszerre volt aggódó és megkönnyebbült, és Diels jól meg is értette őt. A felelősség most rá és hivatalára hárult: az állampolgársággal nem rendelkező személyek kiutasítása

nem volt egészen könnyű dolog még a nemzetközi jog szempontjából sem.

S a birodalmi miniszter mégis elégedettnek látszott; újra, mégpedig súlyos érvet kapott korábbi véleménye támogatására, hogy Dimitrovot és a másik két bolgárt mindenképpen ki kell utasítani Németországból. Még Dielsszel is megtárgyalta a dolgot, és közölte vele, hogy haladéktalanul kihallgatást kér Hitlertől, és javasolja neki a kérdés gyors és végleges megoldását.

Diels nem tudta, vajon létrejött-e ez a találkozás. Január 1-én reggel bombaként robbant szét a hír a városban, hogy késő éjjel heves vita támadt a Führer és Göring között, amely durva kölcsönös vádaskodással és fenyegetéssel ért véget, és a porosz miniszterelnök lemondott. Azt beszélték, két oka volt lemondásának: Göring makacsul ellenezte azt, hogy Hitler és Göbbels aláírja az utasítást az egész Németország koordinációjára és a porosz adminisztráció megszüntetésére, és a második ok – a régi, és az utóbbi időben kiélesedett vallási ellentét a két náci vezető között. Göring istenkáromlásnak és komolytalannak tartotta a Führer ötletét, hogy Németországban felújítsa Wotan isten kultuszát, és az új év előestéjén egy katolikus gyűlésen eléggé élesen szólalt föl ellene.

A veszekedést bizonyára a Gömböcnek ez a lépése robbantotta ki. Mindenesetre nyilvánvaló volt, hogy mély szakadék támadt közöttük, mivel Hitler nem tartotta szükségesnek, hogy újévi üdvözlő táviratot küldjön Göringnek.

Diels érdeklődéssel fogadta a botrány hírét; nem

érte váratlanul. Senki előtt sem volt titok, hogy a kormánykörökben és a párt legfelsőbb vezetőségében két fő csoportosulás létezett, az egyik élén Göring, a másikén Göbbels állt. A Führerhez legközelebb álló két náci nem szívelte egymást, és szakadatlanul keresték az alkalmat, hogy egymást befeketítsék, és ugyanakkor megnyerjék Hitler jóindulatát. Hol az egyik, hol a másik kerekedett felül, és hosszabb vagy rövidebb ideig ő volt a kedvenc, amit azonnal megérzett a beosztottak és barátok egész láncolata – a legkisebb láncszemig.

Most úgy látszott, hogy az 1934-es év szerencsésen kezdődik a propagandaminiszter és rendkívül kedvezőtlenül a porosz miniszterelnök számára. Dielsnek nyomós oka lett volna arra, hogy aggódjon emiatt: aligha számíthatott pályáján más magas állású náci támogatására Göringen kívül. Jól ismerte azonban az embereket és a Harmadik Birodalom szokásait, ezért megőrizte önuralmát. Nem csupán adatai, hanem személyes benyomásai is voltak Hitler titkos, mélyen leplezett félelméről a legokosabb és legravaszabb, de ugyanakkor legarcátlanabb eszmetársától – a sánta és csúf propagandaminisztertől. Tudta, hogy a Führer fél túlzott jóindulatot mutatni iránta, nehogy felborítsa az egyensúlyt, és erős kártyákat adjon Göbbels kezébe. Éppen ezért Diels szinte meg sem lepődött, amikor január 2-án este megtudta, hogy Hitler bocsánatot kért Göringtől a párt egész vezetősége előtt; kijelentette, hogy lemond az új vallás megvalósításáról, és átmenetileg visszavonja a német államok feloszlatására adott parancsát. Göring nem is álmodhatott volna

nagyobb győzelemről. Ennek a győzelemnek a gyümölcsei nem is várattak magukra.

Von Neurath, báró a porosz miniszterelnök kétnapos kegyvesztettségét nyilvánvalóan kihasználva, sietett összehívni minisztériumában egy gyűlést, amelyen ki kellett dolgozniok Dimitrov és a másik két bolgár kiutasításának részleteit. Ez a konferencia, amelyre egyébként Dielst is meghívták, január 4-én volt. Időközben híre kelt Hitler és Göring tüntető jellegű kibékülésének, és Neurath emberei elég megzavarodottan érkeztek meg a gyűlésre. Diels felhasználta bizonytalanságukat, és sikerült a döntést meghiúsítania. Tájékoztatta a külügyminisztérium munkatársait arról, hogy a Dimitrov-kérdést a minisztertanács legelső ülésén megtárgyalják, és hogy minden valószínűség szerint azon Göring véleménye kerekedik felül, és annak értelmében Dimitrovot koncentrációs táborba viszik.

Késő délután Dielst főnöke hívatta dolgozószobájába.

Göring sokkal szívélyesebben és barátságosabban fogadta, mint eddig bármikor. Izgatottnak és valahogyan boldogan fáradtnak látszott. Miután megdicsérte Dielst az „illegális" külügyminisztériumi értekezleten tanúsított méltó magatartásáért, és köszönetét fejezte ki, leült vele szemben az alacsony asztalkához, és szivarral kínálta.

Diels el volt ragadtatva a Gömböc gyors és pontos értesüléseitől; vidáman találgatta gondolatban, hogy a báró hűséges emberei közül vajon ki közölhette Göringgel a gyűlés részleteit. Majd, miután az elegáns késecskével levágta szivarja végét, megjegyezte:

– A leveleket, amelyekről Münchenben beszéltünk, még újév előtt elküldtem. Föltételezem, hogy már a címzettek kezében van.

– Igen, igen, láttam egyet közülük – bólintott Göring szórakozottan. – Jól megfogalmazta.

Volt a hangjában valami hanyagság és lekicsinylés, ami aggasztotta Dielst. Vajon a Führer bizalmának visszanyerése minden eddigi ambícióját kiszorítja? Még egyszer ránézett, és nyomban megértette: Göring ég a vágytól, hogy elmondja neki az újévi incidenst, de leplezi izgalmát. Diels felismerte, hogy ezt nem ússza meg, és hogy főnöke bizonyára ezért hívta aznap magához. Diels úgy vélte, hogy egy-két percnyi belső harc után már várhatja is az öndicséret, a fenyegetések és a komor szellemeskedések feltartóztathatatlan áradatát.

S valóban, miután Göring fürkészve és ugyanakkor tétovázva nézett rá bizonyos ideig, megmozdult a helyén, és színlelt közömbösséggel mondta:

– Bizonyára hallott az újévi nagy lármáról. Sokan sietve elparentáltak, és már ismerem is mindnek a nevét, betűrendben. Azon kevesek közé, akikről tudtam, hogy nem hagynak el, tartozott ön is... – Elkomorodott, és hirtelen váratlan szigorúsággal nézett Dielsre. – Csak azt ne képzelje, hogy megvesztegethetetlen angyalnak tartom. Csupán tudom, hogy mit jelentek az ön számára, és milyen lehetőséget adtam önnek itt a jövője szempontjából, ebben a dolgozószobában tíz hónappal ezelőtt... Ugye, emlékszik?

Diels önkéntelenül is elmosolyodott. Az utóbbi időben már másodszor emlékeztetik őt arra a neveze-

tes napra, bár teljesen eltérő okból. Emlékezett arra az izgalomra, amellyel Martha erre az esetre célzott, és érezte, hogy a gondolat jólesik neki. „Fel kell hívnom őt, bizonyára nem érti, miért hallgatok" – futott át az agyán. Mindig csodálkozott azon, honnan tudta meg a leány azt a történetet.

Egyébként nyilvánvaló, hogy Martha az emlékezetes párbeszédnek csak az első felét ismerte.

Göring valóban megkérdezte, hogy nem gondol-e arra, hogy ő lesz az ötödik belügyminiszter, akit túlél, Diels pedig hidegvérűen azt felelte, hogy valóban ilyesmi járt az eszében. Ekkor az új belügyminiszter őszinte csodálkozással nézett rá, és azt mormolta:

– Ezt azonban ki kell, hogy verje a fejéből! Nálunk, a szociáldemokrata rendszertől eltérően, a miniszterek maradnak, és csak a helyetteseik cserélődnek. Buta dolog a másik módszer, Diels, a maga volt főnökeinek esete is ezt bizonyítja. Ha nem vesszük át a hatalmat, egy szép reggel arra ébredhettünk volna, hogy a vörösök masíroznak az utcákon, és ebben a szobában pedig a komisszárok sétálnak.

– Amíg én az I. Ügyosztály élén állok, az sohasem történhet meg, miniszter úr! – jegyezte meg Diels udvarias, de hűvös hangon.

Göring tetőtől talpig végigmérte.

– Majd meglátjuk, majd meglátjuk! Mindenki így vélekedik önről, de én szeretem magam ellenőrizni a dolgokat.

Később, amikor már összebarátkoztak, beismerte, hogy Diels merész nyíltsága hatalmas élvezetet szerzett neki, különösen azért, mert az előtt a „pártjel-

szavakkal teleaggatott, önműködő deszka" előtt hangzottak el, ahogyan Göring Hebbe Standartenführert nevezte.

Mindez most egy pillanat alatt átfutott Diels agyán, lelkében homályos bánatot ébresztve. Nem értette a dolgot. Vajon valóban olyan merész volt, és minden teketória nélkül kimondta azokat a szavakat? Hihetetlennek tetszett ez most neki, hogy valaha is az ő szájából hangzottak el. Abból, hogy Göring őt egykori támogatására emlékezteti és gyakori fürkésző tekintetéből, amelyet rávetett, Diels rádöbbent, hogy főnöke aligha azért hívta, hogy köszönetet mondjon neki hűségéért, vagy hogy megtárgyalja vele, milyen intézkedéseket kell foganatosítania azok ellen, akik az első kakasszóra elhagyták. Ez csupán ürügy volt, a fontos ok bizonyára egészen másban rejlett.

– Köszönöm a nagy bizalmat, miniszterelnök úr – mondta Diels, és könnyedén meghajolt a karosszékben ülve. – Bármennyire is természetesnek és törvényszerűnek tartom ezt, a kettőnk között fennálló viszony alapján, mégis mélyen meghat az ön jó véleményének ez az újabb megnyilvánulása.

Göring alig észrevehető türelmetlenséggel hallgatta végig.

– I-igen, a bizalom fontos valami, különösen válságos helyzetekben... A legjobb, persze, ha kölcsönös... És mivel úgy vélem, hogy kettőnk között pontosan erről van szó, megengedem magamnak, hogy valamit elmondjak, amiről a Führeren és rajtam kívül senki sem tud.

Diels lélegzetét visszafojtva hallgatott, egyidejű-

leg hízelgett is neki Göring bizalma, de ugyanakkor rossz előérzet töltötte el. Göring fürgén felpattant a karosszékből, és hosszú lépésekkel végigment a vastag szőnyegen. Egyszerű kávébarna egyenruhája, amelynek egyetlen dísze a pártjelvény volt, furcsán hatott a tágas dolgozószoba előkelő bútorai között. Ritkán járt a minisztériumba a párt egyenruhájában, és Dielsnek eszébe jutott, hogy ma bizonyára azért öltözött így fel, hogy mindenkinek tudtára adja: ismét a párt második embere.

Göring az ajtóhoz ment, megállt ott egy pillanatig, majd visszatért a kis asztalhoz.

– Újra a Dimitrov-ügyről van szó – közölte csöndes hangon, és kárörvendően hangsúlyozta az *újra* szót. – Münchenben megbeszéltük a tennivalók hivatalos tervét. Most pedig beavatom önt valódi szándékainkba, amelyeket tegnap végleg leszögeztünk a Führerrel folytatott hosszú és nagyon őszinte beszélgetésben. Határozott véleményünk az, hogy Dimitrov nem hagyhatja el élve Németországot.

Diels látszólag nyugodt maradt, bár az újság váratlanul érte és meglepte. Türelmetlenül várta, hogy Göring folytassa, csupa fül volt, de egyidejűleg kiismerhetetlen és némán titokzatos, akár egy múmia.

Úgy látszott, hogy a főnöke nem elégedett ezzel a hangsúlyozottan szenvtelen viselkedéssel. Ránehezedett a karosszék karfájára, és maga elé meredve folytatta:

– Amikor Münchenben volt, rámutattam egy sor komoly indokra, amelyek megkövetelik, hogy ezt az embert mindenáron ártalmatlanná tegyük. Van egyéb-

ként még egy ok, amelyről akkor nem esett szó. Lehetséges, hogy az egy kissé drámai... és személyes ok, de nem kevésbé fontos és lényeges... Dimitrov elvitathatatlanul vonzó egyéniség és született néptribun. Olyan ember, aki képes a tömeget mindenért, bármi legyen is az, fellelkesíteni. Csak az érti meg, aki szemben állt vele, és alkalma volt látni merész szemének villámait, hogy mit jelentene, ha ez az erkölcsromboló ember szabadlábra kerülne. Ezzel szintén számolnunk kellett, amikor sorsáról döntöttünk!

Diels döbbenten ült, és nem akart hinni fülének. Alig másfél hónappal ezelőtt Göring azzal kérkedett, hogyan szorította sarokba azt a „vad balkáni fickót". Vajon a főnök már elfelejtette volna akkori szavait? Abban a tényben, hogy most a gyűlölet és a megvetés legkisebb jele nélkül beszél, és szokatlanul gondterhelt és tárgyilagos, volt valami elképesztő, ami Dielst arra kényszerítette, hogy hirtelen megsajnálja, miért nem szakított eddig időt magának arra, hogy a tárgyalás jegyzőkönyveivel megismerkedjen.

– Mindez bizonyára így van – mondta Diels némi hallgatás után. – Hiszek az ön elfogulatlanságában és éles ítélőképességében. És mégis, nem megyünk-e nagyon messzire, nem fenyeget-e az a veszély, hogy az ilyen lépéssel árnyékot vetünk a rendszerre és Németország nevére?

Göring elkomorodva nézett rá, és gyorsan, gondolkodás nélkül felelte:

– Ez az árnyék lényegesen ártalmatlanabb lesz, mint amilyet az élő Dimitrov vethetne a rendszerre és Németországra!

Csönd támadt. A Brandenburgi kaputól a menetelő emberek lépteinek ütemes dübögése hallatszott, visszhangoztak a dobok tompa ütései. Göring, aki rendkívül kíváncsi természetű volt, és sohasem mulasztott el egy alkalmat sem, hogy dolgozószobája ablakából ne bámészkodjon az ifjúsági felvonulásokra, most csak az ablak felé fordult egy pillanatra, majd ismét Dielsre nézett:

– Természetesen minél figyelmesebben, okosabban és tapintatosabban történik mindez, annál elfogadhatóbb lesz a külvilág számára. – Végül mégsem tudta megállni, hogy ne menjen oda az ablakhoz, és ne kukucskáljon ki. Azután azonnal megfordult, és valahogyan mérgesen járkált a kis asztal körül. – Voltaképpen, ha engem kérdez, egy lyukas garast sem adnék a külvilág véleményére. Szőröstül-bőröstül ismerem ezt a külvilágot, és nagyon jól tudom, miért nyafognak most egy semmirevaló kommunista sorsa miatt, és miért tartanak demagóg tiltakozó gyűléseket! Azt gondolja, hogy annyira drága nekik Dimitrov élete? Ostobaság! Minden ellenünk irányul és pártunk ellen. Az angol és francia plutokraták elvesztették az eszüket, és megnémultak a rémülettől. Mindig is rettegtek Németországtól, és most nagyon jól megértik, hogy elérkezett korlátlan uralmuk vége... Ha egy ilyen Dimitrovhoz hasonló kommunista eljutna hozzájuk, és az ő bírósági tárgyalótermeikben agitálna, már régen elintézték volna, és a szemük sem rebbenne meg! Most azonban tiltakoznak, bizottságokat alakítanak, küldöttségeket és petíciókat menesztenek hoz-

zánk! Ezek krokodilkönnyek, kedves Diels, amikben egyetlen komoly ember sem hisz!

Megállt Diels közelében, és ráemelte beesett szemét.

– Egyébként ön nem kevésbé jól érti mindezt, nincs szükség arra, hogy előadást tartsak önnek. Bár más alapállásból, ön is harcolt a plutokrácia és kommunizmus ellen, és gazdag tapasztalatokkal rendelkezik... E tapasztalatok miatt, és mivel teljesen megbízunk önben, elhatároztuk a Führerrel, hogy önre bízzuk ezt a felelős és szigorúan titkos feladatot.

Diels megrezzent, és érezte, hogy a lába elernyed. Valójában már régen rájött, hogy mit akar tőle Göring. Hallva a két pártvezér titkos döntéséről, megértette, miért hívta őt magához a főnöke. Elképzelte, hogy abban a szempillantásban, amikor Göring visszaszerezte a Führer kegyét, kicsikarta tőle a beleegyezést arra, hogy véglegesen leszámoljanak a gyűlölt ellenféllel. És a Führer bizonyára nem csupán puszta beleegyezését adta, hanem fűt-fát megígért, biztosította őt forró pártfogásáról és támogatásáról, és megígérte, hogy minden kívánságát teljesíti. Általában Hitler mindig így csinált az átmeneti elhidegedés után, nagylelkűségének és áradó szívélyességének nem volt határa.

Diels azt gondolta magában, hogy ennek a nagylelkűségnek néhány szikrája esetleg még rá is hullhat, megkettőzve attól, hogy a válságos napokban hű maradt Göringhez. Szívét félénk és csalóka öröm melegítette. A következő pillanatban egyébként már számot vetett azzal, hogy a tíz hónapja tartó szolgálata

során a hitleristák még sohasem vártak tőle ennél elkötelezettebb, veszélyesebb és sorsdöntőbb tettet. Váratlanul átvillant az agyán a Gallagherral és Dodd-dal folytatott beszélgetésének egy-egy részlete, fülében csengett Martha naiv és lelkes jellemzése Dimitrovról, és ez még csak fokozta bizonytalanságát és zavarát.

Megérezte, hogy Göring fürkészve nézi, válaszra várva. Ekkor felállt, szótlanul összevágta bokáját és meghajolt. Volt ebben a mozdulatban valami nevetséges és az alkalomhoz egyáltalában nem illő. Eddigi beszélgetésük hangja és a köztük uralkodó teljes őszinteség valahogyan kizárta ezt a szigorú és feltétel nélküli alárendeltséget. Diels azonban nem véletlenül cselekedett így. Hangsúlyozni akarta, hogy ő mégis csak beosztott, és elfogadja a parancsot, amellyel esetleg a szíve mélyén nem is ért egyet.

Mintha Göring megértette volna Diels rejtett szándékát, még jobban elkomorult.

– És hogy egyébként is tartsam magam a teljes őszinteséghez, meg kell önnek mondanom, nemcsak az ön szakmai képességei és felkészültsége indokolták, hogy önre essen a választásunk. Lehet, hogy most nem kellene ilyesmivel foglalkoznom, de tudnia kell! Sokan ellenzik azt, hogy önt ebbe a beosztásba helyeztem, nem értenek egyet az én pártfogásommal, és... megérti, ugye, hogy mit akarok mondani. A Führer füléhez szintén eljutottak különféle ellenvetések és tiltakozások. Anélkül, hogy azokat megalapozottnak venném, mégis törődnöm kell velük. Még inkább, ha figyelembe vesszük, hogy ön valóban távol tartotta magát a pertől és pártunk más fontos

feladataitól. Eljön az ideje annak, Diels, amikor az ember a tűzbe és a vízbe is megy a barátjával együtt! És én azt hiszem, hogy az ön számára ez az idő végre elérkezett!

Diels alig észrevehetően összehúzta a száját, valami keserű és bosszantó érzés áradt szét a mellében. Átfutott az agyán, hogy valóban kedve volna most vízbe vetni magát, de nem szólt semmit, fejét fölemelte, Göringre nézett, és csöndes, de szilárd hangon felelte:

– Értem önt, miniszterelnök úr! Legyen teljesen nyugodt...

Később, amikor már felvázolta az akció néhány változatát, Göring megállt Diels előtt, és leplezetlen elégedettséggel nézett rá.

– Fogjon azonnal hozzá a munkához, Wolf! Mutassa meg, hogy mit ér el az önre jellemző józansággal, ésszel és találékonysággal, és én biztosíthatom, hogy a párt és a nép bőkezűen meg fogja önt jutalmazni.

Diels bólintott, lefegyverezték ezek a szavak, Göring tekintete és különösen az, hogy az eddigi szokásától eltérően most keresztnevén szólította. Amikor néhány pillanat múlva az ajtóhoz lépett, az a különös érzése támadt, hogy tulajdonképpen csak most lett a Gestapo vezetője, de ennek ellenére már sohasem engedheti meg magának azokat a szabad és független gondolatokat, amelyeket Göring szemébe vághatott pártbeosztottjai jelenlétében, alig tíz hónappal azelőtt.

13

Kluge maga sem értette, hogyan egyezett bele abba, hogy feladja Dimitrov táviratát. Már a nyelve hegyén volt, hogy elmondja: Dimitrov minden levelét a börtönparancsnok visszatartja, és azok a barna irattartóba kerülnek. Ha elég bátor lett volna, hogy ezt közölje Dimitrovval, egyszer s mindenkorra megszabadul attól a szégyenteljes hazugságtól, amelytől már egész héten szenvedett. Mégsem bírt annyi erőt összeszedni, hogy feltárja az igazságot. S természetesen semmi oka sem volt arra, hogy elutasítsa a távirat feladását, különösen miután megtudta Dimitrovtól, hogy annak nagy jelentősége van Dimitrov jövőjét illetőleg. Megzavarta őt ez a közlés, valamint a pfennigek is, amelyeket Dimitrov a kezébe nyomott, kérdezve őt, vajon elég lesz-e a táviratra. Kluge nem emlékezett, hogy kinek szól a távirat, és mi van benne. Csupán, miután elindult haza, megkönnyebbülten, mivel a börtönparancsnokot nem találta meg (szombati nap volt és Walter egy kissé korábban meglépett), akkor pillantott bele a szövegbe, amelyet Dimitrov helyes németséggel, olvasható írással vetett papírra. Az első pillanatban már a megszólítástól elcsitult az aggodalma: a távirat valami bolgár miniszternek szólt, és senkit sem érdekelhet Németországban. Amikor azonban a felkelésről és ítéletekről olvasott, az öreg újra megijedt. „Magammal, viszem és hétfőn átadom a hadnagynak!" – határozta el magában, és szorongó szívvel vitte ki a börtön épületéből a táviratot.

Másnap Kluge elment a vasárnapi istentiszteletre. A rossz idő miatt Renata otthon maradt, a házban szorgoskodott, és elsősorban apja ruháját foltozgatta és vasalta. (Nagyon szeretett varrni és vasalni, és e célból apja különleges deszkát szerelt fel számára, amelyet a tolókocsi fölé állítottak, és a keze szabadon mozoghatott fölötte.)

Amikor hazaért ebédtájban, a csípős hidegtől felfrissülve és az áhítatos misétől némileg megnyugodva, Kluge ott találta leányát, aki kíváncsian nézegette Dimitrov táviratát. Bizonyára, miközben apja ruháját foltozgatta és vasalta, a papírlap kiesett a zsebéből.

Amikor meglátta apját, Renata ráemelte nagy, tiszta szemét. Tekintetében érdeklődés látszott, de valami zavar is, amit nem tudott elrejteni szemének tiszta ragyogása.

– Ugye nem haragszol, hogy elolvastam ezt a levelet, apám? Sohasem kíváncsiskodtam, de rendkívül érdekesnek látszott ez a kézírás. Elfelejtetted leadni az irodában, ugye, hogy lepecsételjék és elküldjék a szokásos úton?

Kluge zavartan nézett leányára. Észrevette, hogy leánya a legapróbb részletekig megjegyezte a börtön rendjét, amiről ő neki mesélt, szinte képszerűen maga előtt látott mindent. Egyébként Renata minden szabályt adottnak és megváltozhatatlannak tekintett. Megértette, hogy leánya aggodalma az ő mulasztására vonatkozott, és miután megrakta a kályhát brikettel, leült Renata mellé.

– Nem éppen úgy történt, Renata. Először is, ez nem levél, hanem távirat. Másodszor pedig nem felej-

tettem el leadni, hanem egyszerűen nálam maradt, mert ez a fogoly, a bolgár, akiről már beszéltem neked, megkért, hogy adjam postára.

Miután kimondta ezeket a szavakat, már meg is bánta. Leánya a táviratra pillantott, és azonnal ránézett. Sűrű és fényes szemöldöke között vékony ránc véső dött a homlokára.

– De hiszen azt mondtad, hogy a foglyok minden levelezését ellenőrzik az irodában.

– Úgy is van, de tegnap szombat lévén, nem volt már senki, aki ellenőrizhette volna a táviratot. Ezért maradt nálam hétfőig.

A leány nyugtalanul és gyorsan pislogott, mintha valami hibát fedezett volna fel apja szavaiban.

– Várj csak, apám, nem jól értettelek. Azt mondtad, hogy a bolgár megkért, add fel a táviratát postán, másrészről azonban te nem postázhatsz semmit sem közvetlenül, hanem le kell adnod az irodába... Kérlek, magyarázd meg a dolgot!

Kluge szerette volna másra terelni a beszélgetést, de Renata makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy apja mindent mondjon el neki úgy, ahogy történt. Szerette hallani apja beszámolóit a rabokkal folytatott beszélgetéseiről vagy a kollégáitól hallott történetekről, és Kluge gyakran kigondolt néhány tanulságos történetet, és úgy mondta el Renatának, mintha azok megtörténtek volna. A mai eset azonban különbözött a többitől; a leány észrevette elbeszélésében az ellentmondást, és Kluge nem bírt kibújni a magyarázat elől.

Rágyújtott pipájára, ténfergett a tűzhely körül, és végül is újra leült a leány tolókocsija mellé.

– Nos, jól van, Renata, elmondom, hiszen tudod, hogy semmit sem titkolok előtted! A fogoly megkért, hogy adjam fel a táviratát, mert számára az nagyon fontos, és annak mindenképpen célhoz kell érnie. Adott is rá pénzt, és én majdnem meg is ígértem neki, hogy elküldöm.

Renata csodálkozva nézett apjára.

– És nem mutatod meg az irodában? – kérdezte inkább hitetlenül, mint szemrehányóan.

Kluge elhallgatott. A beszélgetés már-már boszszantotta. Ostoba dolog, hogy úgyszólván meg kellett győznie leányát arról: feltétlenül meg kell szegnie a szabályt, amikor lelke mélyén még egyáltalában nem szánta rá magát.

Renata azonban egyszer csak boldogan elnevette magát, és fürgén megfordította kezével tolókocsiját. Megállt a kocsival megszokott helyén, a könyvespolc előtt, és a sorból kihúzta a földrajzi atlaszt. Kluge rámeredt az ölében tartott könyvre, és a régi fájdalomtól szíve összeszorult. Mi szüksége van leányának ezekre a szépen elrendezett kötetekre, amikor a ruhája béna, mozdulatlan testet takar? Nemrégiben szép könyvespolcot készített leányának, és a szoba egész berendezése az ő keze munkája volt: ruhásszekrény, fiókos szekrény, az anyja fényképéhez készített keret, és annak a különös, haldokló kutyát ábrázoló képnek a kerete; a képet leánya maga választotta az antikváriumban. A feszület és a szentképek nem számítottak; Renata nem különösen kedvelte ezeket, nem nagyon hitt Istenben, és apja nem is haragudott rá emiatt. Mindent megtett leányáért, és még jó, hogy volt ideje

mindezt befejezni, mielőtt eladta műhelyét az utolsó gyaluig. És most mégis, amikor látta, mennyire örül a leánya a könyvtárának, elfogta a fájdalom, szinte a lélegzete is elakadt a kimondhatatlan szenvedéstől. Mi haszna van mindebből?

Renata gyorsan visszatért apja mellé, és kinyitotta a térdén fekvő térképet.

– Itt van Szófia! Látod, apa, ide kell a táviratnak eljutnia. Majd átutazik Csehszlovákián, Magyarországon, Jugoszlávián, és megérkezik Bulgáriába.

Az ablakra nézett, és a sápadt, áttetsző arcon álmodozó arckifejezés jelent meg. Kissé félrehajtotta a fejét, és nyakának gyöngéd hajlata nagyon nőies és szép volt, és ez kegyetlenül és igazságtalanul különbözött testének vézna és fejletlen vonalaitól. Ez a vonal, valamint lágy, gesztenyebarna haja Klugét mindig boldogult feleségére emlékeztette. Renata nem csupán nyakának kecses vonalát örökölte tőle, nemcsak szemének tiszta ragyogását, hanem különös vonzódását is a távoli vidékekhez: szeretett olvasni és álmodozni a messzi országokról, és sajátos képet alkotott az ott élő emberekről és az ott zajló eseményekről. Barbara, aki félig lengyel volt, gyakran álmodozott, és gyakran lepte meg őt az ilyen hangulat. Huszonöt évig éltek együtt, de Kluge még ma sem mondhatta azt, hogy ismerte feleségét.

– Mi volt az a szeptemberi felkelés, apa? – zökkentette ki gondolataiból Renata hangja. – Tudsz valamit róla?

Kluge azt felelte, hogy nem hallott sohasem azokról az eseményekről, de bizonyára valamiféle államellenes

felkelésről van szó, amelyet ez a bolgár szervezett, amiért, úgy látszik, el is ítélték.

– Mint a rabok lázadása, melyet Spartacus vezetett! – suttogta Renata kisvártatva, és ez nem volt sem kérdés, sem következtetés, hanem inkább a Spartacusról szóló könyvek elolvasása óta lelkében élő gondolatainak hangos kimondása.

– És miért akar ez a bolgár visszatérni hazájába? – kérdezte Renata. – Nem fogják ott újra bezárni?

Kluge elgondolkozott. Szörnyen nehéznek látszott az, hogy válaszoljon erre a kérdésre. Csak most döbbent rá, hogy voltaképpen Dimitrov éppen ezt kérte, és hogy mindeddig ő erre nem is figyelt föl. Emlékezett a fogoly első levelére, amelyet a törvényszék elnökéhez intézett, és a következőkre, amelyeket a bélyegre szóló pénzzel együtt adott át neki, és amelyeket mindig különféle lipcsei vagy berlini hivatali vezetőknek írt. „Különös ember! – gondolta Kluge. – Nem volt neki elég a börtönben töltött tíz hónap, most mindenáron a bolgár igazságszolgáltatás kezébe akar kerülni!"

– Lehet, hogy rokonai vannak, akiket látni akar? – kérdezte Renata ugyanolyan álmodozó hangon, a távolba tekintve, mintha hangosan mérlegelné valami kigondolt hős tetteit, akivel csak képzeletben találkozott.

– Aligha – felelte Kluge. – Az anyja meg a húga itt vannak, a felesége pedig meghalt Moszkvában... Azt hittem, hogy már elmondtam neked...

– Igen, igen, az az asszony, aki verseket írt... Talán gyermekei vannak ott, Szófiában?

Kluge összevonta szemöldökét. Sohasem volt szó arról, vajon Dimitrovnak vannak-e gyermekei.

– Nem tudom – felelte bizonytalanul. – Sohasem beszélt a gyermekeiről.

Renata ránézett a táviratra, és őszinte részvéttel jelentette ki:

– Milyen szörnyű, ha az embert olyasmivel vádolják, amit nem követett el! – sóhajtott a leány, és hozzátette: – Az a felkelés 1923-ban volt. Én akkor tízéves voltam, és éppen akkor betegedtem meg.

Kluge összerezzent. Lám, a leánya ezt fedezte fel a távirat rövid szövegében, arra emlékeztette kutató, mindenüvé behatoló képzelete! Kluge néha félt gondolatai váratlan és gyors csapongásától, attól a képességétől, hogy hidat építsen olyan dolgok között, amelyek apja számára elképzelhetetlenek voltak, és sohasem jutott volna eszébe, hogy összekapcsolja vagy szembeállítsa őket.

– Azt hiszem, hogy megértem őt – hallotta kissé később leánya izgatott hangját. – Bizonyára haza akar menni, hogy megmagyarázza, nem bűnös, a felkelés nem az ő bűne, aminthogy a Reichstag felgyújtása sem az. Lehet, hogy a felkelésnek ki kellett robbannia, mivel a rabok már tovább nem tűrhették sorsukat.

– Miféle rabok, Renata? – nézett rá leányára Kluge elképedve.

Renata összerezzent, becsukta a térképet, és visszarakta a könyvespolcra.

Az ebédig mindketten hallgattak. Bár ünnepnap volt, csak egy tál ételt ettek – disznópacalt krumplival. Két hónap óta Hitler elrendelte az úgynevezett „egy-

fogásos vasárnapokat" – havonta kétszer Németországban minden családnak be kellett érnie egy tál negyvenpfenniges étellel. Azt a pénzt, amit a vasárnapi ebéden megtakarítottak, be kellett fizetniök az éhező és fagyoskodó szegények számára létesített segélyalapba. Kluge nem helyeselte ezeket az intézkedéseket, de Renata megtartotta, és ragaszkodott hozzá, hogy a pénzt félretegye, hogy elküldhessék az alap számlájára.

– Nézd, apám – szólt a leány az ebéd végén –, ha te a táviratot beviszed az irodába, azt hiszed, hogy továbbítják Bulgáriába?

– Nem tudom – felelte az apja, de félrefordult. – Talán...

– De nem vagy biztos benne, ugye? Ezért is adta oda neked a táviratot, és kért meg arra, hogy te add fel személyesen, és mondta, ugye, hogy nagyon fontos?

– Igen, mondta.

Renata elhallgatott. Ebéd után elcsitult a szél, és Kluge kivitte leányát a parkba sétálni. Este, mielőtt lefeküdtek, Renata megérintette a kezét, felnézett rá, és csöndesen kérte:

– Add fel a táviratot holnap reggel, apám. Ugye, megteszed? Nagyon számít arra, hogy megteszed... – Elhallgatott, majd kissé bizonytalanul tette hozzá: – Sohasem történt meg velem az, hogy igazságtalanul megvádoltak volna, de bizonyára nagyon nehéz ezt elviselni, ha kész visszamenni hazájába, csakhogy harcolhasson igazságáért. Segítened kell neki, apám! Hiszen azt mondtad, hogy jó ember.

Kluge megszorította leánya keskeny, sovány kezét, de semmit sem szólt.

Később Renata kinyitotta a kis rádiót, amelyet apja első börtönőri fizetéséből vásárolt neki. Forgatta a tárcsákat. Szerette hallgatni az idegen nyelvek érthetetlen szavait, arcvonásai elváltoztak, mintha ő maga is az ismeretlen városokba került volna, és ott járna a sohasem látott utcákon. Kluge gyakran elaludt, miközben leánya fülét a kis rádió hangszórójára tapasztotta, és elragadta őt az éteri kalandozások varázsa. Nagyon keveset értett meg, csak a német adásokat, vagy valamely rokon nyelv közvetítéseit, de úgy látszik, hogy szórakoztatta őt az ismeretlen nyelv világa, amelyben elmerült, és maga elé képzelte az idegen nyelven beszélő embereket és az országokat, amelyben laknak. S minden másban is ilyen volt: a dolgokat sajátos módon értelmezte, annyira távol került a valóságtól, hogy Kluge néha remegett a félelemtől, hogy mi lesz, ha leánya összeütközik a valósággal, ami elkerülhetetlen. Renata azonban, úgy látszik, ettől a veszélytől egyelőre védve volt. A saját maga által teremtett világban élt, mindent a maga módján értelmezett, mindig talált magyarázatot a jóra és a rosszra is, saját egyéni szempontjai szerint. Amikor megtudta, hogy Dimitrov eteti a madarakat, amelyek cellája ablakpárkányára repülnek, jó embernek nevezte, és a maga elképzelése szerint rajzolta meg Dimitrov arcvonásait. Minden új részlet, amelyet apjától hallott Dimitrovról, új vonással gazdagította ezt a képet, amelyet maga elé felvázolt, és érdekes módon eredeti elgondolása nem változott, csak kiegészült. Amikor

apjától megtudta, hogy Dimitrov többször is érdeklődött már az ő betegsége iránt, és arról is beszélt, hogy Bulgáriában sok gyógyfürdő van, ahol a különféle bénulásokat kezelik, Renata már-már látta is magát egy hatalmas parkban, amint Dimitrov karján sétál, egészségesen. És ki tudja, miért képzelte magának azt, hogy a bolgár férfi rendkívül erős és sudár, hogy fekete a szeme, zeng a hangja, bár a lapokban már látta fényképét, és Kluge is eléggé részletesen leírta külsejét leányának.

„Mi lesz vele? – sóhajtott Kluge a sötétben, amikor észrevette, hogy Renata végre elcsendesedett, és elaludt a szomszéd ágyon. – Vajon élhet-e mindig így, csak a képzelet világában, a könyvek, a térképek és a rádió mellett?"

Csak forgolódott a vastag paplan alatt, szemét elkerülte az álom, és nyugtalansága egyre nőtt. Tudta, hogy mitől álmatlan. Amióta a börtönben dolgozott, először került szembe ilyen megpróbáltatásokkal. És legjobban az zavarta, hogy egy véletlen folytán leánya is belekeveredett ebbe a históriába, és el sem tudta képzelni, hogyan magyarázza meg neki a valódi helyzetet, hogyan igazolja magát előtte, és mit tegyen másnap? Az is átfutott az agyán, hogy esetleg Renata másnapig elfeledkezik a táviratról, valami más köti le a figyelmét, amit hall vagy olvas. Ezzel a gondolattal aludt el, ami csak félig nyugtatta meg, hiszen tudta, hogy önmagát áltatja csupán. De amikor másnap reggel munkába indult, leánya türelmetlenül odagördült tolókocsiján az ajtóhoz, és megragadta a kezét:

– Ugye feladod a táviratot, apám? Ha nem elég

a pénz, amit tőle kaptál, tégy hozzá a magunkéból! Majd bepótoljuk valahogyan... Megígéred?

Kluge zavartan hunyorgott, és maga sem tudta, hogyan csúszott ki a száján a bizonytalan ígéret:

– Igen, Renata, megígérem...

A börtönig vezető út sohasem volt számára ennyire hosszú és gyötrő. Csak ment a komor, ködös utcán, köpenye zsebében szorongatta a kis papírlapot, és azt kérdezte magától, van-e joga teljesíteni leánya kérését. Lehetséges-e, hogy nem tudják meg, ki adta fel a táviratot? Kluge megkérhetne valaki mást, hogy adja fel helyette. A gyanú mégis őreá esne és a többi börtönőrre. Tudta, hogy nem lehet eltitkolni és letagadni. És akkor pedig biztosan elbocsátják – télvíz idején és ilyen szörnyű ok miatt! Aligha kaphatna azután bárhol is állami alkalmazást, és itt pedig már, alig egy év alatt, félretett egy kis pénzt, felöltöztek, vásárolt egyet-mást, és rendesen táplálkoztak fizetéséből. És meglehet, hogy büntetésül még koncentrációs táborba is küldik!

Elment még egy postahivatal előtt, ostoba módon félrefordította a fejét, mintha önmagát akarná becsapni. Valójában Renata tudja-e, hogy ki a pártfogoltja, és milyen különös és veszélyes dolgokkal foglalkozik? „Spartacus lázadása!" – ilyen gondolatok járnak Renata ártatlan fejében.

Kluge felhajtotta köpenye gallérját, jeges, csípős szél fújt. Elképzelte magának, hogyan ér haza este a meleg szobába, és hogyan kérdezi meg őt Renata már a küszöbön, vajon elküldte-e a táviratot. Milyen örömet szerezne neki, ha azt mondaná, hogy feladta!

Újra egy postahivatalhoz ért, soha nem is gondolt arra azelőtt, hogy ilyen sok postafiók van a városban! Megállt, végigsimított arcán... „Ó, lányom, milyen bajba kevertél! Hogy is jutott ez a dolog az eszedbe a felkelésről meg a rabok lázadásáról? És mit is értesz meg te voltaképpen ebből a mocskos és zavaros világból?" Kluge sóhajtott, elővette a papírlapot, és rámeredt a szövegre. Helyes németséggel megfogalmazott mondatok álltak a papíron, de minden postahivatalnok azonnal tudná, hogy ki a feladó, és döbbenten nézne Klugéra! „Rád kell gondolnom, Renata, nincs más, aki gondoskodna a te szomorú és bizonytalan jövődről! Szeretnék örömet szerezni neked, lányom, de nem tehetem, nincs hozzá jogom! Most tovább megyek, és átadom a táviratot a hadnagynak, este pedig..."

Kluge fejét lehajtva haladt el a postahivatal előtt, agyán hirtelen egy kissé aljas, de csodálatosan egyszerű gondolat futott át. Ez megnyugtatta, de a szégyen és a gyötrelem ugyanakkor el is torzította az arcát, mintha már ott állna Renata előtt, és a szemébe hazudna, és tisztességtelenül elfogadná az egyáltalában meg nem érdemelt és életének legmegalázóbb hálamegnyilvánulását.

14

Január elején híre kelt a börtönben, hogy van der Lubbét kivégezték. Dimitrov homályos és megmagyarázhatatlan sajnálatot érzett, ami összekeveredett a zavar és felháborodás újabb hullámával. Elment a nagy provokáció legfőbb tanúja, és a sírba vitte sötét titkát. Hónapokon át milliók várták, hogy a fiatal kőműves megszólal, és megmondja az igazságot, és ezzel véget vet annak a bűnös játéknak, amelyet a nácik az emberiség lelkiismeretével űztek. Van der Lubbe azonban hallgatott... Annyira megfélelemlítették talán, vagy valóban annyira lezüllött erkölcsileg és politikailag?!

Dimitrov tisztán látta a dolgot – ki is fejezte véleményét, teljesen egyértelműleg felhasználva Goethe *Faust*-jának halhatatlan alakjait. Mégis van der Lubbe halála újra fölébresztette lelkében a már-már elcsitult undort és gyűlöletet. S azzal együtt, ha nem is táplált illúziókat, szíve mélyén önkéntelenül is megint felébredt a remény halvány sugara. És ha van der Lubbe minden züllöttsége ellenére az utolsó órában emberi módon viselkedett, és ha csak egy pillanatra is, de föllebbentette a sötét függönyt?

Amikor másnap reggel Kluge a reggelivel cellájába lépett, Dimitrov nem tudta türtőztetni magát, és megkérdezte, tud-e részleteket a kivégzésről.

Az öreg aznap különösen gondterheltnek látszott, és mintha nem is értette volna meg mindjárt a kérdést, majd zavartan bólintott, és azt felelte:

– Azt beszélik, nem tudta, hova viszik. Olyan volt, mintha bódult lett volna, és a szájából csorgott a nyál.

Egy kis ideig még tett-vett a cellában, majd csöndesen kiment.

Dimitrov nem állította meg, bár a hír erős hatással volt rá. A per idején van der Lubbe gyakran került bódult és apatikus állapotba. Úgy hírlett, hogy akarata megbénítására injekciókat adnak neki, valamiféle erős orvosságot. Úgy látszik, van der Lubbe ostobasága ellenére is féltek, hogy elárulja őket.

Egyszer Dimitrov megkérdezte Steinert, tud-e a dologról. Az orvos kijelentette, hogy van der Lubbéval maga a börtön főorvosa foglalkozik, és neki fogalma sincs a holland kőműves egészségi állapotáról. És lám, még az utolsó órákban is újra a titokzatos orvosságokhoz fordultak!

Ebéd után Steiner állított be a cellába, bár Dimitrov nem hívatta, és nem is volt rá szüksége. Megállt az asztal előtt, belelapozott egy könyvbe, és anélkül, hogy ránézett volna, megkérdezte Dimitrovot, hogy érzi magát, van-e valami panasza. Majd a válaszra sem várva, letette a könyvet, és váratlanul élénken megjegyezte:

– Bizonyára hallotta, hogy tegnap végrehajtották van der Lubbén az ítéletet? Ez bizonyos következtetésekre adott nekem alkalmat, amelyeket szeretnék önnel megbeszélni.

Dimitrov csodálkozva nézett rá.

– Részt vett a kivégzésen?

– Igen, a főorvos szabadságra ment, és helyettesítenem kellett.

Dimitrov izgalmában visszafojtotta a lélegzetét.

– Mióta van szabadságon?

– Egy hete... miért?

Dimitrov nem felelt, csak élénken elképzelte, hogyan nyomja ki a levegőt a fecskendőből Steiner szeplős kezе, és szúrja bele a tűt van der Lubbe bőrébe. Vajon ez először történt-e meg, vagy az orvos rendszeresen részt vett a kísérletekben?

– Meg akart velem valamit beszélni? – kérdezte kisvártatva, és rágyújtott.

Steiner kissé elkomorult.

– Nem tudom, van-e értelme.

– Úgy véli, hogy nem értem meg, vagy...

– Inkább attól félek, hogy megharagszik rám.

– Kérem, ne aggódjék! Tudja, hogy szeretem az őszinteséget, és értek a védekezéshez!

Steiner ránézett Dimitrov cigarettájára, majd tekintete a csikkekkel teli hamutartóra tévedt.

– Sokat dohányzik – jegyezte meg. – Nem árt önnek?

– Nem gondolom. Ön meggyógyított, és már csak azért sincs jogom önre haragudni.

Az orvos az ablakhoz lépett, és háttal állt a szobának, majd a falnak dőlt.

– Amikor láttam, hogyan gurul *annak* az ostobának a feje a lyukba, tudja-e, hogy mi jutott az eszembe? „Lám, így kerül be egy idióta a történelembe!" És még valami átfutott az agyamon. Azt gondoltam magamban, hogy voltaképpen önnek kellene van der Lubbe helyén lennie, és akkor egész harca értelmet nyerne.

Dimitrov ránézett az orvosra, elképedve hihetetlen őszinteségétől.

– Köszönöm gondoskodását, de inkább úgy szeretnék bekerülni a történelembe, hogy a fejemet ne veszítsem el közben.

– Nincs igaza! – ellenkezett váratlan élénkséggel az orvos. – Ha az ember, önhöz hasonlóan, csinált valamit, nagyon fontos, hogy a legmegfelelőbb pillanatban lépjen le a színről. Nem akarok jósolgatni, de ha véletlenül kiszabadul innen, egy-két éven belül elfelejtik. Azt mondják majd: „Mi lett azzal a Dimitrovval? Ha jól emlékszem, nem végezték ki, és bizonyára még életben van."

Dimitrov döbbenten hallgatta. Nem volt kedve az orvosra ránézni, kényelmetlenül érezte magát, mintha helyette szégyenkezne.

– Furcsa ember ön – mondta végül, hosszú hallgatás után. – Van önben valami beteges vonás. Azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy ez a kisebbrendűségi érzésből fakad.

Steiner összerezzent, szemmel láthatólag sértették ezek a szavak.

– Lehetséges – felelte. – Tudom, hogy közepes orvos vagyok, aki úgy eltűnik a világból, mint ahogyan ősszel elszárad a fű. Ez voltaképpen vigasztaló is számomra, mert összeköt a természet nagy körforgásával. Ön azonban, úgy látszik, nagyon ragaszkodik az életéhez!

– Ragaszkodom! – mondta Dimitrov. – Azt hiszem, hogy ez az egyetlen értelmes dolog, amit tehetek, és hogy még sok tennivaló vár rám ezen a világon!

– Valóban nem unt még rá? Mi értelme van az életnek?

Dimitrov elgondolkozva ránézett.

– Minden erőmet a munkásosztály forradalmi harcának szentelem. Ez a harc az emberiség haladását szolgálja, a népbutítókkal és reakciósokkal szemben. Ha az embernek ilyen célja van, akkor nem kérdezi, belép-e a történelembe vagy sem, és az sem érdekli, hogy az emberek elfelejtik-e vagy emlékeznek-e rá. Egyszerűen nincs ideje ezen töprengeni. Különösen akkor, ha az ember életéből egy értékes esztendőt elrabolnak!

Az orvos néhány pillanatig figyelte őt, majd vállat vont.

– Mondjuk, hogy igaza van. És mégis lehetetlen, hogy mindenki harcoljon! Kellenek a közönséges halandók is, ugye?

– S ön becsapja magát, ha azt gondolja, hogy leélheti az életét, mint valami ártatlan füvecske! – folytatta Dimitrov, figyelmen kívül hagyva az orvos szavait. – Rövidesen szembekerül azzal a dilemmával, hogy részt akar-e venni az emberiség kipusztításában, vagy maga pusztul-e el... Egyébként ez a dilemma már nem ismeretlen az ön számára, hiszen tegnap a főnöke helyett be kellett adni az utolsó injekciót van der Lubbénak, hogy hallgasson a halála előtt!

Steiner elsápadt, és fehér arcbőrén csupán a szája körüli ránc sötétlett, mintha ecsettel festették volna oda.

– Mit akar ezzel mondani? Miféle injekcióról beszél? – mormolta zavarodottan, de a következő pilla-

natban visszanyerte önuralmát, és szigorú hangon folytatta: – Ha éppen tudni akarja, ez csupán a legegyszerűbb óvatossági rendszabály volt, hogy a felesleges üvöltözést megelőzzük, ami megzavarhatta volna a nyugalmát a...

– Természetesen a rabok nyugalmára vigyázni kell! – szakította félbe Dimitrov. – Egyébként a bírák is vigyáztak rá a per folyamán! Azt hiszem, nem haragszik meg rám, doktor úr, ha azt mondom, hogy az ön helyében minden becsületes ember megértette volna, mit kell tennie abban a pillanatban, még akkor is, ha a főnöke szabadságon van!

Furcsa, gonosz mosoly jelent meg Steiner szája sarkában, és a szeme elsötétült.

– Ezt csupán az érti meg, Dimitrov úr, aki halhatatlanságra törekszik. Én nem török ilyen célra...

Az orvos távozása után Dimitrov sokáig a nyomasztó beszélgetés hatása alatt állt. Kezdetben meg volt arról győződve, hogy Steiner részt vett a van der Lubbén végrehajtott előző kísérletekben. Bántotta ez a gondolat, és keserű lett a szája íze; utólag sajnálta, hogy nem talált erősebb és súlyosabb szavakat, amelyekkel az orvos bűntettét elítélhette volna. Majd fokozatosan visszaemlékezve vitájukra, az orvos viselkedésére és arra, hogy hívás nélkül állított be hozzá, már-már kételkedett föltételezésében. Ha Steiner korábban is részt vett van der Lubbe megdolgozásában, aligha viselkedett volna úgy, és másképpen fogadta volna a leleplezést. A legvalószínűbb az, hogy a főorvos távollétében őt szólították fel az injekció beadására, nehogy a holland kőműves elszólja

magát, amikor látja, hogy hová viszik. És Steinernek nem volt bátorsága visszautasítani a megbízást. Lehet, hogy most már megbánta, sőt lehetséges, hogy meg is veti magát aljas félelméért, és ezért állított be hívás nélkül a cellába, és folytatta vele ezt a furcsa és kihívó beszélgetést. Dimitrovnak újra eszébe jutott az ostoba hasonlat, amelyet az orvos mondott vele és van der Lubbéval kapcsolatban, de ugyanakkor a nyilvánvalóan szándékos célozgatás a halhatatlanságra még inkább meggyőzte őt arról, hogy az orvos látogatása mögött az a vágy rejlett, hogy megnyugtassa lelkiismeretét, hogy mentséget keressen kislelkűségére.

Dimitrov egyetlen emberi gyöngeséget nem vetett meg annyira, mint a bátorság hiányát. A gyávaság megnyilvánulása mindig kizökkentette nyugalmából, és nagyon heves ellenhatást keltett benne. Ez már kora ifjúsága óta jellemző volt rá, már a sztrájkok és tüntetések első éveiből, amikor fiatal társait, a segédeket és inasokat nemegyszer korholta azért, hogy bőrüket féltve, minden sértést és igazságtalanságot eltűrnek. Hosszú és viharos életében a félelem sok ezer arcával találkozott, felismerte a különféle álarcok alatt is. Lám, az orvos kishitűsége furcsa, sajátos módon nyilvánult meg: cinikus hitetlenségében és a harc, az áldozatvállalás tagadásában, és abban, hogy saját jelentéktelenségét visszataszító beképzeltséggel leplezze.

Dimitrov elkomorodott, szinte fizikai fájdalmat érzett. S hirtelen eszébe jutottak Goethe szárnyaló gondolatai, amelyeket magában nemegyszer elismételt, és társainak is sokszor idézett a nehéz és döntő órákban:

Vagyonod vesztve – valamit vesztesz,
Becsületed vesztve – sokat vesztesz,
Bátorságod vesztve – mindent vesztesz!

Az asztalhoz lépett, és le akarta venni Goethe verseinek kis kötetét. Szeretett volna elmerülni a lánglelkű weimari költő bölcs és világos gondolataiban. De kinyújtott keze megállt a levegőben: a szeme előtt, mintha valaki szándékosan tette volna éppen oda, hogy azonnal fölfedezze, egy halom aprópénzt látott. Dimitrovnak eszébe jutott, hogy nemrég Kluge járt a cellában, a tiszta fehérneműt hozta be, tett-vett, mint reggel, a cellában, aztán szótlanul kiment. Elmerült gondolataiban, nem figyelt rá. Csak most pillantotta meg a pénzt!

Nem kellett megszámlálnia, így is látta, hogy az utolsó pfennigig egyezett azzal az összeggel, amit Klugénak az utóbbi napokban bélyegre adott.

Dimitrovot elöntötte a méreg. Ez a viselkedés nem a nyomorúságos félelem jele volt-e, egyik a félelem ezer arca közül? Mi mással magyarázhatta volna meg az ehhez hasonló viselkedést, amelynek következményét Kluge bizonyára jól ismerte? És miben különbözött Kluge Steinertől? Mindkettőjüknek megvolt a mentsége – az egyik az elszáradt füvecskében, a másik talán az evangéliumban kereste. Hiszen nem tulajdonította el a pénzt, hanem teljes egészében visszahozta.

Dimitrov érezte, hogy vak és gonosz érzés hatalmasodik el rajta, és bizonyára nem egészen igazságos. Gondolatban kegyetlen szemrehányásokkal illette a

német ridegséget és szívtelenséget, a kispolgárok végtelen szolgalelkűségét. Kész volt arra, hogy teljes egészében kétségbe vonja, helyes volt-e az öreg börtönőrről eddig kialakított véleménye, elképzelése eddigi életéről és életének mostani szerencsétlenségéről. Már nem volt biztos abban, vajon Kluge valóban kényszerből vállalta-e ezt a munkát, hogy biztosítsa megbénult leánya jövőjét, vagy pedig számításból csatlakozott a rendszer híveihez. Komoran és mérgesen járt fel s alá a cellában, mindenkire haragudott, de ki tudja miért, önmagával is elégedetlen volt.

Járkálás közben tekintete a tiszta fehérneműre esett, amelyet Kluge rakott az ágyára; eszébe jutott, hogy amikor az öreg a cellában volt, még meg is köszönte. Lehetséges, hogy az öreg, mielőtt a pénzt odarakta, megkísérelte, hogy megmagyarázza neki a dolgot, hogy bocsánatot kérjen tőle és beismerje, hogy megrémült? Dimitrov elgondolkozva nézett a pénzre. Szívébe homályos bizonytalanság lopódzott. Nem, Klugénál ez nem volt lelketlenség, minden más lehetett, csak nem lelketlenség! Úgy tetszett neki, hogy elhamarkodottan ítélkezett, amikor egy kalap alá vette őt az orvossal! Elképzelte magában, hogyan vergődik az öreg férfi, aki szeretett volna rajta segíteni, ugyanakkor megrémült attól, hogy elbocsátják, és hogyan kínozta őt keresztényi felfogása a becsületről és az erkölcsről. Felülkerekedett a józansága, visszaadta a pénzt, és ezen a módon közölte vele, hogy minden levele és utolsó sürgönye is a börtön vezetőségéhez került.

Keserűen elmosolyodott. Milyen értéktelen és hal-

vány ez a vigasz! S mégis ennek is örülnie kellett. Ha Kluge helyén más van, az elvette volna a pénzt, a leveleket pedig leadja az irodán, és azt hazudja, hogy feladta. Most legalább tudta, hogy a két hét hiába telt el, és a harcot elölről kell kezdenie!

Gondterhelten vetkőzött le, és a legfelül fekvő ing után nyúlt. Amikor néhány pillanat után felvette magára, és már be akarta gombolni, meglepődve vette észre, hogy a gallér szélében, amelybe rendszerint a halcsontot teszik merevítőnek, valami zizeg az ujjai alatt. Gyorsan levette az inget és közelebbről megnézte a varrást. Vékony, összesodort kis papírdarabkát talált. Kibontotta és föléje hajolt. Nagy, nyomtatott betűkkel ezt írták a papírra: „Legyen mindig olyan szilárd, mint a per idején volt! Az egész német munkásosztály önnel érez, és üdvözli önt. Elvtársai."

Dimitrov még egyszer elolvasta a rövid üzenetet, és arcára lágy, boldog mosoly ült.

15

Aznap érkezett meg Lipcsébe Wolf Diels.

Az előző éjszaka, a Göringgel folytatott beszélgetés után, végre elővette a per jegyzőkönyveit és a nyomozás feljegyzéseit tartalmazó irattartót, és majdnem hajnalig olvasta.

Amikor Dimitrov végszavának utolsó mondatait is elolvasta, hosszan maga elé nézett. Már sok száz kommunistával beszélt életében – diákkorában és egyete-

mi hallgató korában, majd később is, annak az osztálynak a vezetőjeként, amely a rendőrségen a vörös veszély elleni harcot folytatta –, de ilyen emberrel még sohasem találkozott. Csak most értette meg a Marthához, Pierre-hez és Gallagherhez hasonló emberek lelkesedését, és csak most fogta fel, miért nem tud Göring egy idő óta semmi másra gondolni és semmi másról beszélni, csak Dimitrovról, és miért nem nyugszik meg, amíg holtan nem látja ellenfelét.

Dielst is eltöltötte az irigység, amikor gondolatban követte Dimitrov viselkedését a per idején, ragyogó összecsapásait Göringgel, Goebbelsszel és Hebbével, és általában félelmet nem ismerő, határozott védekezését, amelyet törhetetlen lelkesedéssel, értelemmel és tehetséggel folytatott.

Reggel egyébként, miután három-négy órát aludt, már nem látta olyan rendkívülinek a dolgot, és furcsa vágya támadt arra, hogy találkozzék Dimitrovval, és beszéljen vele. E váratlan ötlet mögött nem csupán vitatkozó szenvedélye rejlett, amelynek azt köszönhette ifjú éveiben, hogy Hannover legkiválóbb szocialistái közé sorolták, aki minden kommunista ellenfelét sarokba szorítja. A vágy mögött, hogy szemtől szembe álljon a veszélyes forradalmárral, az a még egyre élő szenvedély is parázslott, hogy bebizonyítsa: nincsenek önzetlen, odaadó és az ügy igazságában hivő emberek, vagy ha mégis akadnak ilyenek, akkor azok nem lehetnek egyben okosak, műveltek és tehetségesek. Biztos volt abban, hogy Goebbels és Göring, és különösen Hebbe, nem találták meg a megfelelő bánásmódot és a leghatásosabb fegyvert ügyes

és rendkívül hidegvérű ellenfelükkel szemben. Remélte, hogy ez neki sikerülni fog, és bár késve, megleckéztetheti a magabiztos bolgárt. Volt még egy oka Dielsnek arra, hogy Dimitrovot cellájában meglátogassa, bár ezt tudatosan szerette volna elfelejteni: az előző nap kapott parancs nem hagyta nyugodni. És ez volt az, a többi ok mellett, ami végül arra késztette, hogy a rabot fölkeresse, hogy megtalálja sebezhető pontját, és ez segítségére legyen kényes feladatának teljesítésében.

Göring helyeselte javaslatát, és megígérte, hogy azon nyomban érintkezésbe lép a lipcsei rendőrfőnökkel; Diels elutazott a szász fővárosba.

Úgy fogadták, mint rendkívül fontos és kivételes vendéget. A börtön igazgatója – jól táplált, ötven év körüli, göndörhajú, egy kissé nevetséges modorú, vidéki bohém férfi – sietett megnyugtatni, hogy tudja, milyen gondokat okoz Dimitrov a Führernek és Göring miniszterelnöknek. A börtönigazgató bizalmaskodó, szinte szerelmes pillantást vetett rá, és mint valami kiskutya, egy szóra vagy egy mozdulatra várt, hogy nyomban munkához lásson.

Diels azonban nem siette el a dolgot. Kényelmesen letelepedett a bőr karosszékbe, szivarra gyújtott. Nem mutatott különösebb érdeklődést vagy türelmetlenséget, nem akart mindent azonnal megtudni, inkább beszéltette a szószátyár igazgatót.

Az igazgató, miután elpanaszolta mindazt a sok kellemetlenséget, amit Dimitrov okozott neki, és hangsúlyozta nagy felelősségét a nemzet iránt, patetikus hangon kiáltott fel:

– És végül még valami! Minek tekintsem őt tulajdonképpen? Végérvényesen fölmentettnek, letartóztatottnak vagy valami másnak? Azt beszélik, hogy új per kezdődik, de csak beszélik. Nem tudom, hogyan bánjak vele, engedélyezzem-e a látogatásokat mindennap, hogyan akarja, engedjem-e őt a többiekkel egy cellába, mit csináljak a levelezésével...

– Sok levelet kap? – szakította félbe Diels.

– Kevesebbet kap, mint amennyit ír. Egyszerűen elhalmoz bennünket leveleivel. És ki mindenkinek nem írt már! Csak a Führernek nem írt még! És egyre csak követel, követel, követel, mintha Németország minden hatósága az ő rendelkezésére állna! Ó, miniszteri tanácsos úr, három hónapja fáj ettől a fejem!

– Mit tesz ezekkel a levelekkel?

– Visszatartjuk őket, természetesen. Egy másolatot elküldünk a rendőrfőnök úrnak. Így rendelkezett mindjárt aznap, amikor a per véget ért.

Diels néhány pillanatig gondolkozott, majd barátságos és biztató mosollyal fordult a börtönigazgatóhoz:

– Meg akarom látogatni Dimitrovot a cellájában. Gondoskodjon, kérem, arról, hogy odavezessenek. Igen, és kérem a leveleket is, amelyeket írt.

– Igenis, miniszteri tanácsos úr! Azonnal utasítást adok! – hajlongott az igazgató, láthatólag megdöbbenve a vendég kívánságától.

A zömök hadnagy – fejét sűrű, göndör haj borította, simára borotvált arca kékes színben játszott – lépett be nemsokára a szobába, hóna alatt a kávébarna fedelű irattartóval.

Az igazgató közölte a hadnaggyal, ki a vendégük, és miért jött.

– Hogyan óhajtja, miniszteri tanácsos úr – fordult azután Dielshez –, először kívánja látni a foglyot, vagy a leveleket nézi át előbb?

Diels egy pillantást vetett a kávébarna irattartóra, hirtelen kíváncsiság fogta el.

– Először is megnézem a leveleket – felelte.

Kinyitotta az irattartót, és az asztalra fektette. Vendéglátói magára hagyták.

És most, miután egész éjjel Dimitrov beszédeit és szócsatáit olvasta, lehetősége nyílt arra, hogy leveleibe is beletekintsen. Néhány tucat levél volt az irattartóban, azonkívül följegyzések, legtöbbször negyed vagy fél oldalnál nem hosszabbak, a legkülönfélébb címzetteknek. Többségük a lipcsei rendőrfőnökhöz és a birodalmi törvényszék IV. büntetőtanácsának elnökéhez szólt, de volt kettő, amelyet Frickhez, a birodalmi belügyminiszterhez intézett. A többi levelet a húgának írta, aki egy lipcsei szállodában lakott, valamint Diels előtt ismeretlen egyéneknek a Szovjetunióba, Angliába és Franciaországba. Egy levél a Lipcsei Per Vádlottjainak Megmentésére Alakult Párizsi Bizottságnak szólt, egy másik a fiatal angol munkások jókívánságait köszönte meg. Ezekben a levelekben Dimitrov rendkívül határozott és gyakorlati hangot ütött meg, tartózkodott az általánosítástól és oktatástól, egyszerű, tárgyilagos stílusban írt. Dielsben valami furcsa tisztelet ébredt a kis halom levél, a kiírt írással borított papírlapok olvastán. Nyugodt

magabiztosság, az igazság tudata, ugyanakkor valami alig észrevehető fölény sugárzott belőlük.

Már éppen be akarta csukni az irattartót, amikor egy négyrét hajtogatott papírlapra esett a tekintete a levelek között. Szétnyitotta, és csodálkozva húzta fel a szemöldökét. Dimitrov távirata volt a bolgár miniszterelnökhöz. Diels meggyújtotta kialudt szivarját, és kétszer is elolvasta a rövid szöveget. Visszás hangulat fogta el Dimitrov eme újabb merészsége láttán, attól, hogy még igen nagy nehézségei és bizonytalanságai közepette is eszébe jutott a bulgáriai ítélet, és küzdeni akart eltörléséért. A szöveg hangja – különösen pedig a távirat végén felsorolt három követelés – ingerelte Dielst, és lelkében homályos aggodalmat keltett.

Amikor a börtönigazgató és a hadnagy kisvártatva, óvatosan benéztek a dolgozószobába, Diels még a kezében forgatta a táviratot.

Fölemelte a fejét. Megpillantotta a fiatal hadnagy kíváncsi, komor fanatizmust sugárzó arcát, eszébe jutott, hogy a kávébarna irattartót bizonyára a hadnagy saját kezűleg rendezte el; Dielst, ki tudja, miért, bosszantotta a hadnagy öntelt, kihívó arckifejezése. „Bizonyára mindketten azt várják, hogy megdicsérjem szorgalmukat!" – gondolta, és némán becsukta az irattartót, majd felállt a karosszékből.

– Menjünk!

Walter és a börtönigazgató összenézett.

– Van valami utasítása miniszteri tanácsos úrnak a levelezéssel kapcsolatban? – kérdezte a börtönigazgató.

– Igen, egy másolatot én is kérek. Küldje a címemre, Berlinbe! Saját kezű felbontásra!

– És ezekből is? – mutatott a hadnagy az irattartóra.

– Nem mindből. Csupán a hivatalos személyeknek írt levelekből készíttessen másolatot. – Diels az ajtó felé indult, de útközben hanyagul hozzátette: – Igen, és a Szófiába szóló táviratról is! Remélem, nem szándékoznak elküldeni? – nevette el magát egy kissé erőltetetten.

A hadnagy hangosan nevetett, a börtönigazgató azonban feszengve nézett körül.

– Természetesen eszünk ágában sincs, miniszteri tanácsos úr! – elakadt a szava, hatalmas fehér zsebkendőt húzott elő zsebéből, és letörölte vele az izzadtságot a homlokáról. – Elkísérjem-e a fogolyhoz, miniszteri tanácsos úr?

Diels fanyarul mosolygott. „Nagyon ráuntál már, ugye? Nem akarod látni a szeme villanását, és félsz az éles nyelvétől, ugye?" – gondolta szarkasztikusan, hangosan pedig kijelentette:

– Nem ragaszkodom hozzá, hogy elkísérjen.

A nyilvánvaló megkönnyebbüléstől, amelyet a börtönigazgató szeméből kiolvasott, a vele folytatott beszélgetéstől és a levelektől, amelyeket épp az imént lapozott át, Dielst váratlanul ingerültség fogta el, amely gyorsan átváltozott tétovázássá és kételkedéssé. Valójában teljesen biztos abban, hogy a találkozása Dimitrovval okvetlenül szükséges?

Miközben a hadnagy oldalán haladt a hosszú, komor folyosókon, újra eszébe jutott a távirat szövege, és úgy érezte, hogy határozatlansága növekszik. Kü-

lönösen kellemetlen volt számára az a bekezdés, amelyben Dimitrov a „nyilvános bírósági tárgyalást" követelte. Dimitrov, úgy látszik, már nem félt semmiféle bíróságtól, sebezhetetlennek érzi magát, és nem tart hatalmuktól. A most lezárt per még jobban kiélezte vitatkozó képességét, és kész bármiféle bíróság elé kiállni! Vajon meghökkenne-e, ha egy Dielshez hasonló ellenféllel kerülne szembe?

Már maga az agyán átvillant gondolat is dühítette Dielst, és egyre lassabban lépkedett.

– Megérkeztünk, miniszteri tanácsos úr! – szólalt meg a hadnagy.

A fiatal tiszt megállt egy tömör vasajtó előtt, amelyen a 47-es szám látszott, és ujjai között nagy kulcscsomót szorongatott.

Diels rámeredt az ajtóra. Tehát itt, ebben a cellában van az az ember, aki annyi gondot okozott a birodalom vezetőinek? Kell-e valóban találkoznia vele? Nem tudja talán elképzelni, hogy mit mondana neki Dimitrov, és hogyan viselkedne? És különben is, honnan jutott eszébe ez a furcsa és ostoba ötlet?

Látta, hogy a hadnagy megtalálta a megfelelő kulcsot, és készül a zárba dugni. Ebben a szempillantásban Diels határozottan érezte, hogy nem bír és nem akar átlépni a cella küszöbén.

– Várjon! – szólt a hadnagyra, és megragadta a karját. – Ki mondta önnek, hogy be is megyek? Azt nyissa ki! – és rámutatott a figyelőnyílásra.

Walter meglepődve sietett fölemelni a fémlapocskát, amely a figyelőnyílást eltakarta. Diels alig észrevehetően felsóhajtott, és a cella felé fordult.

Néhány pillanatig maga elé nézett, anélkül hogy látott volna valamit is. Majd szeme előtt kirajzolódott a siralmas berendezés. Kezdetben azt hitte, hogy a cella üres, majd kisvártatva megpillantotta Dimitrovot, aki az ajtótól jobbra, a keskeny priccsen végignyúlva feküdt. Feje az ágy ajtó felé eső végénél volt, háttal feküdt az ajtónak, könyökére támaszkodva, arcát nem lehetett látni. Csupán sűrű, hullámos haja látszott. Sötétkék öltönyt viselt, magára borította felöltőjét.

Diels gyors pillantást vetett a cellára. A szemközti fal mellett egyszerű faasztal állt, könyvekkel telezsúfolva. Az asztal közepén félig megírt levél hevert, és az asztal szélén a szemüveg. Az asztalon kívül a keskeny helyiségben még egy alacsony könyvespolc is állt és egy vödör. S mégis ebből a szegényes és jelentéktelen berendezésből valamilyen csín áradt, sőt majdnem meghitt hangulat. Diels tízévi rendőrségi szolgálata alatt nem egy cellát látott, amelyben kommunisták ültek, és azt tapasztalta, kevés kivétellel mindnyájan képesek arra, hogy otthonossá tegyék sivár cellájukat, mindig ugyanezt a rendet és tisztaságot figyelte meg. „Ezek az emberek arra születtek, hogy börtönben éljenek!" – mondta Diels egyszer.

Odakintről a verebek makacs csiripelése hallatszott, és Diels látta, hogy Dimitrov ledobja magáról felöltőjét, feláll a priccsről. Most tetőtől talpig szemügyre vehette. Nem volt magas férfi, de mivel lefogyott, vagy talán sűrű göndör haja miatt, nem látszott alacsonynak. Testtartásában és járásában elevenség volt, ami meglepte Dielst. Emlékezett, hogy a vele szem-

ben levő férfi már elmúlt ötvenéves, és hogy majdnem egy évet töltött börtönben.

Valamiféle örvendező kíváncsiságtól felélénkülve, Dimitrov az ablakhoz lépett, és kinyitotta egyik szárnyát. A lármás madársereg elrepült, de azon nyomban visszatért, és még izgatottabban és hangosabban csiripelt. A fogoly szemöldökét felhúzva és ugyanolyan kedvesen mosolyogva félrehúzta a könyvespolc függönyét, keresett valamit, és amikor nem találta meg, a verebekre nézett. Diels rögtön megértette, hogy Dimitrov bizonyára eteti a verebeket, de most nincs kenyere. Látta, hogy néhány pillanatig mozdulatlanul áll, majd az asztalhoz lép és leül. Majdnem teljesen az ajtó felé fordult; Diels most figyelmesen megnézhette az arcát. Sápadt és kimerült volt, mintha mindaz, amit az elmúlt tíz hónapban átélt, mind látható volna rajta. Homlokába egy hajfürt hullott őszülő, dús hajából. Nem simította ki a homlokából, hanem csak szótlanul nézett maga elé. Arcáról lassan eltűnt a mosoly, és csak lágy, belső sugárzás világította meg vonásait; Dielsnek átfutott az agyán, hogy Dimitrov bizonyára már nem a madarakra gondol, hanem valami szívéhez közel álló dologra, amire emlékezik, vagy amit magának elképzel. Abban, ahogyan fejét megtámasztotta és arcának feszült kifejezésében, érezni lehetett valami mély büszkeséget, tartózkodó, büszke fájdalmat, amely szinte kézzelfoghatóan érintette Dielst.

Dimitrov most föltette szemüvegét, a félig teleírt papírlap fölé hajolt, majd újra levette a szemüveget. És bár a kissé sértett arckifejezés nem tűnt el egészen az arcáról, vonásai most mégis megváltoztak. Szeme

felragyogott, állát előreszegezte, és fejét lassan fölvetette.

Most már Diels nem tudta kitalálni, hogy mi foglalkoztatja Dimitrovot, de ettől az új arckifejezéstől, a töretlen szellem és éber gondolat leplezetlen megnyilvánulásától furcsa zavart érzett. Sokéves rendőri szimatával hirtelen megértette, hogy semmiképpen sem lesz könnyű elpusztítani ezt a rács mögött ülő embert. Ez az érzés olyan volt, mint a makacs és megmagyarázhatatlan megérzések, amelyek a villám gyorsaságával vágnak át a szíven, de mély és tartós nyomot hagynak maguk után.

Levette szemét a figyelőnyílásról, gondterhelten és zilálton. Eszébe jutott előző napi beszélgetése Göringgel, és ez felingerelte. Tehát ez késztette a miniszterelnököt arra, hogy őt dicséretekkel halmozza el! Göring jól tudta, hogy mennyire nehéz lesz a szigorúan bizalmas parancs teljesítése, és ezért nem adott lehetőséget neki a kibúvóra.

Diels a fogát csikorgatta. Megint fel akarták őt használni arra, hogy beteges ambíciójától és érvényesülési vágyától hajtva kiszolgálja a rendszert, hiszen tudták róla: folyton attól fél, hogy kegyvesztett lesz. Göring tudta ezt, voltaképpen már ismeretségük kezdetétől fogva!

Diels felsóhajtott, és újra benézett a kémlelőnyíláson. Dimitrov a papírjai fölé hajolt, és hajfürtje még egyre homlokába hullt. És ki tudja, miért, az a hajfürt most mindennél jobban ingerelte Dielst. Néhány pillanatig gonoszul villogó szemmel nézte, majd hirtelen mozdulattal becsukta a kémlelőnyílást.

– Vezessen ki innen! – mondta a hadnagynak, és rá sem pillantva, idegesen húzogatta kezére kesztyűjét, és gyorsan kisietett, mintha minél hamarabb ki akarna kerülni a komor, süketen visszhangzó folyosóról.

16

Martha, amióta visszatért Berlinbe, rossz hangulatban volt. Beismerte magának, hogy ennek oka Diels hallgatásában rejlett, de igyekezett nem nagyon törődni ezzel a ténnyel. Még kevésbé volt hajlandó felhívni a férfit vagy valamiféle kapcsolatot létesíteni vele. Hogy el ne árulja magát az otthoniak előtt, és hogy lekösse figyelmét, elmerült a város társadalmi életében.

A náci uralom első telén sok fényűző és lármás fogadást rendeztek. Az új vezető réteg egymást túlszárnyalta a „sörös vacsorák" adásában, az újságírók fogadásában és Göringnek Berlin közelében levő végtelen erdei rezervátumaiban tartott díszes, vérszomjas bacchanáliákban. A legnagyobb népszerűségnek, sőt kétértelmű hírnévnek örvendtek a Goebbelsnél tartott sziporkázó intellektuális összejövetelek, amelyeken a sánta propagandaminiszter nyíltan kimutatta vonzalmát a fiatal filmcsillagok és színművészek iránt, és ezzel megnyitotta előttük az érvényesülés útját.

A külföldi diplomaták is gyakran meghívták a fővárosi elitet koktéljaikra és villásreggelijeikre és egyéb találkozóikra és összejöveteleikre.

A törekvés a barátkozásra és kölcsönös megismerésre

kétoldali volt és erősen hangsúlyozott. A németek iparkodtak eltüntetni a háború utáni szűkös évek benyomásait, és elkápráztatni a világot egységükkel és azzal az együttes és egyértelmű kívánságukkal, hogy újra a főszerephez jussanak Európában, a többi ország képviselői pedig élénk, bár kissé aggodalmas érdeklődést tanúsítottak az új német rendszer iránt.

Martha általában részt vett a fogadásokon bátyja vagy apja társaságában. Gyakran rajtakapta magát, hogy a tömegben egy ismerős arc után kutat, hogy szomjasan és türelmetlenül figyel fel minden férfihangra. Diels azonban nem jelentkezett. Helyette az egyik koktélon, a francia követségen Martha megismerkedett a szovjet nagykövetség nemrég érkezett másodtitkárával, Igor Mihajloviccsal. Pierre ismertette össze őket.

Az orosz kezdetben jó benyomást tett Marthára. Tűrhetően beszélt angolul, harminc év körüli, elegáns és kellemes modorú, kisportolt alakú, korán őszülő férfi volt. Természetesen és közvetlenül viselkedett, jó humora volt. A lipcsei per került szóba és Dimitrov sorsa. (Az előző napon hajtották végre van der Lubbén a halálos ítéletet, és ez önkéntelenül is megszabta a beszélgetés témáját.) Martha csodálkozására az orosz hirtelen zárkózott lett, és alig vett részt a beszélgetésben. Ki tudja, miért, Marthának úgy tetszett, hogy tartózkodása elsősorban miatta van. Ennek ellenére a koktél végén az orosz diplomata elfogadta Martha meghívását egy táncestélyre, amelyet a bátyja akart a következő héten az amerikai nagykövetségen rendezni.

Hazafelé menet Pierre rozoga Citroënjében Martha

nem tudta türtőztetni magát, és érdeklődött Igor felől. Pierre megmagyarázta neki, hogy Igor szintén tagja annak a félhivatalos bizottságnak, amely Dimitrov megmentésére alakult, és amelyet Gallagher vezet. Martha még egy újságot megtudott, ami mélyen érintette. Pierre szerint Igor teljesen biztos forrásból megtudta, hogy a birodalmi külügyminisztériumban tartott értekezleten Diels felszólalt, és hevesen pártolta azt a tervet, amely szerint Dimitrovot koncentrációs táborba küldik.

Néhány napig rosszkedvű és zavart volt. Megpróbálta elfelejteni a Pierre-től hallottakat, de ugyanakkor emlékezett Igor komoly, lelkes, bizalmat gerjesztő arcára, és azt mondta magában, hogy a férfi nem hazudhat. Mindennél jobban gyötörte őt Diels hallgatása. Kezdetben azt tételezte fel, hogy a férfi Hannoverben tartózkodik a szüleinél, és majd újév után felkeresi. Wolf azonban továbbra sem jelentkezett.

Bizonyára ezért történt, hogy amikor Diels végre egy késő délután felhívta, és megkérdezte, szabad-e az estéje, bizalmatlanságot érzett, de ugyanakkor az öröm és türelmetlenség kábító hulláma is elöntötte.

Az Adlon kávéházban találkoztak az Unter den Lindenen, és sokáig nézték egymást szótlanul és elidegenedve, de mintha mégis jobban vonzódtak volna egymáshoz. Diels elsőnek nyerte vissza önuralmát, és gyorsan bocsánatot kért, amiért oly sokáig nem jelentkezett. Miközben fáradt hangon beszámolt szörnyen zsúfolt programjáról, Martha a különféle követségeken szórakozással töltött estélyekre gondolt, és elszégyellte magát.

– Úgy látszik, valóban sok dolga volt, mivel újév óta nem is láttam egyetlen koktélon sem – mosolyodott el barátságosan, és szinte észrevétlenül máris beszámolt a férfinak közös ismerőseikről.

Újra rátaláltak a közös, félig komoly, félig ironikus hangra, mint hónapokkal azelőtt, ami kezdettől fogva összekapcsolta őket, és később arra késztette, hogy összeesküvőként egymásra mosolyogjanak a zajos ünnepségek forgatagában. Diels fölengedett, amikor értesült az olasz nagykövet feleségének tűzpiros ruhájáról. Az egyik koktélon a diplomatafeleség, akiről mindenki tudta, hogy nem közömbös Göring iránt, megjelent ebben a meghökkentő piros ruhában, nyilvánvalóan a magas vendégnek akart benne tetszeni. S amikor Göring érkezését jelentették, mindenki kíváncsian nézett az ajtóra.

– Elképzeli-e meglepetésünket – mesélte Martha –, amikor a küszöbön megjelent a hatalmas termetű úr, elegáns frakkba öltözve, amely ugyanabból a tűzpiros anyagból készült? Cerutti asszony uralkodott magán, karon fogta vendégét, és ketten végigjárták a termeket, mint két lángoló fáklya.

Diels sokáig nevetett, szívből jövő őszinte nevetéssel. Később már-már Igorról is említést akart tenni Martha, de az utolsó pillanatban valami visszatartotta, maga sem tudta, miért. Az orosz helyett Udetról, a magasrepülés mesteréről beszélt, akit egy vadászaton bemutattak neki.

– Azt hiszem, hogy az az ember nem ismeri a félelmet – jegyezte meg Martha. – Jól ismeri őt, Wolf?

Diels az órájára nézett.

– Ha akarja, még ma este találkozunk vele. Tudom, hol szokott Ernst esténként tartózkodni. Van hozzá kedve?

A leány ránézett Diels arcának rózsaszínű forradására, és váratlanul megkérdezte:

– Eddig még nem mondta el nekem, honnan van ez a sebhely az arcán... De talán nem tévedek, ha azt gondolom, hogy párbajozott, ugye?

Diels komoran bólintott.

– Milyen érdekes – folytatta Martha elgondolkozva. – Úgy véltem, hogy már nincsenek férfiak, akik párbajoznak.

Diels zavartan mosolygott.

– Egyébként néhány férfiról biztosan tudom, hogy párbajozna, ha szükség lenne rá! – tette hozzá, mint aki magában beszél. – Például Udet...

– Nos, indulunk? – szakította félbe Diels, alig leplezett türelmetlenséggel. – Ernst bizonyára már a Roxy bárban van.

A leány hirtelen kitágult szemmel nézett Dielsre. Vajon igaz az, amit Pierre állít róla? Gyors, fürkésző pillantást vetett a férfira, látta nyugodt, zöld szemét, szépen ívelő száját, intelligens homlokát, és azon nyomban elvetette a föltételezést. „Nem, nem hiszem, nem tudom, nem akarom elhinni!"

A taxiban odasimult Dielshez, félénken megérintette és végigsimította arcán a sebhelyet.

– Nem felelt a kérdésemre, hogy miért verekedett? Bizonyára valami nőért, ugye?

– Nem, egy professzorom becsületét védtem meg! – felelte a férfi.

Martha értetlenül hunyorgott, majd megsimogatta a férfi kezét.

– Milyen nemes tett volt! Wolf, maga csodálatos ember!

Udet nem volt a bárban, de Diels helyette megmutogatta a Harmadik Birodalom más hírességeit, ismert színészeket, zsokékat és autóversenyzőket.

Jó helyen ültek, ahonnan Martha láthatta, milyen sokan üdvözlik Dielst udvariasan, de tartózkodva. Ittak egy üveg pezsgőt, táncoltak a színes fénycsóvákkal megvilágított táncparketten, majd végignézték a műsort, s közben gyöngéden fogták egymás kezét.

Amikor kigyulladtak a lámpák, Martha észrevette, hogy a szomszédos nagy asztalnál, a zsokék és autóversenyzők között megjelent egy szmokingos, szokatlanul mélyen ülő szemű, átható tekintetű férfi. Diels szintén észrevette, és bólintott neki. A férfi egy pillanatra a leányra nézett; Martha úgy érezte, hogy ettől a pillantástól borzongás fogja el. Majd az ismeretlen férfi az asztaltársaihoz fordult, akik most komolynak, sőt megdöbbentnek látszottak.

Később, amikor már kint az utcán mentek lassan hazafelé, Martha megkérdezte Dielst, ki volt a szmokingos férfi. Diels nem felelt azonnal.

– Hanussennak hívják – mondta végül. – Bűvész és jós.

A leány lelassította lépteit, a név hirtelen emlékeztette valamire.

– Várjon csak, ez az a jós, akiről azt beszélik, hogy megjövendölte a Reichstag felgyújtását? – kérdezte, mert hallotta Pierre-től és barátaitól az esetet.

– Így beszélik – felelte Diels. – De biztosan tudom, hogy a Neuburger Ringen tartott múlt évi verseny előtt Hanussen megjövendölte az egyik induló halálát, és jövendölése beteljesedett.

Martha hallgatott. Kisvártatva, amikor már a taxiban ültek, behúzta a vezetői fülkét elválasztó üveget, és csöndesen így szólt:

– Másról is beszélnek, mégpedig arról, hogy ez a Hanussen a nácik embere, és azok bízták meg azzal, hogy jósolja meg a tüzet.

Diels rágyújtott.

– Nem hiszem.

Elhallgattak. És talán azért, mert elvetett valamit, amit sokan vitathatatlannak tartottak, vagy talán mert a leány szeme előtt továbbra is ott kísértett a jós átható és valahogyan mocskos tekintete, Marthának hirtelen eszébe jutott Pierre vádja, és türelmetlen vágyat érzett, hogy haladéktalanul ellenőrizze a hitelességét.

Már-már szóra nyílt az ajka, hogy megkérdezi Dielst a külügyminisztériumi értekezletről, de egyszer csak érezte, hogy kellemes és könnyű hangulat tölti el, odasimult a férfi vállához, hirtelen megkönnyebbülve. „Nem igaz, semmi sem igaz abból, amit Pierre bebeszél nekem, nem igaz!" – futott át az agyán. Majd megkérdezte, hány óra van, és amikor rádöbbent, hogy elmúlt három, csöndesen felkiáltott:

– Csak nincs ilyen késő?

– Ne aggódjon! – nyugtatta meg Diels. – Szülei nem haragszanak meg, az én társaságom elegendő biztosíték a maga teljes biztonságára!

17

Egy reggel, valamivel tíz óra előtt, Dimitrovot az igazgató szobájába hívták. Szorongva, rossz előérzettel hagyta ott celláját. Addig soha – sem vádlott korában, sem fölmentése óta – nem részesült ilyen megtiszteltetésben. Miközben a folyosón lépkedett, és fölment a kongó vaslépcsőkön, reszketett a félelemtől, hogy talán az anyjával történt valami, és az igazgató hivatalosan akarja vele a gyászhírt közölni. Amikor azonban meglátta a börtönigazgató túlságosan élénk képét, Dimitrov elvetette ezt a föltevését. Átfutott az agyán, hogy bizonyára átviszik más börtönbe, és az igazgató azért hívja, hogy közölje vele, és felkészítse őt az eseményre.

E gyanúnak volt alapja. Előző délután teljesen váratlanul átkísérték egy tágas cellába, és ott találta Tanevot és Popovot. Az ítélet kihirdetése óta nem találkoztak, és a két férfit még soványabbnak és elkínzottabbnak látta. Körülbelül másfél óráig hagyták őket magukra, megengedték, hogy sakkozzanak, majd visszakísérték őket cellájukba. Dimitrov sokat töprengett azon, hogy rájöjjön, mi rejlik a börtönvezetőség váratlan intézkedése mögött, de semmilyen következtetésre nem jutott. Most pedig maga az igazgató hívatja! „Bizonyára elvisznek! – jutott újra eszébe. – Ezért engedték meg tegnap, hogy találkozzam Tanevval és Popovval, talán utoljára!"

Figyelmesen nézett a kövér, kivörösödött arcú igazgatóra. Fürkésző tekintetétől megzavarodva fürgén

sietett elő íróasztala mögül, hellyel kínálta vendégét, elébe tolta a karosszéket és a szivardobozt. Dimitrov nem látta, mire megy a játék. Ennek ellenére elfogadta a szivart, rágyújtott az igazgató által felkínált gyufa lángjánál, és élvezettel szívta az illatos füstöt.

Ebben a pillanatban kinyílt a szoba ajtaja, és bevezették Tanevot és Popovot. Arcukon feszültség látszott, ijedten néztek körül. „Bizonyára mindhármunkat elvisznek valahova!" – gondolta magában Dimitrov, homályos aggodalommal, de nem árulta el félelmét, hanem megszorította elvtársai kezét, tréfálkozva a felügyelők váratlan bőkezűségén. S ugyanúgy, mint a kocsiban, amelyben utolsó alkalommal a városból hozták ki őket, most is izgatottan állapította meg, hogy Tanev és Popov gyorsan megnyugodnak, hatott rájuk az ő nyugodtsága, és készek bárhova elindulni, ha együtt lehetnek.

Kávét adtak nekik, egy pohár szódavizet öntöttek mindegyiküknek. Időközben a szobába belépett a börtönigazgató helyettese, Walter hadnagy, és egy börtönőr. Dimitrov éppen meg akarta kérdezni az igazgatótól, minek köszönhetik ezt a váratlan megtiszteltetést, amikor az ajtó mögött lépések hallatszottak, kopogtak, és a küszöbön két polgári ruhás férfi jelent meg, fiatal, egyenruhás börtönőr kíséretében. Mielőtt Dimitrov megértette volna, kik ezek az emberek, és bármit tehetett volna, az egyik néhány lépést tett a kis asztal felé, és a három fogolyra irányította fényképezőgépét, amely a mellén lógott. Rövid kattanás hallatszott; Dimitrov felugrott székéről:

– Mit jelentsen ez, igazgató úr?... Provokáció?

A kövérkés férfi hirtelen hátralépett, és kezével reszkető mozdulatot tett, mintha meg akarna valakit nyugtatni vagy arra kérné, hogy beszéljen halkabban.

– Majd megmagyarázom, Dimitrov úr, kérem, ne izguljon! Az urak újságírók, és kifejezték abbeli kívánságukat, hogy önökkel találkozzanak, néhány kérdést tegyenek fel önöknek, és azután beszámoljanak újságjaikban életükről a mi börtönünkben... Ezért...

– Remek, és ez bizonyára az úr névjegye! – vetette oda Dimitrov mérgesen, a fényképezőgépre mutatva. – A legerélyesebben tiltakozom a méltatlan játék ellen! Becsapott bennünket, és most bizonyára a világot is félre akarja vezetni a kávéval és a szivarokkal! Ne gondolja egyébként, hogy a világ közvéleménye ennyire ostoba!

Az újságírók egyre növekedő zavarral hallgatták. A fényképezőgép tulajdonosa gyorsan bocsánatot kért, megmagyarázva, hogy a felvételre szükség van, mert meg kell győzniök az újságolvasók millióit arról, hogy a híres bolgár életben van és egészséges. Az újságíró inkább filmszínésznek látszott, mint tudósítónak, nagyon divatosan öltözködött, és ruháiból drága illatszerszag áradt.

A másik újságíró egészen más volt. Külseje után ítélve tipikus külföldi laptudósító, aki megszokta, hogy néha tíz órát ül egyfolytában az írógépnél. Széles arcának vonásai elárulták, hogy a nép fia. Nagy kockás kabátot és pulóvert viselt.

Dimitrov visszafojtotta haragját. Már régen nem emlékezett arra, hogy ilyen áttetsző és ravasz módon becsapták volna. Elsősorban önmagára haragudott,

sejtenie kellett volna, hogy valami hasonló dologra készülnek, ha már az igazgató dolgozószobájába vezetik őket!

Pillanatnyilag a legszívesebben otthagyta volna a társaságot, lemondva mindenféle interjúról, de azután elgondolkozott, és elvetette ezt a gondolatot. Akkor lehetőséget adna az újságíróknak, hogy azt írják, amit akarnak, és közöljék a felvételt valamiféle undorító kísérőszöveggel! Nem csoda, ha a börtönigazgató tájékoztatta őket a maga módján a társaival töltött másfél óráról is. Nem, jobb, ha beszédbe elegyedik velük. Óvatlan és gyanútlan volt, a hibát elkövette, most legalább kísérelje meg – ha egyáltalán lehetséges –, hogy hasznot húzzon belőle!

Dimitrov barátságtalanul végigmérte az újságírókat, megjegyezve, hogy nincs túlzottan elragadtatva megismerkedésük módjától, de ennek ellenére hajlandó válaszolni kérdéseikre.

Az igazgató nyilvánvalóan megkönnyebbült ettől a fordulattól, és elégedetten futkosott ide-oda a szobában, papírt és ceruzát, cigarettát hozott. Az idősebb újságíró – a kockás kabátban – engedélyt kért, hogy bemutatkozzon társával együtt. Kiderült, hogy a Reuter tudósítója, a társa pedig, Chafalitski gróf, egy nagy dán napilap képviselője. Látogatásuk célja, hogy megtudják, hogyan él Dimitrov a börtönben, vannak-e problémái, van-e szüksége bármire is.

– Ha óhajtja, megkérhetjük az urakat, hogy hagyjanak magunkra bennünket – javasolta az angol újságíró, és nem túlságosan udvarias mozdulattal mutatott a három németre.

Dimitrov elgondolkozott, majd a fejét rázta.

– Nem szükséges. Ellenkezőleg, még talán jobb is, ha jelenlétükben beszélgetünk.

Ezzel elkezdődött az interjú.

Dimitrov mindjárt az első kérdések után rájött arra, hogy a díszes bőrkötésű jegyzetfüzet ellenére a dán grófnak semmiféle újságírói gyakorlata nincsen, bizonyára csak egy berlini fejes ismerőse, révén jutott be a börtönbe. Nyilvánvaló, hogy a tapasztalt és hozzértő szakember az angol újságíró, de Dimitrov még nem jött rá, milyen feladattal bízhatták meg, és hova tereli a beszélgetést. Miután azonban néhány, az életmódjára vonatkozó kérdést tettek fel, a Reuter tudósítója rágyújtott pipájára, és érdeklődött Dimitrovnak a német igazságszolgáltatásra vonatkozó véleménye iránt.

Dimitrov figyelmesen nézett rá.

– Mielőtt erre a kérdésre felelnék, szeretném a következőket kijelenteni! – mondta. – Fogoly vagyok, akit Poroszország miniszterelnöke nyilvánosan halállal fenyegetett meg. Ezért nincs lehetőségem arra, hogy ellenőrizzem, hogyan tolmácsolják gondolataimat, és nem vagyok hajlandó politikai eszmecserébe bocsátkozni önökkel. Mivel azonban idefáradtak, felhasználom az alkalmat, hogy az önök jelenlétében ismételten tiltakozzam a börtönviszonyok miatt, amelyek között élnünk kell, és főleg amiatt, hogy továbbra is itt tartanak bennünket, a fölmentés ellenére.

A németek mocorogtak, és pusmogtak egymással. A börtönigazgató helyettese főnökének füléhez hajolt, aki mártírként lehunyta szemét.

Dimitrov két-három pillanatig várt, majd folytatta:

– Előttem teljesen nyilvánvaló, uraim: a náci vezetőség őszinte vágya és titkos szándéka, hogy engem elsősorban erkölcsileg, majd, persze később, fizikailag is likvidáljon. E cél érdekében mindent megtesz, hogy engem kínozzon, hogy megtörje szellemem és akaratom. Annak ellenére, hogy mindhármunkat fölmentett az illetékes német bíróság, mégsem engednek bennünket közös cellába. Egyébként tegnap mégis összekerültünk másfél órára a tárgyalás óta először, és csak most értem meg, mi lehetett ennek az oka... – Szigorú és felháborodott tekintetet vetett a börtönigazgatóra, aki gyorsan félrenézett. – Ezenkívül már régen szinte teljesen meg vagyok győződve arról, hogy a különféle hivatalos személyekhez és intézményekhez írt leveleim nem jutnak ki a börtön küszöbén.

– Van erre bizonyítéka? – szakította félbe élénken az angol tudósító.

Dimitrov látta, hogy az íróasztal mögött síri csönd támad.

– Azt mondom, szinte teljesen meg vagyok róla győződve... De itt az urak tényekkel cáfolhatnák föltételezésemet.

Az újságírók az igazgatóhoz és helyetteséhez fordultak.

Az igazgató zavartnak és tehetetlennek látszott.

– Minden börtönnek megvan a maga belső rendje, uraim – mormolta.

– Válaszoljon nekem például – folytatta Dimitrov, anélkül, hogy tekintetét levette volna az angol újságíróról –, vajon elküldték-e Szófiába táviratomat há-

rom nappal ezelőtt, amelyet Bulgária miniszterelnökéhez írtam?

Az angol látható kíváncsisággal fordult a németekhez. Az igazgató és beosztottjai gyors, bizonytalan pillantást váltottak.

– Fel is frissíthetem az emlékezetüket – szólt Dimitrov, egyre a Reuter tudósítójára nézve, majd lassan és eléggé tisztán, szótagolva elismételte a távirat szövegét, mintha valakinek tollba mondaná.

Az angol rendkívül nagy figyelemmel hallgatta.

A németek megdöbbenve hallgattak, és eszükbe sem jutott, hogy félbeszakítsák. Csak a távirat végénél jegyezte meg az igazgató sietve:

– Ezt a táviratot, mint ahogyan minden egyes levelet is, elküldtük a megfelelő helyre.

– Látják, uraim! – emelte fel hangját Dimitrov. – Hogyha önök ragaszkodnak az igazsághoz, és tisztelik munkájukat, nem hagyhatják ezt a dolgot szó nélkül!

Csönd támadt, majd gróf Chafalitski divatos lakkcipője egyszer csak megcsikordult.

– Azt gondolom, hogy nincs jogunk több időt elrabolni az uraktól – szólt, és felállt a karosszékből, rávillantva Dimitrovra szokásos mosolyát. – Köszönöm a szíves figyelmét, Dimitrov úr. Biztos lehet abban, hogy szavai változtatás nélkül jelennek meg újságunkban.

– Nagyon örülnék neki, de engedje meg, kérem, hogy kételkedjem benne.

A grófnak nem sikerült lepleznie indulatát. Gyors pillantást vetett Tanevra, majd ismét Dimitrovhoz fordult:

– Nem hallottuk egyszer sem honfitársait, Dimitrov úr... Egyébként a tárgyaláson is így volt, nem is kellene csodálkoznunk tehát; a pártfegyelem lehetetlenné teszi az egyéni véleményt.

Ragyogó mosolyának nyoma sem maradt, arcára váratlanul kicsinyes és mérges arckifejezés ült.

– Téved, Chafalitski úr! – felelte Dimitrov nyugodt hangon. – Megnyugtathatom önt, hogy ha tudnának németül, elvtársaim is olyan válaszokat adtak volna a tárgyaláson is, és adnának itt is, a mi kedves találkozásunk alkalmával, hogy nehezére esne lapjának közölni, annak ellenére, hogy önöknél, természetesen, nincs semmiféle pártfegyelem!

– Hagyja a vitát, gróf, mert alulmarad! – nevetett az angol újságíró fanyarul. – Emlékezzen rá, hogy a bíróságon éppen elegen megismerték Dimitrov úr éles nyelvét!

Chafalitski sértetten vont vállat.

– Ne csodálkozzon hát, Dimitrov úr, hogy a hatóság is így bánik vele Németországban – állapította meg. – Ha ezt a hangot használja...

– *C'est le ton qui fait la musique, Chafalitski úr!* – vetette oda Dimitrov mosolyogva.

Az újságírók már indulni készültek, de az angol hirtelen súgott valamit kollégájának, és a börtönigazgatóhoz fordult:

– Kérem önt, uram, hagyjon bennünket Dimitrov úrral magunkra! – Majd Dimitrovhoz fordult, és még udvariasabb hangon és tisztelet teljesen hozzátette: – Valami fontosat kell önnel közölnöm, de azt csak négyszemközt tehetem meg.

Amikor mindenki elhagyta a tágas dolgozószobát, a Reuter tudósítója kivette szájából pipáját, és így szólt:

– Dimitrov úr, megbíztak engem, megbízásom az egyik birodalmi minisztertől ered, hogy a következő javaslatot tegyem önnek. A német kormány kész szabadon bocsátani önt és haladéktalanul kiutasítani az országból, egy föltétel mellett: ha kötelezi magát arra, amikor külföldre vagy hazájába ér, hogy semmiféle propagandát nem folytat, sem szóban, sem írásban a Harmadik Birodalom vezetői ellen. Ha elfogadja ezt a javaslatot, huszonnégy órán belül elhagyhatja Németországot, természetesen társaival együtt.

Dimitrov hallgatott, megdöbbenve a hallottaktól. Szívét egy pillanatig fájdalmasan édes érzés töltötte el, élénken elképzelte magának, hogyan lép ki a börtön széles kapuján, és indul el gyorsan a városba. A tudósító szájából elhangzott csábító ígéretben oly sok bódító és szörnyű dolog volt, hogy lélegzete szinte elállt egy pillanatra. De kisvártatva határozottan felállt, és kabátját begombolva, szárazon felelte:

– Írásban kell-e kötelezném magam, vagy becsületszavam is elegendő?

És mielőtt bevárta volna a kissé megzavarodott újságíró válaszát, hozzátette:

– Adja át, kérem, azoknak, akik ide küldték, hogy ha háromhónapi kapcsolatunk alatt nem ismertek meg, ez rossz fényt vet intelligenciájukra... – Fürkészve nézett az angolra. – Megengedi, hogy végül én is föltegyek egy kérdést önnek? Mondja meg őszintén, feltételezte-e, hogy elfogadok egy ehhez hasonló indítványt?

Az újságíró kiállta tekintetét, a szája sarkába dugta kialudt pipáját.

– Ha ön nem válaszolt kérdésemre – mondta –, azt hiszem, nekem is jogom van ugyanerre.

Néhány pillanatig még némán néztek egymásra, majd az újságíró hűvösen bólintott, és kiment a szobából.

18

Mihelyt megállt a hadnagy előtt, Kluge megértette, hogy beszélgetésük nem lesz valami kellemes. Walter mérgesen és sértődötten nézett rá, mintha éppen most szidták volna meg alaptalanul. Sokáig hallgatott, miközben az öregember ott állt íróasztala előtt, és végül szokatlanul halk hangon szólalt meg:

– Nemegyszer figyelmeztettem magát, hogy szedje össze az eszét, és ne beszélgessen a gyújtogató Dimitrovval! Ugye?

Kluge lehajtotta a fejét.

– Feleljen, ugye figyelmeztettem?

– Igenis! – rebegte Kluge, a hadnagy furcsa hangjától ijedten, és különösen attól, hogy nem tudott róla, miféle hibát követett el.

– Ha így van, hát miért sündörög folyton körülötte, és időzik a cellájában?

– Egyáltalán nem időzök, hadnagy úr! – felelte Kluge. – Csak akkor megyek be, amikor szükséges.

– És azonnal kijön? – húzta fel szemöldökét gúnyosan a hadnagy.

– Természetesen.

– Nézzen a szemembe, Kluge!... Honnan tudta meg akkor ez a fickó, hogy a leveleit visszatartják?!

Kluge összerezzent, elképedve és megrémülve a váratlan kérdéstől.

– Fogalmam sincs, hadnagy úr – felelte csöndes hangon. – Semmit sem mondtam neki. Minden levelet, amit nekem adott, azon nyomban ide hoztam önnek.

Elhallgattak mind a ketten, de Kluge nem mert a hadnagyra nézni. Csak nem árulta el őt Dimitrov? Ostobaság, hogyan jutott ez eszébe? Bizonyára rájött, és tiltakozott. Ezek pedig azonnal őrá gondoltak... „Semmit sem tudnak, csupán találgatnak, és azt remélik, hogy rám tudnak ijeszteni. És most bizonyára kirúgnak... Mi lesz Renatával?"

Kluge határozottan az asztalhoz lépett.

– Higgye el, hadnagy úr, meg is esküdhetek rá, ha akarja... Semmit sem mondtam.

– Majd megvizsgáljuk a dolgot! – mozdult meg Walter ingerülten. – Most elmehet. Javasoltam, hogy küldjék más osztályra, holnap közlik magával, hogy hova.

És mikor látta, hogy a börtönőr megkönnyebbülten fellélegzik, hozzátette a düh újabb rohamában:

– Persze, nem ígérhetem meg, hogy ezzel megússza. Nem csodálnám... ha egy kissé kikérdeznék a Gestapónál!

Kluge útban hazafelé hiába gyötörte magát, hogy rájöjjön, mi történhetett. Hála istennek, hogy nem hallgatott Renata gyerekes kéréseire, és nem adta fel a táviratot, hanem másnap reggel bevitte az irodába!

Az igaz, hogy visszaadta Dimitrovnak a pénzt, de ezt csak ők ketten tudják, nem is szólva arról, hogy Kluge egyáltalában nem magyarázta meg, miért adja vissza a pénzt. Az ő szájából senki nem hallhatott arról, hogy Dimitrov leveleit visszatartják, és ezt Kluge tiszta és nyugodt lelkiismerettel állíthatja, bármilyen kegyetlen kínzásnak vetik is alá.

Megállt a járdán, eszébe jutott váratlanul a két fiatalember, akiket néhány nappal azelőtt a börtönbe hoztak. Alig álltak a lábukon, annyira megverték és agyonkínozták őket. Kluge megtudta, hogy a fiatalemberek felhívásokat terjesztettek Dimitrov kiszabadítása érdekében, és ezért három év szigorított fegyházbüntetésre ítélték őket.

Sóhajtott, és hirtelen elfogta a sötét félelem. Három év felhívásokért, amelyek azt követelték, engedjenek szabadon egy a legfelsőbb bíróság által fölmentett embert! Kluge ezt nem értette meg, és aggodalma egyre nőtt... „Renatának egy szót sem szólok!" – határozta el magát, de maga sem hitte, hogy megállja, igen jól tudta, hogy a leánya már a szobába lépésekor látni fogja rajta, hogy valami történt.

Amikor belépett kis lakásukba, és lehajolt az előszobában, hogy csizmáját levegye, a szobából leánya boldog kiáltása hallatszott:

– Apa, gyorsan! Nagyon fontos újságom van!

Kluge ott találta leányát térdén a nyitott térképpel. Arcát beragyogta az öröm és a mély lelki elégedettség. Általában ilyen volt az arckifejezése, amikor elolvasott egy könyvet, amelyben a jó győzedelmeskedett a rossz fölött.

– Apa, te bizonyára még nem tudod... A sürgöny megjelent egy svájci újságban.

Klugé az első szempillantásban nem értette, hogy milyen táviratról van szó, majd döbbenten meredt leányára.

– Ki mondta?

Renata nem vette észre apja tompa hangját, és amikor odaült melléje, meleg és sovány kezébe vette apja megdermedt kezét, és őszinte izgalommal mesélte el:

– Büszke vagyok rád, drága apám, nem is tudod, milyen büszke vagyok! – Türelmetlenül nyelt egyet, és folytatta: – Mint mindig, egy órakor meghallgattam a déli híreket. Bécset akartam fogni, de egyszer csak Zürich jött be. Ismertették a napi híreket, és szemelvényeket adtak a mai újságokból. Már-már arrább csavartam a gombot, amikor fülemet megütötte a következő szöveg: *„A Neue Züricher Zeitung* ma reggel közölt egy táviratot Georgi Dimitrovtól a bolgár miniszterelnökhöz..." Ugyanaz a távirat volt, a mienk... Ráismertem azonnal... Ó, apám, ha tudnád, mennyire megörültem! – Forrón megszorította apja kezét, majd maga elé révedve, csöndesen hozzáfűzte: – Valójában legalábbis annyira örültem, mint amennyire elszomorodtam. Most már bizonyára megengedik, hogy hazatérjen Bulgáriába, ez futott át az agyamon, és el fog utazni. Én különben sem találkozhattam vele sohasem, de ha tudom legalább, hogy itt van, és te mindennap bemehetsz hozzá... – Renata bűntudatosan elmosolyodott, és az örvendező élénkségtől kipirult az arca. – Tudom, hogy ez ostobaság,

megértem, és te bizonyára csodálkozol, hogy vélekedhetem így, ugye?

– Hogyan jutott oda a távirat, nem közölték? – kérdezte Kluge óvatosan, vigyázva, hogy el ne árulja a benne viharzó félelmet.

– Igen, a végén megmagyarázták, hogy a szöveget ravasz módon juttatták ki a börtönből. Amikor ezt meghallottam, a szívem majdnem kiugrott a helyéből. Szerettem volna felkiáltani: „Tudjátok-e, hogy ki vitte ki a táviratot? Az én apám! Először is megmutatta a lányának, majd azután lemásolta, és átadta Dimitrov hozzátartozóinak, mivel ez volt a legokosabb és legbiztonságosabb..."

Kluge elfordult, és lassan kihúzta kezét leánya meleg tenyeréből. Lelkében összekeveredett a meglepetés, zavar és a félelem, és nem mert Renata szemébe nézni... Leánya természetesen elhitte az ő ügyetlen hazugságát, és a legokosabb megoldásként fogadta el, és egyben a legnemesebb tettnek is! Ő maga sem tudta, hogyan titkolja el leánya előtt azon a hétfői napon, hogy nem adta fel a táviratot. Amikor hazaért, maga sem tudja, hogyan, leányának kigondolt történetet mondott el arról, hogy végül mégiscsak beadta a táviratot az irodába, de előbb leírta szövegét, és elküldte Dimitrov hozzátartozóinak, akikről tudta, hogy a Zöldfa szállodában laknak. Úgy vélte, hogy Renata megelégszik ezzel a megoldással, másrészt pedig hazugsága is ártatlanabb lesz. És valóban, leánya megkönnyebbülten fogadta szavait, sőt lelkesen is, és ez viszont őt nyugtatta meg.

Ami ma történt, az a legszörnyűbb és legváratla-

nabb dolog volt. A távirat valóban kijutott a börtönből, és megjelent egy külföldi lapban! Kluge nem tudta magának megmagyarázni, hogyan történt ez, de reszketett, amikor a hadnaggyal folytatott beszélgetésére gondolt, eszébe jutott gonosz-csöndes hangja és különösen homályos célzásai a Gestapóról! Csak most vált előtte világossá, mi volt az oka a hadnagy titkolt dühének, és voltaképpen mire gyanakodott. Lába megroggyant. Ha már Renata is tudja a hírt, bizonyára a börtönben is megtudták, és nyomban őrá gondoltak. De mivel nincs bizonyítékuk, amelynek alapján őt lelepleznék, bizonyára faggatni fogják, nyomoznak utána, és végül lehet, hogy a koncentrációs táborba küldik... Ha megússza azzal, hogy csupán elbocsátják, még hálát is adhat az Istennek!

– De hiszen te nem is örülsz, apa! Mi van veled? – rezzentette föl gondolataiból Renata őszintén szomorú hangja; Kluge a leánya felé fordította arcát.

– Örülök, Renata, már hogyne örülnék! – mondta bizonytalanul, sőt még mosolyogni is próbált.

A leány elgondolkozott, fejét félrehajtotta.

– Nem szabad arra gondolnod, hogy keveset tettél érte... Igaz, hogy ő többet megérdemelne, de az, amit te tettél, nem kevés.

Kluge elképedve nézett leányára. S mintha csak most fogná fel teljes egészében, mit gondol róla a leánya, és milyen nem létező tulajdonságokkal ruházza föl. Forró szégyen öntötte el, szeretett volna elsüllyedni a föld alá. Micsoda ártatlan és tiszta lélek rejlett ebben a vézna és félholt testben! Miféle angyal él itt mellette, és ő szinte nem is gyanította ezt soha!...

Ó, ha Renata el tudná képzelni mindazt a szörnyűséget, amely megdermeszti testét-lelkét, hacsak leánya egy pillanatra is feltételezné róla, hogy becsapta, és semmiféle szolgálatot nem tett a távirat kijuttatásával kapcsolatban! Kluge már-már belevágott, hogy mindent elmondjon neki, de mihelyt rápillantott leánya nagy és tiszta szemére, amelyet valami szokatlan, más emberek szemében sohasem látott fény ragyogott be, gyorsan lemondott szándékáról. Sohasem teheti meg – ez szentségtörés volna – minden hazugságnál súlyosabb, amellyel eddig neki örömöt szerzett.

Vacsora közben szinte alig beszélgettek. Kluge észrevette, hogy Renata különösen sokat töpreng, és elmerül gondolataiban, sőt egy időben még az a gondolat is nyugtalanította, hogy talán akaratlanul elárulta magát, és leánya rájött hamis hősiességére. Amikor lefeküdtek, és Renata szokásától eltérően nem akart olvasni vagy rádiót hallgatni, hanem megkérte, hogy oltsa el a lámpát, Kluge még jobban elcsodálkozott, és szívét nyugtalanság töltötte el. Ez szinte sohasem történt még meg. Még furcsább volt az, hogy éppen ma viselkedik így, egy számára ennyire örvendetes napon. Kluge újra megrémült, hogy talán elárulta magát, és csalódást okozott leányának. És amikor már azt hitte, hogy Renata alszik, érezte, hogy leánya megfogja a kezét, és hallotta, amint a szomszéd ágyban egészen csöndesen megfordul.

– Alszol, apám? – kérdezte, hangja egészen éber volt. – Meg akarok neked valamit mondani, ami már régen kínoz engem.

– Mondd meg, Renata! – szorította Kluge magához leánya vékony és meleg kezét.

– Hibás vagyok, apám, hibát követtem el ellened... Sokszor, különösen amióta Dimitrovra felügyelsz, kérdeztem magamtól, vajon a te munkád jó-e, és nem voltam benne biztos... Sőt, nem akarom eltitkolni, gyakrabban mondtam magamnak, hogy nem jó munkát végzel, és nem értettem, hogyan vállalhattad...

– Hiszen tudod, hogy miattad léptem állami szolgálatba, Renata – szakította félbe az apja keserűen.

– Igen, tudom, ezért is mondtam, hogy hibás vagyok... Nincs jogom arra, hogy téged elítéljelek és rád haragudjak, és mégis, amikor azt képzeltem, hogy mindennap bezárod a rabokat cellájukba, ott hagyod őket bezárva, te pedig szabadon jársz-kelsz a városban... akkor nehéz volt a lelkem... elsötétült a világ a szemem előtt... Nem tudtam, vajon elég jó vagy-e hozzájuk, vajon nem sérted-e meg valami szóval, vagy nem hagyod-e válasz nélkül a kérdéseiket... Sokat gondolkoztam ezen, bocsáss meg nekem, drága apám!

Kluge érezte, hogy torka összeszorul és a szemébe könnyek tódulnak. Nem tudta, mit válaszoljon, de Renata, mintha nem is várna választ. Gyorsan lélegzetet vett, és még közelebb húzódott apjához. Megszorította kezét, és arcát apja kezébe rejtette.

– Most már tudom, hogy fölöslegesen rettegtem... Ma megértettem, miközben a rádiót hallgattam. Ezért vagyok ilyen boldog, ez életem legszebb napja, és te vagy a legcsodálatosabb apa! Nagyon szeretlek, és kérlek, bocsásd meg, hogy ilyen szörnyű dolgokat tételeztem föl rólad...

Rászorította apja kezére forró ajkát. Kluge riadtan elrántotta kezét, és ügyetlenül megsimogatta leánya haját.

– Nem haragszom rád... aludj!... És ne gondolj többé erre! – mondta elfúló hangon.

Renata később elcsöndesedett, és nemsokára Kluge hallotta csöndes, egyenletes lélegzését. Akkor hanyatt fordult, és száraz, tágra nyílt szemmel meredt bele a sötét éjszakába. Tudta, hogy nehéz és bizonytalansággal teli napok várnak rá, de nem akart rájuk gondolni – úgy tetszett neki, hogy bűn volna ezen a csodálatos, szent éjszakán.

19

A táviratot valóban közölte a nagy svájci lap, és csupán néhány ember tudta, hogyan történt a dolog.

A visszhang rendkívül nagy volt.

A bolgár kormány a baloldali lapok nyomása alatt nem tudta, mitévő legyen, és a tömegek követeléseivel is szembe kellett néznie; bár Dimitrov kérését a kormány hivatalosan nem kapta meg, mégis választ kellett rá adnia... Hatalmas tüntetések voltak Európa nagy városaiban. Az emberáradat elöntötte az utcákat, többnyire a német követségek épületéhez vonult, ott órák hosszat ütemesen kiáltozott, és tiltakozott azok ellen a körülmények ellen, amelyek között Dimitrov és két társa élt a börtönben. A bolgárok szabadlábra helyezésére és kiutasítására irányuló diplomáciai erő-

feszítések szintén erősödtek, Németországban pedig a Gallagher vezetése alatt álló bizottság mind nagyobb tevékenységet fejtett ki, kérésekkel, követelésekkel és a legkülönfélébb javaslatokkal ostromolta éjjel-nappal a hatóságokat.

Mindez kérlelhetetlen gyorsasággal és elháríthatatlanul jutott el Diels tudatáig. Még aznap értesült a táviratról, másnap reggel pedig még két keserű pirulát is le kellett nyelnie.

Legelőször is helyettese, Hebbe, jelentésében nyílt kárörömmel tért ki a nagy melléfogásra, és elővette az irattartóból a zürichi újság egy példányát, amelyben a távirat és a szerkesztőség megjegyzése gondosan meg volt jelölve piros ceruzával. Az utóbbi időben Diels egyre nyivánvalóbb bizonyítékait fedezte föl annak, hogy Hebbe mennyire gyűlöli őt. Tudta, hogy nemrégiben maga adott erre nyomós okot. Amikor felhozta Lipcséből Dimitrov leveleit, megmutatta Hebbének a Musanovhoz intézett távirat másolatát is, és megkérdezte a véleményét róla. Hebbét szemmel láthatólag érdekelte a dolog, hosszú nyakát előrenyújtva olvasta el a távirat szövegét, és kisvártatva megjegyezte:

– Rendkívül furcsa kérés, miniszteri tanácsos úr! De persze, ettől az embertől minden kitelik!

– Igaz, ön jobban ismeri őt! – vetette oda Diels ironikusan. – Hiszen ön itta meg a feketelevest miatta a per idején!

Hebbe sértődötten húzta fel a szemöldökét. Novemberben őt bízták meg azzal, hogy a lipcsei bíróság előtt nagy politikai előadást tartson, amelyre húsz na-

pon keresztül készült. Amikor munkáját befejezte, színtelen, elálló füle még áttetszőbb lett. Diels akkori értesülései szerint és a jegyzőkönyvek alapján megállapította, hogy Hebbe sikere még csak szerénynek sem volt mondható; Dimitrovnak nyilvánvalóan nem esett nehezére megcáfolni Hebbe ködös és alaptalan argumentumait.

– Volt lehetőségem arra, hogy megismerkedjem az ön előadásával – magyarázta meg Diels. – Meg kell önnek mondanom, hogy egyáltalán nem voltam elragadtatva tőle. Az ilyen fegyverekkel valósággal megkönnyítettük Dimitrov helyzetét.

Hebbe sovány arcán vörös foltok támadtak, néhányszor kinyitotta a száját, mintha levegő után kapkodna.

Ugyanaznap délután Hebbe még egyszer Diels dolgozószobájába ment. Az utca felől dobpergés, dalfoszlányok és a menetelő emberek lépései hallatszottak. Mindketten az ablakhoz léptek és kinéztek. Éppen az ő épületükkel szemben haladt el a fiatal SS-ek zárt oszlopa, zászlóval és náci jelvényekkel. Az emberek megálltak a járdán, és hitleri köszöntésre emelték kezüket. Két esőkabátos férfi azonban – a szájukban pipa, bizonyára külföldiek – nem tartotta szükségesnek, hogy kihúzza kezét a zsebéből. Az oszlop vezetője melléjük lépett, valamit mondott nekik, a körülöttük álló emberekre mutatva. A férfiak fejüket csóválták. Akkor az SS-vezető jelt adott legényeinek, és egy csoport megtermett fickó rátámadt a makacs külföldiekre. Legelőször erőszakkal kirángatták kezüket zsebükből, és üdvözlésre emelték, majd nyugodtan és

nagy szakértelemmel összeverték az esőkabátos férfiakat.

– Derék legények! – kiáltott fel Hebbe lelkesen.

Diels megfordult és íróasztalához lépett.

– Nem látom be, mi hasznunk van ebből! – jegyezte meg.

Amikor valamivel később váratlanul helyettesére nézett, annak mélyen ülő kékesszürke szemében olyan végtelen gyűlöletet és bosszúvágyat pillantott meg, hogy önkéntelenül is összerezzent. Ugyanez a kifejezés ült Hebbe arcán tíz hónappal azelőtt is, azon a napon, amikor Göring bejelentette Diels kinevezését. Hebbe leplezetlen irigységéből, amelyet akkor tekintetéből olvasott, Diels megértette, hogy Göring – híres és kissé perverz szadizmusához híven – nyilvánvalóan nem tartotta szükségesnek, hogy saját pártjában munkatársait merész döntéséről előzetesen tájékoztassa, és Hebbe azóta is képtelen volt a halálos sértést eltitkolni.

És most Hebbe ott állt az íróasztal előtt, szabályosan összevágta a bokáját, kezét kinyújtotta az újsággal; Diels megértette, hogy ha a káröröm mértékét zenei hanggal lehetne jelezni, akkor a dolgozószoba zengene a fülsiketítő muzsikától.

A második keserű pirulát Goebbelstől kapta. Telefonon jelentkezett, és megkérdezte udvarias, de hűvös hangon, miféle magas állami elképzelések érdekében tartották vissza a táviratot, amelyben a birodalomra semmi sértő vagy veszélyes nem volt. Ugyancsak megkérdezte, Diels szerint mi kellemetlenebb és előnytelenebb – a hasonló távirat elküldése rendeltetési he-

lyére vagy közlése a svájci sajtóban, a megfelelő leleplező megjegyzések kíséretében. Diels hebegett valamit a kapott utasításokról arra vonatkozólag, hogy Dimitrov levelezését ellenőrizzék, és kissé sietve biztosította a propagandaminisztert arról, hogy maga sem tudja, hogyan juthatott ki a távirat a börtönből, és ki írta a kísérő szöveget. Goebbels néhány pillanatig hallgatott, majd szárazon megjegyezte:

– Ezt nem tudom, ez önre tartozik. Figyelmeztetni szeretném azonban: könnyen lehetséges az is, hogy ez csak a kezdet. Bizonyára hamarosan megjelenik az interjú is, ha ugyan ezúttal nem lesz erélyesebb és óvatosabb.

Semmi többet nem mondott, és bár Diels tudta, hogy Goebbels mire céloz, aggodalma és zavara egyre nőtt. Várta a következő telefonhívást Göringtől, készen arra, hogy sokkal súlyosabb és sértőbb vádakat halljon. A Gömböc azonban hallgatott. Elmúlt egy nap, majd a második is, de Göring csak nem jelentkezett. Akkor Diels összeszedte bátorságát, és elhatározta, hogy Goebbels tanácsát követi. Legelőször is utasította a lipcsei börtönt, hogy jelentősen szigorítsák meg a Dimitrovval kapcsolatos rendszabályokat. Majd elrendelte, hogy hívják be a két újságírót, és látni akarta előzetesen a börtönben készült interjú szövegét.

Mindjárt másnap Hebbe jelentette neki, hogy az angol újságíró megtagadta az interjú szövegének bemutatását, sőt azzal fenyegetőzött, hogy panaszt tesz. Ugyanaznap este Neurath telefonált, és aggódva közölte Dielsszel, hogy az angol sajtóattasé Gallagher

amerikai ügyvéddel együtt tiltakozott, amiért a Gestapo beleavatkozik a tudósítók munkájába. Így azután, mivel a tudósítók Lipcsébe küldését Neurath tervezte és rendezte, kötelességének érezte, hogy ezt az akciót mindvégig pártfogolja, és kérte Diels együttműködését. Az alkalmat felhasználva Neurath megismételte korábbi kérését, hogy Göringnél járjon közben a bolgárok helyzetének rendezése érdekében. Diels megígérte, hogy mindent megtesz, ami tőle telik, és csak miután letette a kagylót, jutott eszébe, hogy beszélgetésüket – mint minden más beszélgetést is – bizonyára lehallgatták, hiszen a régi rendszer volt minisztereiben és beosztottjaiban egyáltalán nem bíztak.

Göring csak másnap jelentkezett. Vidám és jóindulatú volt, megemlítette, hogy vidéken vadászott, és közölte Dielsszel, hogy Gallaghert ki kell utasítani Németországból, mint olyan idegent, aki visszaélt a birodalom vendégszeretetével. Diels – Göring váratlan jóindulatától megkönnyebbülve és megnyugodva – azonnal megígérte, hogy az ügyet elintézi; nem volt bátorsága ahhoz, hogy főnökének továbbítsa Neurath kérését. Ehelyett megparancsolta a berlini rendőrfőnöknek, adjon ki utasítást, amelynek értelmében Leo Gallagher amerikai állampolgárnak huszonnégy órán belül el kell hagynia Németországot *persona non grata*-ként.

Másnap két óra tájban Martha telefonált, és azonnali találkozót kért. Este az amerikai nagykövetségen fogadás lesz, amelyre Dielst is meghívták. Megkérdezte Marthától, nem beszélhetnének-e egymással ak-

kor, de a leány ragaszkodott ahhoz, hogy még az előtt találkozzanak; Diels megígérte, hogy négy órakor elmegy Martháért a központi jégpályához.

Mielőtt elindult volna Treptowba, Göring titkára jelentkezett, és közölte, hogy a főnök arra kéri Dielst, feltétlenül jelenjen meg este hétkor az állami operaházban, Göring páholyában.

Diels letette a kagylót; behunyta a szemét. Igazságtalanul elnyomottnak, sőt falhoz szorítottnak érezte magát. Szeretett volna beülni a kocsijába, és elindulni, amerre a szeme lát, anélkül, hogy valakinek is szólna, és tudná, hova megy, hol fog megállni. Sejtette, miért keresi őt Martha, előre tudta a Göringgel való beszélgetés témáját is; a kérlelhetetlenül világos elképzelésektől fölkeveredett a gyomra, és egyre nagyobb vágyat érzett a menekülésre... Mennyivel jobb volna, ha legyinthetne mindenre, és utazhatna Hannoverbe. Csöndesen belépne az ebédlőbe. Anyja meg apja felnézne a könyvből, és szinte egyszerre venné le szemüvegét. Majd az anyja felugrana a régi hintaszékből, és boldogan futna oda hozzá. Megvárná, amíg leülnek a nagy, kerek asztalhoz, és amikor az apja ingerült hangon megkérdezné, mi újság a munkájával, csöndesen és egyszerűen azt felelné: „Otthagytam az állásomat, visszajövök ide, hozzátok, és egyszerű ügyvédként fogok dolgozni, vagy belépek valamilyen céghez..." Tudta, milyen elégedettek volnának mindketten. Apja lemenne a pincébe, és hozna egy üveg bort, amely Wolf születésének évében termett, vagyis még akkor, amikor Németországban még senki sem sejthette, hogy egyszer valamikor egy mániákus őr-

vezető veszi át a hatalmat, és az ő fia... Nem fejezné be ezt a mondatot, de Diels tudná a folytatását...

Ránézett az órájára. Még negyed órája volt hátra. Boldognak érezte magát ettől, mint hideg téli reggeleken, amikor tíz perccel hamarabb ébredt, mint kellett volna, és még egy keveset heverhetett a vastag pehelypaplan alatt. Emlékezett második emeleti kis szobájára, ágyára és a szekrényre, amely mind úgy állt most is, mint huszonöt évvel ezelőtt, és ettől ingerült lett. Nem tudta elképzelni, hogy még visszatérhet abba a kis szobába, abba a csöndes és néptelen utcába, és lemondhat luxuslakásáról, a kávéházakról és fogadásokról... Vajon mindezt föl kell-e áldoznia, és vissza kell-e térnie a száműzetésbe, önként elmennie az elhagyott vidéki városba? És Martha? Meg azok a lehetőségek, amelyek a leány által kínálkoznak számára, ha kidobják a hajóról?

Diels felállt, és elgondolkozva megigazította nyakkendőjét. Tompa fájdalmat és szomorúságot érzett, vágyódott szülei, az otthona, gyermekkora után, de ugyanakkor egyre élesebben és világosabban látta, hogy a múltba visszavezető út mindörökre bezárult előtte, és az élet hatalmas szerencsejátéka itt dől el számára.

Martha már várt rá frissen és kipirultan az öltözők előtt, azonnal beült a fűtött kocsiba, korcsolyáját a hátsó ülésre dobta.

Diels megkérdezte, mennyi ideje van, nem akar-e valahova elmenni, vagy inkább hajtsanak ki a város környékére. Gyorsan közölte Marthával, hogy hétkor fontos és halaszthatatlan hivatalos találkozása van,

ami után azonban rögtön elmegy hozzájuk a fogadásra.

Martha hirtelen támadt bizalmatlansággal nézett rá.

– Vigyázzon, mert ma este nagyon komoly konkurrenciája van!

– Nem kételkedem benne – felelte a férfi. – Napról napra vonzóbb! Egyébként sem haragudhatnék meg senkire sem, hiszen továbbra is utálatosan viselkedem!

A leány elmosolyodott, de látszott, hogy másra gondol.

– Igen, látom, hogy nem haragszik senkire sem! Éppen ezért kellett nekem telefonálnom... Ugye, hallotta, hogy Gallaghert kiutasították Németországból?

„Most mindaz bekövetkezik, amit előre láttam!" – gondolta magában a férfi, és sóhajtva felelte:

– Igen, hallottam; *persona non grata!*

Martha elhallgatott, majd hevesen megragadta Diels kezét.

– Nem tehetne valamit, Wolf? Talán azon a találkozáson, ahova ma este elmegy? Göring is ott lesz, ugye?

Diels alig észrevehetően összerezzent, de nem válaszolt. Maga elé meredt az útra, és a motor ütemes zaja lekötötte figyelmét. Néhány nappal azelőtt havazott, majd hidegre fordult az idő, és az úton itt is, ott is jég keletkezett.

Egy ideig némán ültek egymás mellett, majd Diels megmozdult, és így szólt:

– Az az érzésem, hogy ezt a parancsot éppen maga Göring adta ki.

– De miért? – szakította félbe Martha. – Vajon Gal-

lagher annyira veszélyes? Hiszen ismeri! Egyetlen bűne, hogy Dimitrov megmentéséért küzd!

– Ez egyáltalán nem kevés! – jegyezte meg Diels csöndesen. – Nem mondta meg nekem, hogy tegyünk-e egy sétakocsizást Berlin körül, vagy azonnal vissza kell-e mennünk?

A leány hirtelen elhúzódott tőle; Diels érezte, hogy meg van sértve.

– Van elég időm, inkább ön vigyázzon, hogy el ne késsen.

Diels a leány felé fordult, megérintette a kezét, amelyre az autó műszerfalának zöld lámpája rezedaszínű fényt vetett.

– Ne legyen rossz hozzám, Martha. Kérem. Anélkül is nehéz nekem az utóbbi időben.

A leány hátradőlt, mereven nézett maga elé.

– Képtelen vagyok megérteni önt. Nehéz önnek, gondjai vannak, és kellemetlenségekkel küzd, de eszébe sem jut, hogy megkeressen. Ilyen kevésre tart engem, vagy valami más akadályozza?

– Egyszer már megmondtam magának: mi, németek, nem szoktuk meg, hogy megosszuk gondjainkat szeretteinkkel.

– Kényelmes álláspont, különösen akkor, ha az ember lelkiismerete nem elég tiszta.

Diels elnémult, megdöbbentette a leány szokatlanul éles hangja.

– Ez igazságtalan megjegyzés volt – felelte végül, és hangjában keserűség bujkált.

– Bocsásson meg, ha megbántottam, de az ön országában egyre jobban elrémít az emberek nagy szá-

ma, akik egy és ugyanazon dologról homlokegyenest ellenkező módon beszélnek, attól függően, hogy ki hallgatja őket.

– Mindez sokkal bonyolultabb, mint elképzeli, Martha. Majd egyszer megmagyarázom a dolgot.

– Ha ugyan addigra nem lesz belőlünk is... *personae non gratae*... Azt hiszem, így mondják a többes számot, ha nem tévedek.

Diels megállította a kocsit, kikapcsolta a motort, és a leányhoz fordult.

– Ez sohasem történhet meg, elhiheti nekem! Legalábbis addig, amíg én töltöm be ezt az állást!

– Majdnem ugyanezt mondta egyszer Dimitrovról, a Lipcséből érkező legutóbbi hírek szerint pedig a börtönszabályokat megszigorították, sem a látogatókat, sem az újságokat nem engedélyezik neki, és egyáltalában senki sem tudja, milyen sors vár rá.

Diels összerezzent, kellemetlenül érintette, hogy a leány Dimitrovra terelte a szót. Az jutott eszébe, hogy Martha valójában csak Gallagher miatt akart vele találkozni, és soha ilyen hidegen és hivatalos hangnemben nem beszélt vele. Megkínálta cigarettával, de Martha visszautasította. Diels rágyújtott, és szomjasan szívta le tüdejébe a füstöt. Rádöbbent, hogy a leány hűvös magatartása nemcsak hiúságát és önérzetét bántotta, és nem csupán érdekeit sértette, amelyek távolabbi „amerikai" terveire vonatkoztak. A leány ridegsége férfiönérzetében bántotta meg, és megsebezte azt a kettőjük között létrejött meleg barátságot, amelynek hiányát most olyan fájóan érezte.

Átfogta a leány vállát, és gyengéden magához húzta.

– Mennyire örültem, amikor felhívott! Azt reméltem, hogy legalább egy órára kiszabadulok az ülések, értekezések és utasítások szörnyűségei közül.

A leány néhány pillanatig nem mozdult, majd a férfira emelte szemét, egészen közelről nézte.

– Szakítson ezekkel az emberekkel, Wolf! Nem látja, hova vezetnek a dolgok? Lehetetlen, hogy valaki tiszta maradjon, különösen akkor, ha olyan állásban van, mint maga!

– Könnyű tanácsot adni – felelte a férfi tompa hangon. – Sokkal nehezebb elfogadni!

– Miért? Maga becsületes ember, mindent olyannak lát, amilyen – már csak egy lépésre volna szüksége... Ha Németország minden becsületes embere csak egy kissé bátrabb volna...

– Csodálatos vérfürdő lenne, és utána még nagyobb csönd támadna!

A válasz után azonnal elhallgatott. Sohasem árulta el ennyire a véleményét, sohasem volt ennyire bizalmas a leányhoz. Egy pillanatra elragadta őt a szép, édes ábránd, hogy követi a leány tanácsát, semmivel sem törődve, de gyorsan elűzte szívéből ezeket az ellágyuló és veszélyes, csábító gondolatokat. Megbízhat-e Martha támaszában, megígérheti-e a leány neki hatalmas hazájának segítségét és támogatását?

Kezébe fogta a leány arcát, és gyöngéden megcsókolta.

– Mindaz, amit mond, Martha, nagyon szép, túlságosan is szép ahhoz, hogy meg lehessen valósítani! Abban a pillanatban, amikor magára hallgatok, már nem leszek az élők között.

A leány hallgatott.

– Más volna, ha az ember számíthatna valakire, ha támogatásában bízhatna, és remélhetné sérthetetlenségét...

– Dimitrov mire számíthatott? – szakította félbe a leány, és hátrább húzódott.

Diels rögtön megértette, hogy Martha aligha nyújthatna neki bármiféle reményt is, és hogy a leány egyszerűen a fellegek között jár, Dimitrov példáján fellelkesülve. Ránézett, hirtelen kiábrándulás fogta el, és látta, hogy Martha reszket.

– Talán fázik?

– Igen, kissé... Nem járhatnánk egy keveset?

Kiszálltak és elindultak a folyóparton. Megálltak a Berlint minden oldalról körülvevő tavak egyikénél. Már alkonyodott, és a környék elmerült a szürkéskék homályban. A tó szélén tompán ragyogott a vékony jégréteg, de beljebb a víz feketén és mozdulatlanul sötétlett. A szemközti parton alig-alig látszottak a fenyveserdők halványzöld sávjai – távoliak és szinte testetlenek voltak, mintha minden pillanatban összeolvadhatnának a homállyal. Csönd volt, elhagyatott és elvadult volt a táj, de ha valaki figyelmesebben körülnézett, fölfedezte, hogy mindenütt kitűnően gondozott kertek bújnak meg a vadon mélyén, egyforma farakások a gyantás hasábokból ácsolt kis kikötőknél, az emberek láthatatlan, okos jelenlétéről tanúskodva, szorgalmas munkájuknak nyoma ezen a most elhagyatott helyen.

Diels mindezt látta, és érezte az ismerős, szinte fájón kedves illatot, a víznek és a nedves borókafenyők

ágainak szagát; érezte, hogy része ennek a kegyetlen és komor természetnek, az alacsony égnek, a hallgatag és mozdulatlan erdőknek. És szinte észre sem vette, emlékezett; beszélt a leánynak gyermekkoráról, szülőföldjéről, hazájáról, amely nélkül nem bírja elképzelni jövőbeli életét. Elbűvölően beszélt, őszintén hitt abban, amit mondott, és maga is igaznak tartotta minden szavát. Bizonyára Martha is így fogadta vallomását, mert akaratlanul is karon fogta, hozzásimult, és úgy hallgatta a férfi meleg hangját.

Együtt lépkedtek a sötét víz partján; a sötétség gyorsan elborította őket. Volt valami meghitt és barátságos abban, hogy a homály mindent beborított körülöttük, és ők teljesen magukra maradtak. Martha egyre szorosabban simult a férfihoz, és az érezte a kabáton keresztül nyúlánk, rugalmas testének minden mozdulatát. Céltalanul kóboroltak, egy pillanatig elfelejtkeztek előző beszélgetésükről, mintha titokzatosan megigézte és kibékítette volna őket a csönd és az est sötétje. Időről időre megálltak – többnyire a leány adott jelt erre –, és forrón, szenvedélyesen, de ugyanakkor nyugtalanul csókolták egymást, mintha nem mernének teljesen feloldódni ebben az érzésben. Diels hamarosan meggyőződött arról, hogy mindennek ellenére Martha még most is szereti, és bizonyára éppen azért álmodozik arról, hogy őt bátornak, becsületesnek, rettenthetetlennek lássa, de bizonyára olyannak is elfogadná, amilyennek ezen az estén megmutatkozott előtte, mindennapi emberi gyöngeségeivel és hibáival együtt. Megkérdezte önmagától, hogyan viselkedne vajon a leány, ha ismerné legutóbbi tetteit,

ha belelátna lelke mélyére. Érezte a nyomasztó elégedetlenséget, de gyorsan elűzte magától a gondolatokat. Martha hirtelen megállt, és csöndes, mély hangon így szólt:

– Megőrültünk... Elkésel! Hány óra van?

A férfi magához vonta, és elborította arcát csókjaival.

– Nem számít, semmi sem számít... Csak az, hogy együtt vagyunk!

Érezte, milyen boldoggá teszik a leányt ezek a szavak, és ez a gondolat az ő szívébe is örömöt lopott. Végül mégis a leány tért először magához. Amikor látták, hogy indulniuk kell, Martha a férfi melléhez simult, mélyen a szemébe nézett, és szokatlan gyengédséggel hangjában, mégis parancsolóan és odaadóan mondta:

– Azt akarom, hogy ma éjjel a fogadás után újra együtt legyünk... De egyedül és sokáig... egész éjjel... Te is akarod?

– Én is! – felelte a férfi.

Útban vissza Berlinbe Martha a férfihoz simult, fejét a vállára hajtotta, elcsendesült és magába mélyedt. Időről időre Diels felé fordult és rámosolygott. Lehunyta a szemét, és alig észrevehetően kissé fölemelte arcát, mintha gondolatban megcsókolná.

A követség előtt váltak el, és Diels megígérte, hogy mihelyt véget ér a tárgyalás, elmegy a fogadásra. Azután sóhajtott egyet, és az opera épületéhez hajtott.

20

És íme, már régen véget ért az előadás, és befejeződött a beszélgetés a miniszterelnök páholyában, és Diels csak ült dolgozószobájában, kigombolt kabátban, nyakán felejtve sálját is.

Csak ivott, és a konyakosüveg ott állt még a kis asztalon előtte, sokat cigarettázott, a szoba megtelt a kékes füst mozdulatlan ködével. Most már semmit sem csinált, csak felhúzta szemöldökét, és belebámult a szoba homályos sarkába... Ha a Gömböc legalább megkíméli őt Wagner zenéjének dagályos magyarázatától és attól, hogyan hat ez a muzsika a német lélekre! Diels gonoszul és mérgesen mosolygott Göring erőlködésein, aki iparkodott választékosan és szellemesen kifejezni magát, nyilvánvalóan Goebbelset utánozta.

Valójában hivatalos beszélgetésük összekeveredett az opera analízisével és az énekesek méltatásával. Minden az első felvonás alatt lezajlott, bár Göring már a nyitány alatt odahajolt hozzá, és haragosan súgta neki:

– Az a távirat, amit ön oly könnyelműen kiengedett a börtönből, minden tervünket megzavarta!

Később, amikor a felvonás befejeződött, és az előcsarnokba mentek, Göring leült a kerek asztalhoz, amely rogyadozott az elképzelhető legfinomabb falatoktól, és megjegyezte, az ínyencségeket falánkan nézegetve:

– Ma a minisztertanácson erősen sarokba szorítot-

tak. Meg kellett magyaráznom, miért támadják meg külföldön követségeinket, és miért tüntetnek ellenünk, miért küldenek annyi tiltakozó táviratot és jegyzéket. És tudja-e, mi volt a legforróbb vágyam abban a pillanatban? Hogy bár ott volna a szemem előtt, igen, igen, ön, személyesen, az ön jámbor szociáldemokrata ábrázatával, hogy önt... Kérem, adja ide azt a citromot! – és rámutatott kövér, fehér kezével az asztal szélére.

Diels érezte, hogy fejébe tódul a vér. Azt gondolta magában, hogy sarkon kellene fordulnia, és rögtön otthagynia az operát, de ahelyett fogta a citromos tányérkát, és átnyújtotta Göringnek, majd szárazon megjegyezte:

– Ha nincs velem megelégedve, kérem, mentsen fel állásomból, miniszterelnök úr!

Göring szeme megvillant, és úgy tetszett, mintha fogát vicsorítaná.

– Nem, barátocskám, ez nem sikerül magának! Könnyű volna meglépni, amikor forró a helyzet! Egyébként nem is nyerne vele semmit sem, Diels. Amikor valaki túlságosan sokat tud, okosabb, ha részt vesz a játszmában, amíg be nem fejeződik.

Sokáig hallgattak, majd Diels megkérdezte összeszoruló torokkal, hogy vajon a minisztertanács hozott-e valamilyen határozatot.

Göring nagyot harapott a lazacos szendvicsből, és, miközben megtörölte száját a nagy fehér asztalkendővel, megjegyezte:

– A legközelebbi napokban Dimitrovot Berlinbe kell szállítani.

– A Moabitba? – kérdezte Diels.

– Miért a Moabitba? Önökhöz, a Gestapo börtönébe, hogy közvetlen és állandó ellenőrzés alatt tarthassák. Egyébként ennek aligha van gyakorlati jelentősége.

Diels egyre növekvő zavarral nézte Göringet.

– És milyen... célból történik a fogoly átszállítása, miniszterelnök úr?

– Ugyanabból a célból, amelyről már dolgozószobámban beszélgettünk! – felelte Göring, és szigorúan, sokáig fürkészte Diels arcát. – Kíváncsi vagyok, szeretném látni, hogyan viselkedik most, amikor útnak indul! Mindenki nagyon bátor, amikor tudja, hogy semmi sem történhet vele. – Félredobta az asztalkendőt, és néhány lépést tett az asztal körül. – Mint az a két angol, aki nem volt hajlandó üdvözlésre emelni a kezét. Mielőtt megkapták volna a megérdemelt büntetésüket, nagyon harciasan és szemtelenül viselkedtek, de azután még csak hivatalosan sem tiltakoztak.

Göring megállt Diels előtt, arcán ravaszkás mosoly suhant át.

– Egyébként ez az ön szeme láttára történt. Sőt, ön különös megjegyzést is tett azzal kapcsolatban... Ugye?

Diels érezte, hogy elsápad; megdöbbent Hebbe aljasságától.

– Tudom, hogy ki közölte ezt önnel. El tudom képzelni azt is, hogyan forgatta ki szavaimat.

Göring nem felelt. Diels felbátorodva folytatta:

– Valóban úgy vélem, hogy az ilyen tetteknek semmi hasznuk nincs.

– Valóban? – kérdezte leplezetlen iróniával Göring. – Érdekes, mióta vélekedik így? Talán azóta, hogy olyan gyakran látogat el az amerikai nagykövetségre, és a követ leányával barátkozik, vagy azóta, hogy Neurath báróval tart titokban kapcsolatot? Csak ne gondolja, hogy nem tudok Neurath önnél tett látogatásáról és arról a zseniális elgondolásról, hogy külföldi újságírókat küldjön Lipcsébe! Ön úgy kapott ez után az ötlet után, mint a fuldokló egy szalmaszál után! Csak egyet nem látott előre, azt, hogy éppen az interjú idején juthat ki a távirat a börtönből... Általában, Diels, a kettős játék nem jár sohasem sikerrel, és ezt önnek jobban kellene tudnia!

Diels megrettenve hallgatta főnökét; rájött, hogy a dolgok kicsúsztak a keze közül, és hogy életében először sorsdöntő hibát követett el.

– Mégiscsak fölvetem önnek, miniszterelnök úr, a fölmentésem kérdését! – bökte ki végül.

– Ugyan, ostobaság! – szakította félbe Göring gorombán. – Ez lehetetlen. Illetve, csak úgy történhet meg, ha kiváló dolgozószobája helyett, az Albrechtstrassén, a Moabit magánzárkáját választaná. Ahelyett, hogy most a sértett önérzetével foglalkozik, inkább próbáljon valami okos dolgot kigondolni, hogy a helyzetén javítson! Azt hiszem, még nincs minden veszve az ön számára!

S miközben kövérkés ujjaival egy narancsot hámozott, az eljegesedett országutakról beszélt, a párthoz hű fiatal sofőrökről, a hasonló adottságok és tényezők okos felhasználásának lehetőségeiről. Semmi határozottat nem mondott, nem kért és nem parancsolt, de

beesett szemének tiltakozó tekintetében, a rövid, sokatmondó beszédszünetekben és nyugtalan hangjában Diels fölfedezte az egyértelmű célzásokat rejtett és forró vágyaira.

– A bolgár kormány ma hivatalosan közölte, hogy nem tekinti Dimitrovot és a másik két bolgárt állampolgárának – fejezte be Göring a beszélgetést. – Így a foglyok a jelen pillanatban egy országnak sem állampolgárai, és erről nem szabad elfelejtkeznünk... Tehát ön előtt egy utolsó, de ugyanakkor rendkívül szerencsés lehetőség áll, Diels! Nem szeretném, ha félreértene, de az utóbbi időben a minisztériumban újra szóba hozták a maga beosztását, mégpedig eléggé élesen.

A páholy nyitott ajtaján keresztül behallatszott a hangszerek hangolása. Diels engedélyt kért a távozásra, és tartózkodóan meghajolt. Göring nem tartóztatta. Páholya felé indulva, alig leplezett türelmetlenséggel vetette oda:

– Menjen!... És cselekedjen! Két napon belül végre kell hajtania a dolgot!

Diels kisvártatva már az utcán volt, és céltalanul kóborolt a hideg, ködös éjszakában. Tisztában volt azzal, hogy mit kell végrehajtania. „A cél ugyanaz marad!" – pontosabban és egyértelműbben nem is közölhette volna vele. A cél ugyanaz maradt, és az embernek, akit megbíztak a feladat végrehajtásával, még egy utolsó lehetőséget adtak. Ezután már semmi sem lesz. Ezután már csak a börtön jöhet vagy a legjobb esetben az oranienburgi koncentrációs tábor. Ezt a problémát pedig majd megoldják mások, első-

sorban Hebbe, Standartenführer Hebbe, aki szeretné elfoglalni az ő helyét, és kiadni a letartóztatására szóló parancsot.

Diels hazament a lakására, de eszébe jutott, hogy Martha esetleg ott keresni fogja, ezért újra nekivágott a városnak. S egyszer csak ott találta magát a Gestapo épülete előtt.

„Ha kitűnő dolgozószobája helyett, az Albrechtstrassén, inkább a Moabit magánzárkáját választaná" – jutott eszébe a cinikusan nyílt fenyegetés. Van-e bátorsága ahhoz, hogy elfogadja ezt az alternatívát? El tudja-e képzelni, akár egy pillanatra is, hogy bekerüljön a nehéz vasajtó mögé, ahol egy héttel azelőtt Dimitrovot látta?

S ebben a szempillantásban minden, ami akkor a félhomályban kibontakozott szeme előtt, most váratlanul tisztán bukkant fel előtte. Látta a felöltőjébe beburkolózott bolgárt, aki könyvespolca fölé hajolt, majd később az asztalhoz ült, látta homlokába hulló hajfürtjét és mozdulatát, amellyel szemüvegéért nyúlt. Mit csinál most Dimitrov, vajon ébren van-e, és mire gondol ezen az éjszakán, amelyen visszavonhatatlanul eldöntötték sorsát?

Diels keserűen mosolygott. „Még most is a személyes gyűlöletéért és a megsértett önérzetéért fizet, miniszterelnök úr, mivel úgy véli, hogy Dimitrov megrémül, amikor az eljegesedett útra viszik! De nem szerzi meg ezt az élvezetet önnek, biztos lehet benne! Nem örvendezteti meg ezzel, mert tapasztalt színész, és tudja, hogyan viselkedjék a színpadon. Hogy valójában mit érez, az titok marad. Csak ő tudja, hogy

mire gondol, de arcán egyetlen izom se rándul meg, és föltétlenül fölhasználja az alkalmat is arra, hogy eszméit propagálja, és halála által megteremtse élete legendáját. Épp ezt nem látták előre a Führerrel, miniszterelnök úr! Értelmetlen dolog volna, ha ezt meg akarnám önnek magyarázni, csak azt venné ki szavaimból, hogy ki akarok bújni a felelősség alól!"

Diels sóhajtott, megrázta az üres üveget... Engedelmeskednie kell. Nem is olyan régen csodálatos szép sétát tett a sötét tó partján, egy szép leánnyal, aki nem volt a legszebb vagy a legragyogóbb jelenség, de aki őt szerette, és aki talán még mindig reménykedik. De nem messze onnan látszik az a tiszta északnémet táj is, és ott, annak a tónak a partján érezte, hogy összeforr a német szellem legszebb hagyományával: kész feláldozni a saját véleményét, egyéni érzéseit, sőt életét is a haza nevében. Ez az emberben a legalapvetőbb és a legtartósabb, amit élete végéig megőriz lelke mélyén!

Diels néhány pillanatig még ott álldogált, egészen komolyan, sőt kissé meg is hatódott magasztos gondolataitól. Majd fölnevetett, és szégyentelenül tovább fűzte gondolatait: „Ha van színész, akkor az te vagy, barátom! – futott át az agyán. – És nem is mások előtt játszol csupán, hanem magad előtt is, igyekszel önmagadat is becsapni! Mit törődsz te a tájjal meg az örök értékekkel, érzésekkel, miért nem ismered be egyenesen, hogy Göring leleplezése megbénított, kényszerít arra, hogy mindent elfelejts, megrémít az a gondolat, hogy kétségbe vonják lojalitásodat, és megsemmisítenek! Minél hamarabb és alaposabban

megérted ezt, és minél gyorsabban munkához látsz, annál könnyebben és jobban elvégzed a rád bízott feladatot. És ha valakire is haragudnod kell, és bárkit is gyűlölni akarsz, akkor légy figyelemmel azokra, akiknek sorsát ma éjjel a kezedbe tették. Dimitrovtól, az ő erejétől, hitétől és végtelen varázsától származik minden kellemetlenséged, minden személyes és hivatalos bajod. És ha ez valóban így van, hát menjen a pokolba!"

Diels nehézkesen feltápászkodott a karosszékből, a szekrényhez lépett, és elővett onnan egy nagy térképet, Németország autótérképét. Kiterítette az íróasztalára, és fölébe hajolt. Megtalálta Lipcsét, majd Berlint; közöttük kanyargott – mint egy keskeny ér – az országút, amelyen Dimitrovnak kell legkésőbb két napon belül megérkeznie... Dielsnek egy pillanatra valószerűtlen gondolata támadt: és ha valóban sértetlenül megérkezik Dimitrov? Ha Göring utasításának csupán formálisan tenne eleget, színlelve, hogy nem értette meg a célzásokat, a ki nem mondott szavak mögött rejlő gondolatot? Furcsa izgalom fogta el, szinte látta magát, amint a sofőr mellett ül a rabszállító kocsiban, és éberen figyel a közlekedés biztonságára. De ez a hangulata csupán néhány pillanatig tartott, ezután újra a térkép fölé hajolt.

És ekkor tekintete egy kis kitérőre esett, Wittenberg közelében, amely a folyó fölött vezetett át; Dielsnek eszébe jutott, hogy ott egy régi fahíd áll, meggörbült, hiányos a korlátja. Itt történhetne meg legkönnyebben a „szerencsétlenség"! Nem volna semmiképpen sem nehéz a gépkocsinak megcsúsznia

a jeges hídon, és lezuhannia a folyóba a gyönge és megbízhatatlan korlátokon keresztül...

Megszólalt a közvetlen telefon csengője, és Diels gépiesen fölemelte a hallgatót. A következő pillanatban összerázkódott, és önkéntelenül elnémult. A drót másik végén Martha hangja szólalt meg:

– Halló, halló, Wolf, maga az? – kérdezte a leány őszintén örvendezve, hogy végre megtalálta.

Diels hallgatott; valami összeszorította torkát, s mintha megszakadt volna valami a szívében. Fogát csikorgatta, és egyre távolabb tartotta magától a kagylót, és ez óriási erőfeszítésébe került, mintha hatalmas terhet kellene fölemelnie. És ugyanabban a szempillantásban, ki tudja, milyen furcsa logika szerint, hirtelen eszébe jutottak Martha szavai, amelyeket Friedrichsrodban mondott, amikor először emlegette neki Dimitrovot: „Azt hiszem, hogy maga hasonlít ahhoz a bolgárhoz, Wolf, hasonlít a bátorsága, amellyel szokatlan és környezete számára kellemetlen véleményt nyilvánít..." Amikor végül is letette a telefonkagylót, arcából lefutott a vér, és a sebhely úgy fehérlett sápadt arcbőrén, mint egy kiálló csont.

– Ezért még megfizet, Hebbe! – suttogta gyűlölködve, és türelmetlenül újra a térkép fölé hajolt.

Reggel Diels magához hívatta Mandelt, a rabszállító kocsi fiatal sofőrjét, a Hitlerjugend aktivistáját, elővette a térképet, és megmagyarázta neki, miből áll a feladata. A Wittenberg melletti kitérőre való befordulást az teszi majd szükségessé, hogy a másik utat javítás miatt lezárják. A fiatalember szemrebbenés nélkül fogadta a megbízást, és sem örömet, sem büszke-

séget nem mutatott a megtisztelő feladat hallatára. Diels egy pillanatra azt gondolta, hogy Mandel megzavarodott, és megijedt; megkérdezte, hogy vajon nem fél-e a feladatot végrehajtani.

– Egyáltalában nem félek, miniszteri tanácsos úr! – húzta ki magát Mandel. – Mindent elvégzek, az utasítás szerint!

Akkor Diels egy ideig hallgatott, mintha az élvezetét akarná kissé meghosszabbítani, majd ártatlan, sőt kissé szomorkás hangon folytatta:

– Igen, és még valamit meg kell mondanom, Mandel. Annak érdekében, hogy senki se kételkedjék a szerencsétlenség valódiságában, és külföldön ne gyanúsítsanak bennünket, még egy ember utazik magukkal: az egyik főnöke, aki semmiről se fog tudni... Lehetséges, hogy ő is elpusztul, vagy legalábbis megsérül, amikor a kocsi a folyóba zuhan. Ennek ellenére, nem szabad megtudnia a tervet előre, mivel esetleg megrémül, és ki akar ugrani a kocsiból, mint maga, az utolsó pillanatban. Megértett engem, ugye, Mandel?

– Igenis, miniszteri tanácsos úr!

– Jól van, elmehet! Számítok magára, tekintse úgy, mintha a Führer parancsát teljesítené!

– Heil Hitler!

Diels alig bírta kivárni a sofőr távozását, és máris fölemelte a telefont, és Hebbe számát tárcsázta.

– Kérem, jöjjön azonnal hozzám! – mondta; hangja teljesen nyugodt és jóindulatú volt.

21

Amikor az udvarról az épületbe lépett, Dimitrov Klugéba ütközött a bejáratnál. Az öreg ott állt az ajtó mellett, mintha rá várna.

– Jó napot, Kluge! – üdvözölte Dimitrov örvendezve. – Hogy van? Már egészen elfelejtett engem.

Tíz napja új börtönőre volt, egy fiatal, kedvetlen SS-legény, aki most két lépésnyire állt haragosan és ugrásra készen.

Kluge, amikor kollégáját észrevette, megzavarodott, majd Dimitrov arcára szegezte kék szemét. Tekintetében gyermeki aggodalom rejlett.

– Isten óvja önt! – suttogta felindultan. – Berlinbe viszik.

Dimitrov döbbenten nézett rá, a hír váratlanul érte: a börtönőr gorombán meglökte a vállát.

– Ne állj meg! Tilos...

És ugyanakkor Klugéra is átható és fenyegető tekintetet vetett.

Dimitrov kisvártatva belépett cellájába. Megállt asztala mellett, s maga elé meredt. Igaz volt-e az, amit éppen az imént hallott? És honnan tudhatta meg Kluge a hírt? De ha nem lett volna benne biztos, az öreg aligha várt volna rá a séta végén, hogy a sötét folyosón a fülébe súgja, és kockáztassa azt, hogy a szörnyű SS-legény meghallja! Dimitrov visszaemlékezett a börtönőr baljóslatú tekintetére, amelyet Klugéra vetett, és szíve nyugtalanul összeszorult. Semmi jót nem várhatott attól a tekintettől!

Dimitrov egy ideig Klugéra gondolt, a bűn és a bűnbánat vegyes érzésével. Úgy vélte, hogy nagyon igazságtalan volt hozzá, amikor kishitűséggel és gyávasággal vádolta magában Klugét. Vajon mi történik most vele? Nem bűnhődik-e meg azért, hogy figyelmeztette őt?

Minden attól függ, mit akarnak a nácik. Ha az utóbbi napok néhány jeléből ítél, a nácik szándéka igen gyanús, és Kluge közlése nem csupán hiteles, hanem aggasztó is.

A két újságíró látogatása után azonnal megszigorították a börtön szabályait. Dimitrov helyzete rosszabbodott. Már a következő nap a kémlelőnyílásban Kluge helyett az új börtönőr komor arca jelent meg. Amikor Dimitrov megkérdezte, hol van Kluge, a fiatal férfi durván azt felelte, hogy nem lesz hamarosan abban az élvezetben része, hogy viszontlássa, mivel az öreget a börtön másik részébe, a női osztályra helyezték át.

– Megtudhatom, hogy mi volt az oka ennek az áthelyezésnek? – kérdezte Dimitrov.

A fiatal börtönőr fölényesen felvágta az állát.

– Kluge nem volt felkészülve arra, hogy magával érintkezzen!

– És maga fel van készülve? – kérdezte tőle őszintén felvidámodva Dimitrov.

A börtönőr nem felelt, hanem lármásan becsapta a kémlelőnyílás fedelét.

Attól a naptól kezdve nem vezették többé sétára, és minden látogatást megtiltottak. Dimitrov följegyzéseket és panaszokat írt, amelyeket az SS-legény leple-

zetlen hanyagsággal vett át, mint ahogy addig is levelei válasz nélkül maradtak.

Ezekben a napokban nagyon lehűlt a levegő, és a cellában még nyirkosabb és sötétebb volt. Dimitrov köhögése ismét kiújult; s délután belázasodott, hőemelkedése volt, a feje állandóan fájt. Néhányszor kérte, hogy küldjék be hozzá az orvost, de Steinert sehol sem találták. Ekkor azt követelte, hogy vezessék az igazgató elé. Mivel azonban az új börtönőr nem tartotta szükségesnek, hogy bemenjen a cellába, és csupán a kémlelőnyílást nyitotta ki, Dimitrov követelése és tiltakozása végigzengett az egész folyosón; a feldühödött SS-legény végül is becsukta a nyílást.

Egy reggel aztán mégiscsak kattant a kulcs a zárban, és megjelent a börtönigazgató: a küszöbön ott állt a zömök, göndör hajú férfi. Színlelte a komorságot, egy kissé nevetséges és nem meggyőző módon, úgy, ahogyan a gyenge emberek szokták, akik előzetesen elhatározták, hogy nem engednek szilárdságukból és könyörtelenségükből. Színpadias szigorral kérdezte meg Dimitrovtól, miért terrorizálja nap mint nap a börtönőröket, és zavarja meg a börtön belső rendjét.

Dimitrov dühös pillantást vetett rá.

– Méltatlannak tartanám, hogy erre a kérdésre válaszoljak – közölte végül az igazgatóval. – Ha bárkit is terrorizálnak, akkor az nem az ön börtönőrsége vagy a szomszédos cellák foglyai. Szeretnék magyarázatot kapni arra, hogy milyen alapon tiltották meg a látogatásokat és a sétát, és miért nem kapok választ a hivatalos személyekhez és hatóságokhoz intézett

számos levelemre? Idestova egy hónapja fölmentettek, de a szabadlábra helyezés helyett a börtönszabályokat szigorítják napról napra. Milyen jogon bánnak így velem?

Az igazgató előhúzta zsebkendőjét, és az arcát törölgette.

– Ez az utasítás.

– Kitől kapták? És miért? Lehetséges, hogy azért, mert két külföldi újságíró előtt néhány keserű igazságot merészeltem elmondani az önök fogházáról?

Az igazgató szeme nyugtalanul villant Dimitrovra.

– Lehetséges...

– De hiszen nem én hívtam ezeket az újságírókat, és egyáltalán nem vagyok biztos abban, hogy amit velük közöltem, az meg is jelent.

– Ha okosabb és előrelátóbb lett volna, felhasználja jövetelüket, annak ellenére, hogy nem ön hívta őket – vetette oda a börtönigazgató titokzatosan.

Dimitrov összehúzta szemöldökét.

– Mit akar ezzel mondani?

A börtönigazgató bizonytalanul körülnézett.

– Ha jól tudom, egyikük ajánlatot tett önnek, amelynek elfogadásával minden gyökeresen megváltozott volna.

– Ó, szóval önt is beavatták ebbe a titokba! – kiáltott fel Dimitrov őszintén csodálkozva. – Egyébként az egész komédiát bizonyára ezért rendezték! – Ránézett a kövér börtönigazgató magas, de eléggé lapos homlokára, és hozzátette még nyomatékosabban: – Azért romlott talán a helyzetem, hogy rákényszerítsenek az ajánlat megfontolására?

– Sohasem késő! A józan ész mindenkor felülkerekedhet! – jegyezte meg bűntudatosan az igazgató. – Ezenkívül még egy javaslatot kell önnek tennem... Éppen most akartam hívatni... – Az ajtóhoz lépett, mint aki kész bármely pillanatban kiugrani a cellából. – Berlinből utasítást kaptam, kérdezzem meg öntől, beleegyezne-e abba, hogy három Moszkvában letartóztatott és kémkedéssel vádolt némettel kicseréljék önöket. Ha elfogad egy ilyen cserét...

Amikor látta, hogy Dimitrov mélyet lélegzik, mintha arra készülne, hogy őt a cellából kifújja, a börtönigazgató abbahagyta a beszédet, és kopogott az ajtón, hogy nyissák ki. Amikor megpillantotta a börtönőrt maga mellett, visszanyerte magabiztosságát, és színlelt szigorúsággal fordult Dimitrovhoz:

– Azt tanácsolom önnek, hogy gondolja meg a dolgot... És figyelmeztetem, ha nem hagyja abba a rendbontást és a felügyelők zaklatását, magánzárkába csukatom.

– Kérem! – lépett hozzá Dimitrov, mint aki kész követni. – Tegye meg azonnal! Tessék, igazgató úr! Miért tétovázik? Nem hagyom abba a rendzavarást!

A börtönigazgató azonban okosabbnak vélte, ha kisurran a cellából. Az ajtó tompán dördült mögötte.

A következő két napon minden a régiben maradt, a harmadik nap azonban a börtönőr első ízben átlépte a cella küszöbét, és savanyú hangon közölte vele, hogy el kell vezetnie Dimitrovot a hadnagyhoz.

Walter színlelt barátsággal fogadta, elnézést kért az átmeneti kellemetlenségek miatt, és közölte vele,

hogy a jövőben újra sétálhat, fél órát naponta, és hetenként egyszer fogadhatja rokonait is.

– Az első látogatás holnapután lesz, délután két órakor – tette hozzá. – Anyja és húga értesítést kapott róla.

Dimitrov őszintén csodálkozott, és amíg visszafelé ment cellájába, egész úton a váratlan fordulaton gondolkozott. Amikor befordult a felügyelővel az egyik folyosóra, a közeli, félig nyitott ajtó mögött egy szikár, girhes férfit pillantott meg; a kajla fülű férfinak mélyen ülő, szürke szeme volt. Dimitrov összehúzta szemöldökét, és megpróbált emlékezni, ki ez a férfi, és mihelyt elhaladt mellette, eszébe is jutott – a szobában Hebbe ült, az a magas rangú náci tisztviselő Berlinből, aki a per folyamán hosszú, négyórás unalmas jelentést tett róla.

„Furcsa. Vajon mit keres itt Hebbe? – gondolta Dimitrov érdeklődve. – És vajon a megérkezése összefüggésben van-e a börtönszabályok enyhülésével?"

Estig találgatta ezt a rejtélyt, de csak a következő napi séta után döbbent rá az igazságra.

Nem volt kétsége afelől, hogy Kluge igazat mondott; mindaz, ami az előző nap óta történt, azt a föltételezést támogatta, hogy hamarosan elszállítják innen. És nagyon valószínű, hogy éppen Hebbe hozta ezt az utasítást.

Dimitrovnak megint eszébe jutott az öreg börtönőr gondterhelt tekintete, és szívét hála és rokonszenv töltötte el. Ha Kluge nem árulja el neki, sohasem tudta volna meg, hogy mi vár rá. Hogy lesz-e belőle haszna, az más kérdés. Az a fontos, hogy a félénk és

tapintatos ember bátran megvárta őt a félhomályos folyosón, és a fülébe súgta azt, amit a nácik mélységesen titkoltak előle. Hol lehet vajon a kedves öregember? Csak nem érte utol máris a legsúlyosabb megpróbáltatás, ami Németországban az embert érheti – hogy a Gestapo kezébe kerül?

Dimitrov szíve összeszorult az aggodalomtól. Sötét pincét képzelt el, amelynek mélyén az összevert Kluge fekszik. Vajon most hogyan vélekedik a saját tettéről? Nem bánta-e meg keserűen? Nem átkozza-e azt a napot, amikor a 47-es cella őrzésére kirendelték? Dimitrov száján szomorú mosoly lebegett. „Kérem, ne folytasson velem politikai beszélgetéseket, Dimitrov úr!" – emlékezett az öregember csöndes, zavart kérésére. Majd a fiatal börtönőr goromba szavai jutottak eszébe: „Nem volt felkészülve arra, hogy magával érintkezzen"; és Dimitrov még jobban aggódott.

Most sem tudta elfelejteni a fiatal börtönőr Klugéra vetett fenyegető tekintetét. Voltaképpen ez a tekintet és a börtönszabályok hirtelen megszigorítása árulta el leghatározottabban a nácik rejtett szándékát, és értették meg vele kétségen kívül, hogy az ellene és két társa ellen tervezett lépések aligha lesznek törvényesek és ártatlanok. „Nem fogok unatkozni a közeli napokban! – gondolta akasztófahumorral. – Ha egyáltalán megérem a közeli napokat!"

Sem félelmet nem érzett, sem azt a furcsa akaratnélküliséget, amely az ítélet utáni első napokban elfogta. Inkább erőtlennek érezte magát, dühöngött amiatt, hogy tehetetlen a bekövetkező veszéllyel szemben, mert magára maradt, mindenkitől elszakítva és

elzárva. És valóban, kire is támaszkodhatna, mit tehetne azért, hogy leleplezze vagy elhárítsa az ellene tervezett leszámolást? Bizonyára nem marad itt az ígért látogatás időpontjáig, Kluge pedig nincs a közelében, de különben sem keverhetné többé bele az öregembert a maga veszélyes ügyeibe, az elvtársaitól pedig, akik bizonyára megosztanák vele sorsát, már oly régóta elszakították!

Egyszer csak kíváncsi és bizonytalan kifejezés ült ki az arcára. Valakiről megfeledkezett – az orvosról! Egyszerűen kiment az eszéből. Steiner az egyetlen olyan börtönalkalmazott volt, akinek bizonyára nem tiltanák meg, hogy őt felkeresse, és akitől határozottabb hírt is megtudhatna... Vajon lenne-e valami haszna belőle?

Dimitrov egy-két pillanatig tétovázott, majd az ajtóhoz ment, és néhányszor öklével rácsapott. Kisvártatva lépések hallatszottak, és a kémlelőnyíláson benézett valaki:

– Mit akar? Megint kezdi? – förmedt rá a fiatal börtönőr.

– Rosszul érzem magam – közölte vele Dimitrov. – Lázam van, és nagyon fáj a fejem... Hívja az orvost.

Az SS-legény bizalmatlanul nézett rá, már-már szidásra nyitotta száját, de úgy látszik, emlékezett az új utasításokra, amelyek azt jelentették, hogy már két nap óta más szelek fújdogálnak, és mogorván mondta:

– Jól van, majd jelentem.

22

Egy óra sem múlt el, és Steiner beállított. Hallgatagon vizsgálta meg, körülnézett a rideg cellában, és rágyújtott.

– Most nem látok semmi okot az aggodalomra – közölte szárazon és tartózkodóan; valószínűleg még haragudott utolsó beszélgetésük miatt. – De nem kellene ebben a hidegben sétálnia.

Dimitrov dideregve burkolózott be felöltőjébe.

– Sajnálnám, ha holnapra megbetegednék.

– Miért?

– Mert látogatókat várok. Hosszú tilalom után újra engedélyt kaptam rá.

Steiner őszinte csodálkozással nézett rá, majd lehajtotta a fejét.

– Bravó! Bizonyára nagyon engedelmes volt... Nem úgy, mint Torgler barátja!

– Mi történt Torglerral? – kérdezte Dimitrov meglepődve.

– Nem tudja?

– Nem.

– Tegnap átvitték a koncentrációs táborba. Ön most nem őszinte, mint ahogyan az újságokkal kapcsolatban sem volt. Azt hiszem, nem érdemlek öntől ilyen bizalmatlanságot.

Dimitrov összerezzent, még egyre az aggasztó hír hatása alatt volt.

– A bizalmat ki kell érdemelni, doktor úr. Valóban nem tudtam, mi történt Torglerral.

Steiner vette a sztetoszkópját, és indulni készült. De hirtelen Dimitrovra meredt, és csöndesen megkérdezte:

– Nem fél attól, hogy ön kerül sorra?

Dimitrov megriadt, de azon nyomban erőt vett magán.

– Aligha! Legalábbis nem ma vagy holnap, mivel megengedték a látogatást... Vagy önnek más a benyomása?

Az orvos gyorsan félrenézett.

– Nem. Miért volna?

– És ha úgy volna is – folytatta Dimitrov mosolyogva –, örülnöm kellene. Hiszen ön szerint így belekerülök a történelembe!

Steiner arca elkomorult, de kifejezése nem volt gonosz, inkább elégedetlen és elkínzott.

– Mindenre gondolni kell! – mormolta.

Majd hosszan Dimitrovra nézett, mintha még valamit mondani akarna neki, de csak egy „Isten velé!"-t dörmögött, és kiment a cellából.

Dimitrov aggódva nézett utána. Nyilvánvaló volt, hogy Steiner hallott valamit, sőt talán tudott is valamiről. Az orvos magatartása és bűntudatos, nyomott hangulata, nemkülönben utolsó, sokatmondó tekintete – mind ezt bizonyította. Dimitrov az asztalhoz lépett, és a székre rogyott. És íme, mindenből az látszik, hogy Kluge figyelmeztetésének van alapja, és bizonyára a következő éjszaka elviszik valahova őket.

Egy hónap óta nemegyszer várta, hogy az éjszaka közepén kattan az ajtó zárja, kiráncigálják ágyából, és elviszik valamilyen ismeretlen helyre. Annyira hozzá-

szokott ehhez a gondolathoz, hogy az utóbbi napokban már nem is foglalkozott vele, és amikor mégis újra eszébe jutott, egyszerűen úgy fogadta, mint a legvalószínűbb és egészen elháríthatatlan kilátást. Ki tudja, miért, ez az elképzelés, bár egészen elevenen élt tudatában, mégis valahogyan elvontnak és elméletinek tetszett. Amióta fölmentették, első ízben értette meg, hogy a veszély egészen reális és közvetlen, hogy valahol messze, egy hatalmas és komor dolgozószobában már eldöntötték a sorsát, a gépezet megindult, és órája könyörtelenül és tévedhetetlenül méri az időt a végső kifejletig.

Körülnézett. Már alkonyodott. Hamarosan beköszönt az éjszaka, és akkor – éjfél után vagy legkésőbb virradatkor – bizonyára fölkeltik. A papírjai után nyúlt, rendbe akarta rakni őket, és néhány levelet is szeretett volna írni. Még senki sem mondott neki semmit sem, de Dimitrov érezte, hogy fel kell készülnie.

A papírlap fölé hajolt, és nem hallotta, hogy a háta mögött kinyílt az ajtó. Riadtan nézett föl. Fiatal férfi állt előtte egyenruhában, amely fölött fehér köpenyt viselt. Egy tálcán kerek alumínium edényt hozott, könnyű pára szállt belőle.

– Mi ez? – kérdezte Dimitrov.

– Tea.

– De hiszen én nem kértem teát.

– Nem tudom, a doktor úr küldi – felelte a fiatal szanitéc, és letette az edényt az asztalra.

Dimitrov nem talált szavakat; a fiatalember kiment a cellából. Felállt, és izgatottan fel s alá járt a cellában.

„Furcsa eset! – gondolta magában. – Miféle ember ez a Steiner? Hát elképzelhető, hogy azok után, amit neki mondott, most meleg teát készít neki? Hogyan dolgozhat valaki a náciknál, hogyan vehet részt bűnös kísérleteikben, hogyan kísérletezhet védtelen embereken, és ugyanakkor kész ilyen apró, de nyilvánvaló terhelő tettre? Vajon ez megbánás-e, kihívás vagy egyszerű orvosi gondoskodás?"

Dimitrov hozzányúlt dermedt ujjaival a forró edényhez, amely szinte forróbb volt a benne levő folyadéknál. Két kézbe fogta az edényt, és szájához emelte. Meleg, enyhén illatos gőz csapott az arcába, mint valami simogatás... „A doktor úr küldte" – hallotta újra a szanitéc szavait. Az orvos, aki először mondta neki a cellából távozva, hogy „Isten vele!" „Viszontlátásra!" helyett. Mit jelent ez, ha nem sajátos figyelmeztetést?

„Valóban furcsa ember! – gondolta magában Dimitrov. – Nyers, magába zárkózott, nem könnyű a lelkébe látni! És a legfurcsább az a különös tulajdonsága, amellyel szinte törvényszerűen felingerli beszédtársát, és elsietett, végletes következtetésekre készteti őket. Mindez arra mutat, hogy látszólagos durvasága, hirtelensége és embergyűlölete mögött valami más rejlik, hogy lelke és felfogása egészen más."

Dimitrov kortyolt a teából; gyomrában szétáradt a kellemes, melegítő folyadék. Már késő este volt, az órák gyorsan repültek, a végső kifejlet közeledett. Semmit sem tudott kigondolni a menekülés érdekében, és bizonyára nem is tehetett semmit sem. De miközben a teát itta, érezte, hogy mindez már nem is

annyira fontos. Ki tudja, miért, most, amikor beköszöntött az éjszaka, és a menekülés reménye szertefoszlott, nem érezte annyira tehetetlennek és magányosnak magát, mint néhány órával azelőtt. Bármennyire félénkek és bizonytalanok voltak Kluge és Steiner tettei, és még ha nem tudott is belőlük gyakorlati hasznot húzni, akaratlanul is arra késztették, hogy a közeli és távoli országok sok ezer emberére gondoljon újra, hittel és bizakodással, hiszen biztos volt benne, hogy készek minden eszközzel segíteni rajta, ha megtudják, hogy őt veszély fenyegeti. Voltak ilyen emberek Németországban is, jól ismert sok száz német kommunistát, és biztos volt benne, hogy azok is aggodalommal és szorongva gondolnak rá. Vajon a levelek, amelyeket időről időre kapott, vagy a rövid cédulák, amelyeket inge gallérjába rejtettek, nem erősítették-e meg hitét és reményét? Ha még itt, magában a börtönben is voltak emberek, akik kinyújtották segítő kezüket, mit meg nem tennének a többiek, akik szabadon cselekedhetnek?

Csak szorította tenyerében a kellemesen meleg edényt; maga előtt látta az orvos himlőhelyes arcát, és lelkét eltöltötte az a tiszta és ünnepi érzés, amelyet már szinte el is felejtett, amely az emberi lélek szépségét idézte fel lelkében mindig, ha vele váratlanul és mit sem sejtve találkozott.

23

Éjfélre járt az idő, amikor a Dodd család lakásán megszólalt a telefon. Martha még nem feküdt le; ő vette fel a kagylót. Csodálkozva ismerte fel Pierre izgatott hangját.

– Bocsáss meg, hogy ilyen későn hívlak fel – mondta a fiatalember. – Felszaladhatok hozzátok azonnal? Igen, most mindjárt!

– Természetesen, Pierre... Mi történt?

– Néhány perc múlva megmagyarázom.

Martha letette a kagylót, rossz előérzet gyötörte. Egy-két pillanatig elgondolkozva állt az asztalka mellett, majd ledobta pongyoláját, felöltözött, és türelmetlenül várta a késői vendéget.

Pierre a fagyos februári éjszaka jeges leheletével együtt magával hozta a veszély feszültségét is. Szaggatottan beszélt, összekeverte az angol szavakat, és elmondta a leánynak, hogy biztos híreket kaptak: Igorral közölték több helyről is, hogy Dimitrovot ezen az éjszakán vagy legkésőbb holnap reggel elviszik a lipcsei börtönből, és valószínűleg útközben, „szökési kísérlet közben" megölik. A legjobb, ami történhet vele, hogy koncentrációs táborba viszik, és senki sem tudja meg, hogy hova.

Martha megdöbbent, szinte elszállt tagjaiból az erő. Szerette volna részletesen kikérdezni, hogy percről percre megtudja a történteket; valamilyen furcsa, önkínzó vágy hajtotta arra, hogy megtudja, ezeket az intézkedéseket vajon nem éppen azon az éjszakán

hozták-e, amikor ő a sötét tó partján sétált a szeretett férfival. Voltaképpen tudta, hogy már akkor valami ehhez hasonlót terveztek. Már abból sejtette, hogy Wolf nem ment el a fogadásra, pedig megígérte; azokban a gyötrő és szörnyen megalázó pillanatokban pedig, amikor a férfi lélegzetét visszafojtva, kishitűen hallgatott, és Martha a telefonvezetéken keresztül szinte érezte a férfi szánalomra méltó rettegését, már gyanította ezt; és most bekövetkezett, most...

– Megbízhatóak ezek az értesülések? – fordult végül Pierre-hez.

– Igor szerint igen! Vannak kapcsolatai, nem tudom pontosan, milyenek, de amikor egy órával ezelőtt felhívott, nagyon aggódott. Elmondta tervét, és elsietett a nagykövethez, engem pedig hozzád küldött... Segítened kell, Martha!

A leány nem értette először, hogy miben segíthetne, de azután eszébe jutott:

– Igen, igen, természetesen, most rögtön megkeressük apát! Azt hiszem, még nem feküdt le!

Pierre a fejét rázta.

– Nem értettél meg, nem az apádról van szó, hanem rólad!

– De Pierre, tudod, hogy apa mindig...

– Tudom, és most mégis valami másra van szükségünk. A szovjet nagykövet megteszi a hivatalos lépéseket. Ebben a pillanatban talán már von Neurathnál van, és átnyújtja neki a szovjet kormány jegyzékét, amely közli, hogy a három bolgár ma estétől fogva a Szovjetunió állampolgára. Mi pedig Igorral és veled...

– Nos, ha már van ilyen jegyzék, a nácik talán még-

sem szánják rá magukat – szakította félbe Martha élénken.

– Nem szabad erre számítanunk. Néha két-három óra is sorsdöntő lehet. Ne felejtsd el, hogy Dimitrov e pillanatban még hontalan a nácik szemében. A bolgár kormány ma hivatalosan közzétette, hogy nem tekinti Dimitrovot bolgár állampolgárnak.

Pierre a leány vállára tette kezét.

– Hidd el, Martha, ha a dolog nem volna ennyire súlyos, nem zavarnálak. A legközelebbi órák Dimitrov számára a letartóztatása óta a legveszélyesebbek. Ha megmentjük őt ma éjjel, a fasiszták nehezen szánják rá magukat, hogy életére törjenek. Igor is így véli.

Martha maga elé képzelte a fiatal orosz vidám és barátságos arcát és korán őszült haját. Az előző este, a követségi fogadáson másodszor látta az orosz diplomatát, és akkor az már egészen másképpen viselkedett vele, mint a francia követség koktélján. Kereste az alkalmat, hogy kettesben maradjanak, és beismerte, hogy első ízben pontatlan, sőt kissé előnytelen benyomást kapott róla. Ez a nyíltság észrevétlenül megszabadította mindkettőjüket zárkózottságuktól, és a fogadás befejezésekor már barátok voltak. S most Martha, Igorra gondolva, elképzelte, hogy mennyire siethet a férfi a nagykövethez, és kézen fogta Pierre-t.

– Mégis jobb, ha elmegyünk apámhoz... Gyere!

Kisvártatva beléptek William Dodd kényelmes dolgozószobájába. A nagykövet öblös karosszékében ült, és egy könyvet olvasott az állólámpa lágy fényében.

Martha beavatta őt gyorsan és röviden a dolgok

állásába. Azt várta, hogy apja ledobja a könyvet, és valamiféle tevékenységbe kezd, Dodd azonban csak kinyújtotta hosszú lábát, és szokatlanul csöndes hangon állapította meg:

– Nem tudom, el mernének-e odáig menni, bár azon sem csodálkoznék...

Martha döbbenten nézett rá.

– És ezt ilyen nyugodtan mondod!... Tenned kell valamit, apa! Nem fordulhatnál Göringhez?

Dodd őszinte megdöbbenéssel nézett leányára.

– Vagy legalább Neurathhoz! – tette hozzá Martha zavartan. – Szovjet kollégád már elment hozzá. Ha te is jelzed aggodalmadat, esetleg még fontolóra veszik, mielőtt...

– Neurathtól semmi sem függ! – szakította félbe az apja. – Mások döntenek a dolgokról ebben az országban. Azok pedig annyira megrészegültek a sikereiktől, hogy nem hallgatnak senkire sem... Általában az erőszak elleni küzdelem gyakran hiábavaló. Még hozzátehetném: a küzdelem inkább növeli az erőszakot.

Pierre, aki nyilvánvalóan nem akart beleszólni a beszélgetésbe, most már nem tudta türtőztetni magát.

– Nem értem, hogyan gondolkozhat így egy demokrata, ráadásul olyasvalaki, aki kiválóan ismeri a történelmet!

– Éppen azért, mert ismerem – felelte a nagykövet nyugodtan. – Az erőszak a pestisjárványhoz hasonlít: semmi sem képes megállítani, amíg a maga áldozatait el nem ragadja.

Martha érezte, hogy elveszíti türelmét.

– Apa, kérlek, tégy valamit! Csak nem hagyjuk Dimitrovot elpusztulni?

Dodd vállat vont.

– Mit tehetek? Jól tudod, hogy még csak nem is méltóztattak válaszolni, amikor hivatalosan tiltakoztam Gallagher kiutasítása ellen. Miért nem fordulsz Dielshez? Ő legalább tájékoztatni tudna...

Martha elvörösödött, félrefordult, majd apjára nézett, és csöndesen mondta:

– Semmi közöm sincs Dielshez.

Rövid, kényelmetlen csönd támadt. Dodd szemmel láthatólag zavarba jött, valamit mormolt, és bátortalanul a könyve után nyúlt.

– Sajnálom.

– Attól félek, hogy egy-két év múlva már segíteni akar nekünk, de akkorra késő lesz! – szólt Pierre, és hangjában szigorúság és szemrehányás rejlett. – Mindenki valójában a cinkosuk lesz, aki úgy gondolkozik, mint ön... Én indulok, Martha!

Martha szégyenében a szája szélét harapdálta. Vajon az apja teljesen közömbös a készülő bűntett iránt? Emlékezett apja őszinte lelkesedésére Dimitrovért, nemegyszer előtte is meg idegenek előtt is kifejezte véleményét, és zavara egyre nőtt. Vajon a diplomáciai bonyodalmaktól félt, vagy valóban úgy vélte, hogy semmit sem tudna megváltoztatni? Bármi is késztette erre a viselkedésre, Martha érezte, hogy nem érti meg apját, és nem helyesli magatartását. Ez még jobban nyomasztotta. Nem elég, hogy Diels ilyen szörnyű csapást mért rá, most még apja miatt is pirulnia kell!

Bűntudatosan fordult Pierre-hez; tekintetük egymásba kapcsolódott. Pierre mélységes részvéttel és odaadással nézett rá, mintha csupán most ébredt volna rá Dielsről mondott szavainak értelmére. El akarta rejteni érzéseit, újra szilárd és tevékeny akart lenni, de nem sikerült neki: elárulta magát, rámosolygott a lányra. Mosolya úgy hatott a leányra, mint egy meleg baráti kézszorítás.

Pierre kint a hallban homlokát ráncolva nézett az órájára.

– Akarsz segíteni?

– Akarok – felelte Martha.

– Jól van, akkor vedd a télikabátodat, és gyere velem!

Azzal szipákolt egyet a maga jellegzetesen hanyag módján, és megjegyezte, mintha magában beszélne:

– Majd meglátjuk ezt a pestisjárványt, vajon annyira legyőzhetetlen-e!

24

Dimitrov nyugodtan töltötte az éjszakát, és amikor virradatkor valóban értementek, némán becsomagolt, és kiment a cellából.

Az a furcsa és gyengéd érzés tartotta hatalmában, amely a rövid éj folyamán támadt lelkében, homályos reménységet keltve benne. Tudta, hogy honnan származik ez a homályos bizakodás, és miközben a kietlen folyosókon lépkedett, maga előtt látta Kluge és Stei-

ner arcát, hallotta hangjukat, és enyhe szomorúsággal gondolt arra, hogy egyiküktől sem tudott elbúcsúzni úgy, ahogyan szerette volna.

Amikor kiért a még sötét udvarra, és látta a fekete rabszállító kocsit, amelynek hátsó ajtaja nyitva volt, rádöbbent a valóságra. Nem várt csodákat, de mégis reménykedett titokban valamiféle változásban. Most megértette, hogy semmi sem változott, és hogy az események a maguk kegyetlen és logikus menetét követik.

A kapu fölött világított a lámpa, és sárga, pislákoló fényénél, amely egybefolyt a hajnali szürke derengéssel, Dimitrov kivette a két rendőr és egy civil ruhás, bőrsapkás és csizmás férfi alakját.

Kivezették Tanevot és Popovot; még álmosak voltak, és vékony kabátjukban dideregve húzták össze magukat.

A civil ruhás férfi, amikor a három foglyot meglátta, közelebb lépett hozzájuk. Dimitrov felismerte: Hebbe volt.

– Parancsom van, hogy önöket, uraim, Belinbe vigyük át! – közölte Hebbe. – A hideg időre való tekintettel bundát húzhatnak magukra.

Azzal jelt adott a rendőröknek, akik a rabszállító kocsiból előhúztak három hatalmas bundát.

– Ki adta ki ezt a parancsot és milyen célból? – kérdezte Dimitrov.

– Semmi határozott választ nem tudok önnek adni, de föltételezem, hogy az önök kiutasításával van kapcsolatban.

– Reméljük, hogy úgy lesz! – vetette oda Dimit-

rov, és sietve lefordította honfitársainak Hebbe válaszát.

Tanev és Popov felélénkült; készségesen magukra öltötték a hatalmas bundát.

Dimitrov fogta a magáét, de csak a karjára vetette. Nem várt a fasisztáktól ilyen bánásmódot; zavarban volt. Ha arra gondol, hogy lelövik őket „szökési kísérlet közben", ahogyan feltételezte, miért van szükség arra, hogy ekkora bundát öltsenek magukra? A szeme sarkából Hebbét figyelte, és hamarosan észrevette, hogy a rendőrtiszt feszélyezett.

– Kérem, húzza fel a bundát, Dimitrov úr – dünnyögte végül Hebbe.

– Köszönöm, de egyelőre nem fázom. Majd a kocsiban magamra terítem.

Hebbe türelmetlenül elfordult.

– Mégiscsak fel kellene húznia! – Kinyitotta táskáját, és elővett egy papírlapot belőle. – Határozott parancsba kaptam, hogy a kisszámú őrségre való tekintettel, amely bennünket elkísér az úton, önöket... meg kell bilincselnünk. Ha viszont most megbilincseljük önt, akkor nem tudja felhúzni a bundát...

– Miféle bilincseket? – emelte fel dühösen a hangját Dimitrov. – Ön elfelejti, hogy fölmentettek bennünket!

Hebbe vállat vont.

– Tiltakozom! – kiáltotta Dimitrov. – Nem vagyunk gyilkosok!

– A parancs így szól, uraim! – dadogta Hebbe. – Engedelmeskedniök kell.

– Látni akarom azt a parancsot.

Hebbe egy-két pillanatig tétovázott, majd átadta Dimitrovnak a papírlapot. „A belügyminiszter utasítására…" – olvasta Dimitrov a papírlap felső szélén. Tekintete lejjebb siklott, és a következő soron állt meg: „…hogy átvigyék Berlinbe, a Gestapo albrechtstrassei épületébe, ahol a további rendelkezéseket megkapják… A jelen parancs véghezvitelét rábízom…" Leengedte a kezét. Ezért tartották a dolgot titokban, emiatt volt Kluge és Steiner annyira óvatos és nyugtalan… Tehát a Gestapónak adják át őket. Azt már senki sem mondhatja meg, hogy onnan hova viszik őket tovább… Természetesen igen kérdéses, hogy egyáltalában elérnek-e Berlinbe. Ha a bunda meg a bilincs alapján ítéli meg a dolgot, Berlinbe jutásuk eléggé kérdésesnek látszik. A legvalószínűbb, hogy valamilyen szakadékba dobják le őket az úton, megrendezve egy katasztrófát valamelyik jeges országúton…

Dimitrov ránézett elvtársaira, megérezte, hogy tömör, bár láthatatlan fal választja el őt tőlük. Gyanította az igazságot, és már tudta, hogy a reggel, amely megvirrad, életének utolsó reggele lesz. Társai pedig semmit sem sejtettek – sőt szinte elégedettnek látszottak –, oly hosszú idő után első ízben melegítette őket ilyen hatalmas, lágy bunda.

Kisvártatva útnak indultak. A kocsi hátsó részét hosszában két szűk, sötét cellára osztották fel. Az egyikbe Dimitrov szállt be, a másikba Tanev, Popov, Hebbe pedig és az őket kísérő egy szál rendőr a kétszárnyú kocsiajtó mögötti padon ültek.

A rabszállító kocsi falán kis rácsos ablak volt; Di-

mitrov kinézett rajta. Előbukkantak a börtön szürke falai, megcsikordultak a nehéz kapuk, hallatszott az őrök durva, álmos hangja, majd maguk mögött hagyták a komor épületet. Már hajnalodott, odakint homályos szomorkás fény terült szét, a tárgyak valószerűtlennek látszottak ebben a megvilágításban, mintha egymástól függetlenül, támasz nélkül úsznának a térben.

Dimitrov lerogyott a keskeny padra, ráfektette csuklóban egymáshoz bilincselt kezét a térdére. Engedelmeskedett a parancsnak; mi mást tehetett volna? Hat hónapot töltött bilincsben; most ez a néhány óra, amelynek folyamán el kellett viselnie, nem aggasztotta. Sokkal inkább nyugtalanította, hogy anyja és húga hiába keresik őt a börtönben. Elképzelte, hogyan mennek a ködben a börtönbe, hogyan várnak sokáig a hatalmas épület előtt, hogy beengedjék őket, és végül valaki lelketlen hangon közli velük, hogy a találkozás elmarad, mivel a fogoly már nincs Lipcsében. Majd megkérdezik, hogy hol van, de az ügyeletes – bizonyára az az ellenszenves hadnagy, a göndör fürtű szépfiú – csak vállat von, és nem felel. Azután anyja meg húga visszarohannak a városba, ijedten, lihegve, átfagyva, és ott kutatnak utána, kérdezősködnek, leveleket írnak. Szívük összeszorul, de nem mutatják, kímélik egymást, bár anyja talán ösztönösen érzi, hogy mi vár a fiára. Hogy viselik majd el? Sokszor készült már arra, hogy elmondjon anyjának mindent, amit az életéről gondolt, az elmúlt évekről és a jövendőről. Nem sok alkalmuk volt a beszélgetésre, most mégis úgy tetszett neki, hogy nem használta ki a perceket

anyja aggodalmának és kétségeinek eloszlatására, hogy belélehelje a maga hitét, hogy meggyőzze, nem lehetett más, és hogy éppen tőle, anyjától kapta mindazt, ami benne, a lelkében és lelkiismeretében a legjobb. De nem tette meg, mint ahogyan elmulasztotta megtenni többi szeretteivel is.

Ilyen az élet? Azokat, akiket legjobban szeretünk, könyörtelenül kiraboljuk és megkárosítjuk, és számukra maradunk a legismeretlenebbek és legtávolibbak? Vajon ugyanez a bűn ma nem terheli-e őt Ljubával kapcsolatban? Vajon mit nyújtott neki a huszonöt évben, amelyet együtt éltek át, mit nyújtott neki a gondokon, nélkülözéseken és viszontagságokon kívül? Talán csak a zárkózottságot, az elidegenedést, sőt a gyanakvást is, amelyet nem tudott eloszlatni. Vajon boldoggá tette-e? Aligha! Egész életében az emberiség jobb jövőjéért küzdött, és a számára legdrágább lényeknek csak kínt, szenvedést és boldogtalanságot okozott.

A kocsi fokozta sebességét, és száguldott az úton. Dimitrov felállt, és az ablakhoz lépett. Már teljesen kivilágosodott. Kijutottak a városból, és a puszta országúton haladtak. Szeme előtt kopár, fagyos ködbe merült síkság terült el. Itt is, ott is magános fekete fák bukkantak fel, és gyorsan eltűntek, mintha gumival törölték volna le őket a tájképről. Azután az út észrevétlenül emelkedett, a mező leereszkedett, és a lábuk alatt maradt. A rabszállító kocsi két oldalán egyre gyakrabban tátongtak a szakadékok, amelyeket belepett az érintetlen hó és a sok satnya bokor.

Hirtelen erős zökkenés térítette őt vissza a múltból,

és az elülső kocsifalon át tompa, mérges hangok hallatszottak. Dimitrov feszülten figyelt; fülét beszélgetés ütötte meg. Nem tudta megérteni az egyes szavakat, de azt kivette, hogy a vezetőfülkében beszélgetnek; felismerte Hebbe hangját, aki mintha valamiért a sofőrrel veszekedne. Hogyan akarják végrehajtani tervüket? És vajon Hebbét beavatták-e a titkos tervbe? Lehetetlen, hogy a sofőr ne tudja, hiszen neki kellene „okoznia" a szerencsétlenséget, és letaszítania a kocsit a szakadékba! Ha azt akarták, hogy mindenvalószínűnek látsszék, bizonyára fel kell áldozniok a szerencsétlen rendőrt is, aki hátul ül, és semmit sem gyanít. Vajon ezért szállítják-e őket ilyen kicsiny őrséggel? Nincs szívük halálra ítélni egy embernél többet.

Dimitrov rámeredt a komor szakadékokra, amelyek mellett elhaladtak. „Tehát valahol itt történik!" – mondta magában önkéntelenül. Nem valami dicsőséges hely – viharos és nyugtalan életében sok méltóbb és szebb alkalma lett volna a halálra... De az ember nem választhatja ki halálának sem helyét, sem óráját. Csak azt döntheti el saját maga, hogy hogyan éljen. És ő már régen kiválasztotta a neki megfelelő életet.

Rájött, hogy valójában nincs mit szégyellnie, és nincs is mit sajnálnia, ha az elmúlt évekre gondol. Sokat szenvedett, de kora legokosabb és leglelkesebb embereivel találkozott, és velük együtt vázolta fel a jövő szép terveit. Mi többet akarhat az ember a maga rövid életében? Igaz, még erősnek és képesnek érezte magát arra, hogy alkosson és másokat is lelke-

sítsen, nagyon szerette volna megérni az új világot, amely boldogságot és derűt hoz a föld legtöbb népének, leginkább az ő kicsiny hazájának. Nem fogja megérni, ez nyilvánvaló; itt valahol, ezen a csupasz és idegen földön leheli ki lelkét, itt, ebben az ellenséges országban, ahol hónapokon keresztül nem tudták megalázni és megtörni, ahol aljasan, váratlanul akarják élete fonalát elszakítani. Egyetlen vigasza csak az lehet, hogy azért hal meg, amiért egész életében küzdött, amely test volt a testéből és vér volt a véréből... És hiszen, az orvos szerint, nem ez volt-e a legjobb, amit meg kellett tennie?

Mosolygott a sötétben, aztán eszébe jutott Steiner. Furcsa, hogy most őszinte sajnálkozással és aggodalommal gondolt rá. Többé sohasem beszélgethet ezzel az emberrel vagy másokkal, akik helyébe lépnek. Soha többé nem lesz része azokban a kis ünnepekben, a csodás napokban, amelyeken meglátja, hogyan ragyog fel valami egy sötét lélekben, hogyan bukkan fel egy távoli cél a legkétségbeesettebb és javíthatatlanabb borúlátók előtt is.

Az elkövetkező percek dermesztő lehelete csapta meg és érezte, hogy vére megfagy az ereiben. Nem szabad, nem akart még elmenni, volt miért élnie, oly sokat kellett még elvégeznie, itt és más országokban is, amelyek felé már kúszik hatalmasan és visszatarthatatlanul a homály.

A kis ablakhoz tapadt, és ugyanazt a ködös pusztaságot látta. A szakadékok még mélyebbek lettek, a hegygerincek egyre élesebbek. Semmi se akadályozhatja meg, hogy szándékukat megvalósítsák. Itt vagy

ott, a következő kanyar után, vagy amott, abban a még sokkal meredekebb szakadékban! Vajon megállíthatja-e őket? Megváltoztathat-e bármit is? Nem szabad még csak meg sem kísérelnie. Csak okot szolgáltatna nekik arra, hogy diadalmaskodjanak rajta, sokkal jobb, ha megmutatja nekik, hogy bár a halálra gondol, de megveti a halált, mint ahogy megvetette a per idején is mindvégig!

A vezetőfülkéből újabb, érthetetlen veszekedés lármája hallatszott, majd a kocsi hirtelen lassított. Dimitrov csupán most tudatosította magában, hogy a kocsi hol csökkenti, hol fokozza a sebességet; különös, de egyszer hirtelen nekilódultak, majd alig másztak, és igen gyakran megálltak. „Talán a megfelelő helyet keresik" – állapította meg Dimitrov magában; a rabszállító kocsi most ismét megállt.

Csapódott az ajtó, a jeges kövezeten lépések csikorogtak, kattogott a zár és a kulcs, a szűk fülkébe betódult a világosság.

– Szállj ki! – parancsolta gorombán a rendőr.

Dimitrov lázasan gondolkozott. Hát valóban kiráncigálják őket a kocsiból és agyonlövik? De akkor minek kellettek ezek a bundák és a bilincsek? Megállt az úton és körülnézett. Az országút szélén álltak meg, egy sűrű tölgyerdő szegélyénél. Bizonyára a hegygerincen voltak, mivel a kocsitól nem messze az út élesen lejtett lefelé.

A kocsi elé vezették őket, ahol Hebbe éppen egy nagy, fényes termosz tetejét csavarta le.

– Tegyék szabaddá a kezüket! – parancsolta Hebbe, anélkül hogy, fölnézett volna.

Lábánál a földön táska állt, benne apró alumíniumpoharak. Hebbe kihúzta a dugót, a táska fölé hajolt és kávét öntött a poharakba. Kisvártatva, miután szétosztotta a poharakat a forró, párolgó kávéval, Dimitrovhoz fordult:

– Amint látja, iparkodunk utazásukat viszonylag kellemessé tenni!

Dimitrov bizalmatlanul és fürkészve nézett rá.

– Igen, látom! – felelte végül és kortyolt a kávéból.

Észrevette, hogy Tanev és Popov feszülten figyeli őt, és mintha nem tudnák rászánni magukat arra, hogy igyanak. Odalépett melléjük, és halkan odasúgta:

– Igyatok! Nincs semmi veszély... Azt akarják, hogy megérkezzünk Berlinbe.

– Valóban Berlinbe megyünk azért, hogy kiutasítsanak bennünket?

– Biztosan! Nem tarthatnak bennünket örökké a börtönben!

A rendőr figyelmeztetően köhintett, és Dimitrov szeme rávillant. Majd akaratlanul is félrenézett; összehúzta a szemöldökét. Kissé oldalt, a sárhányónak támaszkodva, állt a sofőr. Dimitrov eddig nem látta; megakadt a szeme a fiatalember vékony, sovány nyakán. Volt az ifjúban valami komor és kétségbeesett vonás, ami mély lelki válságról árulkodott. Ahogyan gyorsan lesütötte a szemét, és zsebében cigaretta után kutatott, az is egyértelműen rossz lelkiismeretét és nyugtalanságát árulta el. „Nem kiegyensúlyozott ember" – gondolta magában Dimitrov, és csodálkozott Hebbe önuralmán. Lehetséges, hogy ez az unalmas és

középszerű férfi ilyen színészi képességekkel rendelkezik?

Fürkészte Hebbe arcát, és hirtelen homályos gyanú ébredt a lelkében.

– Mindennel egyetértenék, Hebbe úr, ha nem alkalmaznák ezeket a valóban megmagyarázhatatlan biztonsági rendszabályokat – jegyezte meg tartózkodó, nem támadó hangon. – Csak nem tételezik föl rólunk, hogy az út folyamán szökést kísérelünk meg? Már csak azért sem tennénk, mert nem akarunk okot szolgáltatni arra, hogy „szökési kísérlet közben" likvidáljanak bennünket!

Hebbe arca elkomorodott.

– Egyébként ez rendkívül logikátlan dolog volna; gondolom, bundába se öltöztettek volna bennünket, ha valóban ez volt a szándékuk – folytatta Dimitrov közömbös hangon. – Sokkal egyszerűbb volna különben az a megoldás, hogy ledobnak bennünket a szakadékba...

– Nem értem, mire céloz! – szakította őt félbe idegesen Hebbe, majd gyorsan a sofőrhöz fordult, és arcára őszintén csodálkozó és mélységesen nyugtalan kifejezés ült. Dimitrov érdeklődéssel figyelte. Lehetséges-e, hogy Hebbe semmiről sem tud? Hebbe mintha érezné, milyen kínos e helyzet, kávéját kortyolgatva, megjegyezte:

– Azt hiszem, sohasem adtunk önnek okot az elégedetlenségre.

Dimitrov gúnyosan elmosolyodott.

– Ó, ezt kissé túlzásnak tartom, Hebbe úr. Legalábbis, ami az ön által képviselt testületet illeti...

Egyébként valóban, nem panaszkodom a német népre és a német munkásosztályra. Azt hiszem, hogy egyszer megint visszatérhetek Németországba, de mint a jövőbeli német munkás-paraszt kormány vendége!

Hebbe megint rámeredt a sofőrre, aztán arrább ment, és hűvösen jegyezte meg:

– Amíg én itt vagyok, ez aligha történhet meg!

– Persze, senki sem tudhatja, meddig van itt, Hebbe úr! – válaszolta Dimitrov udvariasan, és átnyújtotta poharát.

Újra rárakták kezükre a bilincset, és a kocsi hátsó részéhez vezették őket. Dimitrov, egy szempillantással előbb, hogy lábát a fényezett fém lépcsőfokra rátette volna, mintegy száz méternyire mögöttük három személykocsit pillantott meg; közvetlenül az erdőbe vezető útnál álltak meg. Különféle gépkocsik voltak, úgy tetszett neki, hogy az egyik csukott fekete szovjet személykocsihoz hasonlít, a másik sötétkék Ford, a harmadik pedig ócska DKW, amely megbújt a két nagy kocsi között.

Nem volt ideje, hogy tüzetesebben megnézze a kocsikat, de megdobbant a szíve, és reménykedve mászott vissza a rabszállító kocsiba. Sikerült még odasúgnia társainak:

– Ne féljetek semmitől, szovjet barátaink jönnek a nyomunkban!

S ezzel már el is tűnt a szűk, ketrecszerű fülkében.

Akkor döbbent rá, hogy voltaképpen mi történt! Megmenekültek! Hűséges és megbízható barátok haladtak mögöttük, akik aligha engednék meg, hogy bajba kerüljenek. Érezte, hogy keze a bilincsben el-

ernyed, és mintha minden ereje elszállt volna. Vajon lehetséges ez? És hogyan történt? Ki közölhette velük? Hiábavaló volt a félelme, hogy képtelen értesíteni a jóakaratú embereket! Ők maguk tudták meg az aggasztó hírt, azt hogy átviszik őket a Gestapo börtönébe, és megtették a szükséges intézkedéseket! Valóban, mi mást tehettek volna azon kívül, hogy szorosan a rabszállító kocsi nyomában vannak?

Dimitrov megértette, miért csökkentette és miért fokozta a rabszállító kocsi időről időre a sebességet. A sofőr nyilvánvalóan megpróbálta lerázni magáról a kísérőket, de sikertelenül. A gyakori veszekedés is bizonyára emiatt zajlott le a vezetőfülkében. Hebbe valószínűleg erőszakoskodott, hogy ne törődjenek a három kocsival, hanem menjenek csak nyugodtan a kijelölt úton. De ha nem tudott semmit sem a tervezett merényletről? Dimitrov emlékezetébe idézte Hebbe magatartását, miközben a kávét itták, és a nyugtalan pillantásokat, amelyeket a nem kevésbé zavart és nyugtalan sofőrre vetett. Elképzelhető, hogy Hebbe valóban nem tudott a titkos tervről. Ez viszont azt jelentette, hogy őt is fel akarták áldozni...

A kocsi gyorsan száguldott lefelé a lejtőn, de bármennyire fokozta is sebességét, és bármilyen szakadékok mellett haladtak is el, Dimitrov nyugodt volt: most már nem voltak a hóhéraik kezében! Bár nem látta őket, érezte, hogy a háta mögött lelkes és odaadó védők haladnak, akik nem hagyják őket magukra, és nem veszik le szemüket sötét „halottaskocsi"-jukról.

Végre leértek a síkságra. Dimitrov egész testében érezte ezt, de a kis ablakon keresztül a síkságból csak

szürkésfehér ködöt látott. A motor elcsöndesedett, és a vezetőfülkéből újra hallani lehetett Hebbe és a sofőr mérges beszédét. Nem lehetett szavaikat megérteni.

Dimitrov az ablakhoz szorította arcát, megpróbált hátranézni, hogy lássa a kocsikat, hogy hallja motorjuk zaját. Semmit sem látott, semmit sem hallott, de tudta, hogy barátai mögöttük vannak, változatlan és pontos távolságban, és hogy a veszekedés újabb kitörése a vezetőfülkében, a vékony válaszfal mögött, ennek a ténynek tulajdonítható.

A kanyargó út mindkét oldalán fűzfák bukkantak fel. A kocsi csökkentette sebességét, majd bizonytalanul folytatta útját előre, az egyenetlen kövezeten bukdácsolva. Ugyanakkor egyre erősebben hallatszott a víz csobogása, a fűzfasor végére értek, és Dimitrov megértette, hogy valami nagyobb folyó partjához közelednek.

Egy pillanatra megálltak, majd folytatták útjukat, de már nem az országúton, hanem valamiféle ingó és rozoga gerendákon. Dimitrov lábujjhegyre állt, és látta a hidat. Korlátja meggörbült és itt-ott hiányzott belőle egy-egy rész, a jeges deszkapalló két oldalán pedig látszott a barnás színű, habos víztömeg.

Egészen lassan haladtak; Dimitrov visszafojtotta lélegzetét. Átfutott az agyán a gondolat: a gyilkosságnak talán a rozoga fahídon kellett volna lejátszódnia; valószínűleg onnan akarták őket a folyóba taszítani. Megborzadt a rémülettől; elképzelte, hogy issza be a vastag szőrmebunda a jeges vizet. Ott állt a hideg kocsioldalhoz simulva, és meg-megtántorodott, miközben a kocsi az egyenetlen deszkapallókon bukdá-

csolt. A víz zúgásából felismerte, hogy már túljutottak a folyó közepén, és közelednek a szemközti part felé.

Kocsijuk alatt az utolsó rozoga pallók is megcsikordultak, a kocsi még egyet-kettőt ugrott, majd rátért megint az országútra, és rögtön megállt. Néhány másodpercig minden csöndes volt, majd Dimitrov fülét megütötte az egyenletes zúgás, amely lassan erősödött: a rabszállító kocsi mögött, éppen a kis ablak alatt elhaladt a hatalmas, szürke Ford és kissé távolabb megállt. Egy szempillantásra úgy rémlett Dimitrovnak, hogy a volánnál fiatal leány ül, látta finom arcélét az elsuhanó kocsiban.

Azután újra motorzúgás hallatszott, és feltűnt, pöfögve és zakatolva, mintha az utolsókat zihálná, a rozoga DKW, elhaladt a rabszállító kocsi mellett, és megállt a közelében.

Utolsónak érkezett meg a fekete, szovjet gépkocsi. Ahelyett azonban, hogy megelőzte volna a rabszállító kocsit, kissé oldalt megállt; Dimitrov látta, hogy a kormánynál fiatal férfi ül, korán megőszült haja feszülten figyelő, előreszegezett arcába hull.

A három kocsiból senki sem szállt ki, ezt jelezte az őket körülvevő mély csönd – Dimitrov mégis érezte, hogy a rabszállító kocsit körülfogták megbízható és szilárd védelemmel.

Csönd volt, csak a víz zúgott a közelben, és egyenletes, szakadatlan csobogása egyre hatalmasabban és biztatóbban visszhangzott a fülében, mintha maga az élet dübörögne benne elfojthatatlanul.

T9680

A MŰ EREDETI CÍME
ЛЮБЕН СТАНЕВ
ЗАЛЕДЕНИЯТ МОСТ
СОФИЯ, 1972

A kiadásért felel
az Európa Könyvkiadó igazgatója
A fordítást az eredetivel egybevetette: Juhász Péter
Felelős szerkesztő: Belia György
A védőborító és a kötésterv
valamint a tipográfia Benkő Anna munkája
Műszaki vezető: Siklós Béla
Készült: 4700 példányban, 8,4 (A/5) ív terjedelemben,
Garamond betűvel, EU 136–1–7273

72.400 Kner Nyomda

LJUBEN SZTANEV

JEGES HÍD

A minden jóérzésű embert megdöbbentő, hírhedt lipcsei per befejeződött, a Reichstag fölgyújtásával vádolt Dimitrovot és két társát a bíróság kénytelen fölmenteni – ezzel indul ennek az izgalmas könyvnek a cselekménye. Göringet fölháborítja a bíróság ítélete, nem nyugszik bele vereségébe, s még ott, a tárgyalóteremben őrizetbe véteti a három bolgár forradalmárt, s az a szándéka, hogy koncentrációs táborba hurcoltatja őket. Később azonban célszerűbbnek véli, ha mindhármukat eltéteti láb alól. Az agyafúrtan kitervelt gyilkosság előkészítése közben remekül megrajzolt figurák elevenednek meg Sztanev könyvének lapjain; megismerkedünk jó szándékú német kisemberekkel, el-

14,– Ft

vetemült SS-legényekkel, a Harmadik Birodalom néhány vezető emberével, köztük Göringgel, Goebbelsszel, a Gestapo főnökeivel, külföldi újságírókkal, diplomatákkal és természetesen magával Dimitrovval, akinek szilárd és okos magatartása mindig, a legválságosabb helyzetekben is meghátrálásra készteti ellenfeleit. Sztanev dokumentumregényének cselekményéből a bűnügyi regények feszültsége, izgalma árad, és nemcsak érdekfeszítő olvasmány, hanem hiteles korrajz is, tanúságtétel a fasizmus barbársága ellen, hitvallás a haladó erők szolidaritásának mindent legyőző ereje mellett.

EURÓPA KÖNYVKIADÓ